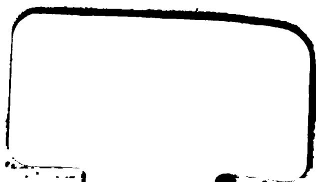

ΚΑΡΟΛΟΥ ΧΟΠΦ

ΟΙ

ΣΛΑΒΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΑΝΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΦΑΛΛΜΕΡΑΥΡ

μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΖΑΜΒΑΛΔΗ

καθηγητοῦ ἐν Βενετίᾳ

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙᾼ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «[illegible]»

1872

ΚΑΡΟΛΟΥ ΧΟΠΦ

ΟΙ ΣΛΑΒΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

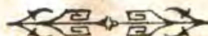
ΑΝΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΦΑΛΛΜΕΡΑΥΡ

μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΖΑΜΒΑΛΔΗ

καθηγητοῦ ἐν Βενετίᾳ

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου « Il Tempo »

—

1872.

Μετὰ πολυετῆ καὶ ἡρωϊκὸν ἀγῶνα, μικρὸν μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχε μόλις ἀνακτήσει τὴν ἐλευθερίαν, ὅτε πολυμαθέστατος ἀνήρ, ὁ διὰ θαυμαστοῦ ἐπιχειρήματος ἀνοικοδομήσας ἐξ ἀγνώστων λειψάνων τὴν σκοτεινὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας Τραπεζοῦντος, εἰσήγαγεν ἀπροσδοκήτως εἰς τὴν Εὐρώπην τολμηρὰν θεωρίαν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν νῦν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία στηριζομένη ὑπὸ τῆς ὑπολήψεως τοῦ ὀνόματός του, ὑπὸ ἱστορικῶν μνημείων καὶ σπουδαίων φιλολογικῶν συζητήσεων, ἀπέκτα μεγαλειτέραν ἀξίαν ἐκ τῆς ζωηρότητος τοῦ ὕφους, καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων κατὰ τῶν τάσεων τοῦ σλαβικοῦ δεσποτισμοῦ. Ὀλίγαι ἐπιστημονικαὶ καινοτομίαι ἔσχον τὴν δύναμιν νὰ κινήσωσι τοσαῦτα πάθη, νὰ ἐγείρωσι τόσον ἔνθερμον ἀγῶνα! Ἡ ἀγανάκτησις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀγαλλίασις τῶν Πανσλαβιστῶν, αἱ ὑποψίαι τῶν διπλωματῶν, ἡ ἔκπληξις τῆς Εὐρώπης, ζητούσης εἰς μάτην τοὺς ἀπογόνους τοῦ θαυμαστοῦ ἔθνους, εἰς ὃ ὀφείλει τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμόν, ἀπέβησαν εἰς τόσον τάραχον καὶ τόσους ὀνειδισμούς, ὑφ' ὧν ἐσκοτίσθη τὸ εὔδιον πρόσωπον τῆς ἐπιστήμης. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἐναντίοι ἐμάχοντο διὰ τῶν ἀμβλύων ὅπλων τοῦ πάθους, φλυαροῦντες καὶ λοιδοροῦντες, ἐν ᾧ ὁ γερμανὸς λόγιος προέβαινεν ἀνεξέλεγκτος ἀποδεικνύων ὡς ἐσλαβωμένην,

μετὰ τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὴν ἱερὰν ἑστίαν τῆς ἀρχαίας παιδείας. Ὅτε δὲ τὰ πάθη βαθμηδὸν κατεπραΰνθησαν, σπουδαῖοι ἄνδρες, οἷοι ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ὁ Κοπιτάρ, ὁ Ζιγκάϊσεν καὶ ἄλλοι, ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι ὁ Δάρβαρις, ὁ Λευκίας ὁ Οἰκονόμος, ὁ Σουρμελῆς, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἤρξαντο διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, οἷς ἐχρήσατο ὁ Φαλλμεράϋρ, τοῦτ' ἔστι διὰ τῆς ἐπιστήμης, νὰ ἀποδείξωσι τὰς ἀσυνεπείας καὶ νὰ ἐξελέγξωσι τὰ λάθη τῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθείσης θεωρίας.

Αὗται δὲ αἱ ἀτελεῖς ἐξελέγξεις, περιορισθεῖσαι εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν λογίων, ἐτάραξαν ὀλίγον τὸν θρίαμβον τοῦ Φαλλμεράϋρ, ἡ δὲ θεωρία αὐτοῦ, ἂν δὲν ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐν Ἑλλάδι, ἀπορριφθεῖσα μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος ἢ ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς πεποιθήσεως, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἀναπτυχθεῖσα δι' ἄλλων συγγραμμάτων καὶ δημοτικῶς ἐκτεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κρίεγκ διεσπάρη καὶ ἐρριζώθη ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ· ὥστε οἱ φιλέλληνες ἐθεωροῦντο ἐν γένει ὡς ἀφελεῖς ἄνθρωποι, ὑστεροῦντες τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ ἑπόμενοι προλήψεσιν ἤδη πεπαλαιωμέναις.

Ἐντεῦθεν ἐπήγαζεν ἡ χρεία νέας καὶ ἀκριβοῦς συζητήσεως, ἥν τινα ἐπεχείρησεν ὁ Χόπφ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ (1), καὶ τὴν ὁποίαν ἐγὼ παρουσιάζω νῦν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς δεῖγμα εὐφυοῦς κριτικῆς, δι' ἧς καταστρέφεται ἡ ἀπόλυτος θεωρία καὶ περιστέλλονται εἰς τὰ ἀληθινὰ ὅρια αἱ σλαβικαὶ ἐποικήσεις ἐν Ἑλλάδι. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς συγκεφαλαιοῦται ἐν συντόμῳ εἰς τὰ ἑξῆς· ἡ ἀδιάλειπτος ὕπαρξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους μαρτυρεῖται ἀναμφι-

(1) Griechenland, geographisch, geschichtlich und culturhistorisch, von den aeltesten Zeiten bis auf die Gegenwart in Monographien dargestellt. Separatausgabe aus der allgemeinen Encyclopaedie von Ersch und Gruber. ἐν Λειψίᾳ, 1870 τόμ. VI, σελ. 89-119.

σβητήτως καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Φαλλμεράϋρ ἀπέδειξεν ὅτι κατεστράφη· τὸ μνημεῖον δι' οὗ κυρίως ὁ γερμανὸς καθηγητὴς δισχυρίσθη τὴν μακροχρόνιον ἐρήμωσιν Ἀθηνῶν εἶναι πλαστόν, καὶ ὁ πλαστογράφος εἶναι πιθανῶς Ἕλλην. Ἐκ τούτου ἀποβαίνει δυστυχῶς ἠμαυρωμένος καὶ ἀτιμασθεὶς ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ ἀνδρός, κεκτημένου ὑπόληψιν ἀξιολόγου παιδείας καὶ ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας· ἀλλ' ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀποτελέσματος ἂς παραμυθῇ τὸ λυπηρὸν τοῦτο αἴσθημα, καὶ ὁπωσδήποτε ἂν ἔχῃ, φίλος Πλάτων, φιλτάτη ἡ ἀλήθεια.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονεύσω ἀρτιφανὲς βιβλίον τοῦ Βερνάρδου Schmidt (1), τὸ ὁποῖον, καίτοι μὴ ἔχον τὸν σκοπὸν νὰ πραγματευθῇ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος, ὅμως συντελεῖ ἰσχυρῶς νὰ ἐξάρῃ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν περὶ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Χόπφ, καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν γνησίαν καταγωγὴν τῶν νῦν Ἑλλήνων. Ὁ Schmidt ἐξετάζων τὰ ἔθιμα, τὴν πίστιν, τὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ οὕτως εἰπεῖν τὴν μυθολογίαν τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων, καὶ μελετῶν τὸν βίον αὐτῶν ὡς πηγὴν εἰς διαλεύκανσιν τοῦ ἀρχαίου, εὑρίσκει ἁπανταχοῦ ἴχνη καὶ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος· ὅθεν προκύπτει ἀριδήλως, ὅτι οὐδέποτε διεκόπη ἡ ἐθνικὴ παράδοσις μεταξὺ τοῦ ἐπὶ Ξενοφῶντος λαοῦ καὶ τοῦ κατὰ Βότζαριν.

Ἂν καὶ τὰ θορυβοποιοῦντα λάθη, ἕλκοντα τὰ πνεύματα δι' αὐτοῦ τοῦ παραδόξου των, διαδίδονται εὐκολώτερον τῆς αἰδήμονος ἀληθείας, ἐλπίζομεν ὅτι αἱ σπουδαῖαι αὗται μελέται θὰ τροποποιήσωσι βαθμηδὸν τὰς γνώμας, καὶ ὅτι τοῦτο ἔσται τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμα τοῦ πολυθρυλλήτου ζητήματος, ὅτι ἐν ᾧ πρότερον ἡ πίστις εἰς τὴν γνησίαν καταγωγὴν τῶν Ἑλλήνων ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ τῆς σφαλερᾶς καὶ σαλευομένης

(1) Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum. μέρος Α. ἐν Λειψίᾳ 1871.

βάσεως τῆς ἀνεξελέγκτου παραδόσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος, θὰ τύχῃ νῦν βάσεως μονίμου καὶ ἀκλονήτου, δηλαδὴ τῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως.

Ἐν τούτοις ἡ σπουδαιότης τῆς ὑποθέσεως καὶ τὸ μετ'αὐτῆς συνημμένον πάτριον ἐνδιαφέρον ἂς συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ διαθέσῃ εὐμενῶς τοὺς ἀναγνώστας πρὸς τὸν ξένον μεταφραστήν.

Ἐν Βενετίᾳ, τῇ 25 μαρτίου 1872.

Φ. ΖΑΜΒΑΛΔΗΣ.

ΚΑΡΟΛΟΥ ΧΟΠΦ

ΟΙ ΣΛΑΒΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΑΝΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΦΑΛΜΕΡΑΥΡ.

ΑΙ ΣΛΑΒΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.
(577-807).

1) Ἀπὸ Τιβερίου Β'. μέχρι τῆς ἀναγορεύσεως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, — 577-716. — Ἀνάπτυξις τοῦ βυζαντινισμοῦ.

Ζῶντος εἰσέτι Ἰουστίνου Β'. τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς συμβασιλείας Τιβερίου Β'. 577 ἐγένετο ἡ πρώτη τῶν σλαβικῶν φυλῶν μεγάλη ἐπιδρομὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἰωάννης ὁ Ἐφέσου (1) ἱστορεῖ ὅτι οἱ Σκλαβηνοὶ διῆλθον τότε ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰς ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, καταλαβόντες μὲν πολλὰς πόλεις καὶ χωρία, ἁπανταχοῦ δὲ καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ πυρπολοῦντες. «Ἐκυρίευσαν τὴν χώραν ἔνθα ἐνῴκουν ἐλεύθεροι ὥσπερ ἐν τῇ ἑαυτῶν. Ἔπραξαν ταῦτα, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ἐφ' ὅσον ὁ αὐτοκράτωρ ἐπολέμει κατὰ τῶν Περσῶν μέχρι 582 καὶ διὰ τοῦτο διετέλουν ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι ἐν τῇ χώρᾳ, ἕως οὗ ὁ Θεὸς τοὺς ἐξέβαλεν. Αἱ λεηλασίαι των ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἐσχάτου περιτειχίσματος· ὅλα δὲ τὰ αὐτοκρατορικὰ ποίμνια ἡρπάγησαν». Ἐκ τούτου ἠδύνατο νὰ συμπεράνῃ τις, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰωάννης συνέγραφε τὴν ἐκκλ. ἱστορίαν του τῷ 584 οἱ Σλάβοι εἶχον πάλιν ἐκβληθῇ ἐκ τῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐὰν

μὴ ὁ αὐτὸς ἐξηκολούθει λέγων· « μέχρι τῆς σήμερον διατελοῦσιν ἡσύχως ἐν ταῖς ῥωμαϊκαῖς ἐπαρχίαις ἄνευ φροντίδων ἢ φόβου, λεηλατοῦντες, φονεύοντες καὶ πυρπολοῦντες· ἐγένοντο μὲν πλούσιοι, κεκτημένοι χρυσὸν καὶ ἀργύριον, ἵππων ἀγέλας καὶ πολλὰ ὅπλα, ἔμαθον δὲ νὰ πολεμῶσι κάλλιον τῶν Ρωμαίων », Κατὰ δὲ τὰ ἄλλα περιγράφονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ὡς ἄνθρωποι ἁπλοῖ φέροντες συνήθως δύο ἢ τρία ἀκόντια, καὶ μὴ διακινδυνεύοντες εἰς μάχην ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν μυχῶν τῶν δασῶν των εἰς τὰ πεδία. Ὁ Μένανδρος μνημονεύει διὰ βραχέων (2) τὸ αὐτὸ συμβεβηκός· κατ' αὐτὸν « ἐν τῇ Θράκῃ ξυνηνέχθη τὸ Σκλαβηνῶν ἔθνος, μέχρι που χιλιάδων ἑκατόν, Θρᾴκην καὶ ἄλλα πολλὰ ληΐσασθαι »· κατ' ἄλλο δὲ ἀπόσπασμα (3) καὶ ἡ Ἑλλὰς διηρπάγη ὑπ' αὐτῶν, ἀδυνατοῦντος τοῦ αὐτοκράτορος νὰ προσβοηθήσῃ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων. Διὰ τοῦτο Ἰωάννης ὁ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῶν νήσων ἔπαρχος ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ Βαϊανοῦ, ὅστις ὑπερβὰς τὸν Δούναβιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν σλαβικὴν χώραν μετὰ 60,000 Ἀβάρων. Οἱ μὲν πρέσβεις αὐτοῦ ἀπαιτήσαντες παράδοσιν ἐφονεύθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαυρεντίου (βεβαίως Δοβράτου) τοῦ τῶν Σκλαβηνῶν ἀρχηγοῦ. Αὐτὸς δὲ πρὸς ἐκδίκησιν ἐκπορθεῖ ὅλα τὰ χωρία τῶν ἐναντίων, τῶν εἰς τὰ δάση καὶ τὰ σπήλαια ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ φυγόντων καὶ κατεκρατεῖ ὅσα πίστουσιν εἰς τὰς χεῖράς του. Τοιουτοτρόπως ἐλπίζει μὲν νὰ συναγάγῃ πολὺν χρυσόν, διότι οἱ Σκλαβηνοὶ εἶχον διαρπάσει τὰς πλησίον χώρας τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· ἡ δὲ τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Χάνου φιλία ἦτο ἀπατηλή. Τῷ 579 (4) ἐπειδὴ ἐδέχθη ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος φόρον 80,000 χρυσῶν νομισμάτων καθωπλίσθη ἐπὶ προσχήματι πρὸς διωγμὸν τῶν Σλάβων, τῶν φονευσάντων τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ καὶ τὸν ὀφειλόμενον φόρον ἀπαρνουμένων. Ὁ μὲν Χάνης στρατοπεδευσάμενος μεταξὺ Σιγγιδό-

νος καὶ Σιρμίου μετὰ τῶν διὰ τοῦ Δουνάβεως προσηγμένων πλοίων ἄρχεται κατασκευάζων γέφυραν ἐπὶ τοῦ Σαύα. Αἱ δὲ πολεμικαὶ παρασκευαί του ἐγείρουσι τὴν ὑποψίαν τοῦ ἐν Σιγγιδόνι στρατηγοῦ Σήθου· ἀλλ' εἰς τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἀπήντησεν ὁ Βαϊανὸς, ὅτι μόνον κατὰ τῶν Σλάβων διευθύνετο ἡ ἐκστρατεία του. Καὶ μάλιστα διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ὑπονοίας δι' ἣν ἐθεωρεῖτο πολέμιος τῆς αὐτοκρατορίας, ἐπειδὴ « πολλὰς αἰχμαλώτων μυριάδας ἐκ τῆς Ρωμαίων γῆς Σκλαβηνοῖς δεδουλωμένων ἐλευθέρας αὖθις Ρωμαίοις ἀπέδωκεν ». Ὀμνύει τὸν θεόν του καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅτι δὲν ἤθελεν ἐξακολουθήσει τῆς γεφύρας τὴν κατασκευὴν, ἂν ἐσυγχωρεῖτο εἰς τοὺς πρέσβεις του ἀκώλυτος διάβασις διὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ὅμως, καί τοι δεκτῆς γενομένης τῆς προτάσεώς του, ἡ κατασκευὴ τῆς γεφύρας προέβαινε δραστηρίως. Τότε πλέον σαφῶς κατενόησεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι οἱ βάρβαροι ἐσκόπουν νὰ ἀποχωρίσωσι τοῦ κράτους τὸ κατὰ τὰ μεθόρια σπουδαῖον καὶ μόλις ἀπὸ τῶν Γεπίδων νεωστὶ ἀνακτηθὲν φρούριον, τὸ Σίρμιον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις κατείχετο ὑπὸ μικρᾶς φυλακῆς — ὄχι δι' ἐμπιστοσύνην τινὰ εἰς τοὺς βαρβάρους, ἀλλὰ διότι τὸ στράτευμα ἐπολέμει πρὸς τοὺς Πέρσας κατὰ τὴν Ἀνατολήν, — ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἔστειλαν δῶρα· ἀλλ' ἡ τῶν βαρβάρων ὀργὴ ἠρεθίσθη καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸν φόνον τῶν ἐπανερχομένων πρεσβευτῶν, οἵτινες καί περ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σλάβων. Ὁ Βαϊανὸς ἀπαραιτήτως ἀπαιτεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ Σιρμίου, καὶ συνάμα ἐξορμᾷ τὰ ἄγρια αὐτοῦ στίφη κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ Θράκη καὶ μέρη τινὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πανονίας λεηλατοῦνται ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, ἐν ᾧ οἱ Σκλαβηνοὶ, οἱ κρύφιοι ἤδη σύμμαχοι αὐτῶν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ εἰς τὴν Θράκην (5). Ἀπέτυχεν ἀπόπειρά τις ἐπικουρίας εἰς τὸ ἀπειλούμενον Σίρμιον· νέα μὲν βοήθεια συρρέει πάντοτε εἰς τὸν Χάνην, ἔνδον δὲ ἐ-

πίκειται ὁ λιμός. Ἐπὶ τέλους ὁ Τιβέριος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἀβάρους 581, ὅθεν ἀπῆλθεν ἥ τε φρουρὰ καὶ ὁ λαός (6). Οὕτως εἶχεν ὁ τοῦ κράτους προμαχὼν ἀνατραπῆ· ἡ δὲ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία ἦτο ἐξαῦθις ἠνεῳγμένη εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ὁλονὲν θρησύτερον προσφερόμενοι ηὔξανον τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν ὑπερβολικώτατα. Τῷ 582, ταὐτῷ ἔτει καθ' ὅπερ ἠφανίσθη τὸ Σίρμιον διὰ πυρκαϊᾶς, ἀνέβη ὁ Μαυρίκιος ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον 582-602. Εἶναι δὲ αὐτοῦ ἡ βασιλεία διὰ τοῦτο ἀξιόλογος, ὅτι ἐπεραιώθη ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἀπὸ πολλοῦ προητοιμασμένη μεταμόρφωσις τοῦ ῥωμαϊσμοῦ εἰς τὸν βυζαντινισμόν. Καθιστάντες μὲν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν ἀντὶ τῆς λατινικῆς, ἐπίστευον ἴσως νὰ ἐπαναστρέψωσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν· ἀλλὰ διέμεινε καὶ μετέπειτα τὸ ἅπαξ ἀναδεδεγμένον ὄνομα Ρωμαῖκοί, ὅπερ μετά τινος ὑπερηφανείας προετίμων τοῦ ἤδη ἀπηρχαιωμένου τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ γραφειοκρατία διετηρήθη ἐπίσης κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον. Ἄνωθεν δεσποτικὴ καταπίεσις· προσθῆκαι συνεχεῖς εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους, μὴ αὐξανομένου διὰ τοῦτο τοῦ αἰσθήματος τοῦ δικαίου· ἡ δὲ τοῦ κράτους μηχανὴ τοσοῦτον ἐπιέζετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπηρείας, ὥστε ἤδη ἐπὶ Ἰουστίνου Β' ἡ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων πρότασις καὶ ἐποπτεία ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους. Ἔν τε τῷ κράτει καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐμορφώθη ἀριστοκρατία· ἥτις ἐθεώρησε βαθμηδὸν ἑαυτὴν ὡς προνομιοῦχον, ἑδρεύουσα ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ τὰ πάντα συγκεντρούσῃ μητροπόλει. Ἀφ' ἑτέρου ἐπολλαπλασιάζοντο ἐν τῷ κράτει τὰ ὀθνεῖα στοιχεῖα, καὶ ἤρξαντο κινούμενοι οἱ κάτοικοι τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἐπὶ πᾶσιν ἦσαν αἱ σλαβικαὶ φυλαί, αἱ κατὰ Ἰωάννην τὸν Ἐφέσου τῷ 584 εἰσέτι διατρίβουσαι ἐν τῷ κράτει, εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ὁποίων πρέπει νῦν πρὸ πάντων νὰ προσέχωμεν, καίπερ μενόντων ἐν ἀφανείᾳ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Μαυρικίου χρό-

νους, μάλιστα διὰ τὴν προχώρησιν τῶν Ἀβάρων. Τῷ μαΐῳ 583 (7) ὁ ῥέκτης Βαϊανὸς ἀπήτησε προσθήκην 20,000 χρυσῶν νομισμάτων τοῦ ἤδη εἰς τὰς 100,000 ἀνελθόντος φόρου καὶ ἄλλα δωρήματα. Ἀπαρνηθέντος τοῦ Μαυρικίου κατέκτησε τὴν Σιγγιδόνα, Αὐγοῦσταν, Βιμινάκιον καὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου προεχώρησε μέχρι τῆς Ἀγχιάλου. Εἰς μάτην ὁ αὐτοκρατορικὸς πρεσβευτὴς Ἐλπίδιος παρέστησεν αὐτῷ τὴν τῶν συνθηκῶν πίστιν· ὁ βάρβαρος συνείθιζε νὰ θεωρῇ τοὺς ὅρκους ὡς παίγνια. Αἱ καυχήσεις τοῦ Κομμεντιόλου περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς αὐτοκρατορίας ἐφάνησαν γελοῖαι· καὶ μόλις ἐφείσατο ὁ Βαϊανὸς τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἠπείλησε προσέτι ὅτι ἐλθὼν θὰ κατεδαφίσῃ τὰ μακρὰ τείχη, οἱ δὲ Ἕλληνες συνειθισμένοι ἤδη νὰ ἀνταμείβωσιν τοὺς πολεμίους μᾶλλον διὰ χρυσοῦ ἢ διὰ σιδήρου (8) συνωμολόγησαν τὴν ἀπαιτηθεῖσαν αὔξησιν τοῦ φόρου. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἐλπίδιος συνῆπτε νέας περὶ τούτου διαπραγματεύσεις, ὁ Βαϊανὸς ἠρέθισε κατὰ τοῦ κράτους τοὺς ἐν ταῖς βορείαις ἐπαρχίαις διατρίβοντας Σκλαβηνούς, οἵτινες, ὑπὸ τὴν ἡγεμονείαν τοῦ Ἀρδαγάστου, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Θρᾴκην προεχώρησαν πρὸς τὰ μακρὰ τείχη· ἀλλὰ νικηθέντες ὑπὸ Κομμεντιόλου παρὰ τὸν Ἐργῖνον ποταμὸν 584 (9) ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσωσιν ἀπὸ τῶν περιχώρων Ἀδριανουπόλεως, Ἐνσίνου καὶ ἀπὸ τῆς Ἀστικῆς. Διὰ ταύτην τὴν θραῦσιν ἐρεθισθεὶς ὁ Βαϊανός, ἐν ᾧ ὁ πρεσβευτὴς αὐτοῦ, Ταργίτης, διετέλει ἀπαιτῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ νέαν ἐπαύξησιν τοῦ φόρου, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι μετεχειρίζοντο τὸν Ταργίτην ὡς αἰχμάλωτον, ἐνῷ ἀπεναντίας παρεδέχθησαν Σκύθην τινὰ διαφθορέα μιᾶς τῶν ἑαυτοῦ γυναικῶν, ἐφορμήσας ἐπὶ τὴν Μοισίαν κατέκτησεν ἐν βραχεῖ ὅλην τὴν κατὰ τὸν κάτω Δούναβιν σειρὰν τῶν φρουρίων, δηλαδὴ Ρατιαρίαν, Βονώνειαν, Ἀκύδα, Δωρόστυλον, Σαλδαπᾶν, Παννασᾶν, Μαρκιανούπολιν καὶ Τρόπαιον. (10) Ὁ μὲν Κομμεντίολος, διὰ τὴν τελευταίαν νίκην

ἀναδειχθεὶς ἀρχιστράτηγος, ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ 4,000 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ὁδηγουμένους ὑπὸ Κάστου καὶ Μαρτίνου καὶ οἱ πολέμιοι ἡττήθησαν παρὰ Σαλδαπᾶ καὶ Τόμους· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν Κομμεντίολος, ἀντὶ νὰ στείλῃ νέας ἐπικουρίας, ἀνεχώρησεν εἰς Μαρκιανούπολιν, ὁ δὲ Κάστος δὲν ἐξηκολούθησε παρεμποδίζων τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ἀβάρων, ἡ τελευταῖος οὗτος προσβληθεὶς ἠχμαλωτίσθη. Οὕτως ἐξαῦθις εἰσῆλθεν ὁ Χάνης εἰς τὴν Θρᾴκην μέχρι τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἀπέτυχε δὲ ὁ Κομμεντίολος προσπαθήσας νὰ ἐπιτεθῇ αὐτῷ, ἐπειδὴ πανικὸς φόβος κατέλαβε τὸν στρατόν· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ Ἄβαροι τρέπονται ἐξαίφνης εἰς φυγήν. Ἀκολούθως καλῶς παρασκευασθέντες διὰ πολιορκητικῶν μηχανῶν προσέβαλον τῷ 587 καὶ κατέλαβον τὴν Ἀππιαρίαν (11)· ἀπειλοῦντες προσέτι καὶ τὴν Βέῤῥοιαν, τὴν Διοκλετιανούπολιν, τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλ' ὅμως περὶ ταύτην τὴν πόλιν ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ Ἰωάννου Μυστάκωνος.

Εἰ καὶ ἡσύχαζον οἱ Ἄβαροι, ἐξωρμῶντο κατὰ τοῦ Βυζαντίου αἱ ὑποτελεῖς τῶν Σλάβων φυλαί· ὅπερ συνέβη ἤδη τῷ 588. Κατὰ τὸν Σιμόκατταν, (12) ὅστις συγχέει αὐτοὺς μετὰ τῶν Γέτων (τὸ .... Γετικὸν ταὐτὸν δ' εἰπεῖν αἱ τῶν Σκλαβηνῶν ἀγέλαι) οἱ Σκλαβηνοὶ διεσπάρησαν ἐξαῦθις καθ' ἅπασαν τὴν Θρᾴκην. Ὁ Φαλμεράϋρ συνεδύασε ταύτην τὴν εἴδησιν μετὰ τῆς τοῦ ἐξ Ἐπιφανείας τῆς ἐν Κοιλησυρίᾳ Εὐαγρίου (13), λέγοντος ὅτι, καταθλιφθείσης ὑπὸ σεισμοῦ τῆς Ἀντιοχείας 31 ὀκτωβρ. 589 (14), καθ' ὃν χρόνον τὸ στράτευμα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Γερμανόν, οἱ Ἄβαροι εἰσβαλόντες εἰς τὸ κράτος « κατέστρεψαν (κατὰ τὸν Φαλμεράϋρ) ὅλον τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν ». Ἐπειδὴ ἡ σλαβικὴ θεωρία τοῦ συγγραφέως τούτου θεμελιοῦται ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ, ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὸ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα. Τούτων ὧδε προ-

χωρούντων « οἱ Ἄβαροι (ἐννοεῖται ὄχι οἱ Σλάβοι) δὶς μέχρι τοῦ καλουμένου μακροῦ τείχους διελάσαντες Σιγγιδόνα Ἀγχίαλον, καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις καὶ φρούρια, ἀπολλύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες, τῶν πολλῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν ἑῴαν ἐνδιατριβόντων ». Ἐναργὲς εἶναι, ὅτι ἐνταῦθα ἐννοοῦνται αἱ δύο τῶν Ἀβάρων εἰσβολαὶ τῷ 583 καὶ 586, οὐδόλως δὲ ἡ τῶν Σκλαβηνῶν ἐπιδρομὴ εἰς τὴν Θρᾴκην, ἥντινα μνημονεύει μόνος ὁ Σιμόκαττας. Τί δὲ πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν ὡς Ἑλλάδα; τὴν Θεσσαλίαν, ἢ τὴν μέσην Ἑλλάδα, καθάπερ βούλεται ὁ Φαλμεράϋρ; Οἱ ἕτεροι ἐν Εὐρώπῃ σύγχρονοι ἱστορικοὶ οὐδαμοῦ λέγουσιν, ὅτι οἱ Ἄβαροι (ἔστω καὶ Σλάβοι!) κατέβησαν τότε τόσον μακρὰν πρὸν νότον· μᾶλλον δὲ αἱ λεηλασίαι αὐτῶν περιορίζονται ἁπλῶς εἰς τὴν Θρᾴκην. Βεβαίως δι' ἀμάθειαν τῆς γεωγραφίας ὁ σύρος Εὐάγριος ἐμνημόνευσε πρὸς τὰς γνωστὰς πόλεις Σιγγιδόνα καὶ Ἀγχίαλον « τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις καὶ φρούρια »· ἢ ὑπέλαβεν ὡς Ἑλλάδα πόλιν τινὰ ἢ φρούριον, ὅπερ εἶναι τὸ πιθωνάτατον, ἢ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς κυρίως Ἑλλάδος μετήνεγκεν ἐπὶ τὰς θρᾳκικὰς καὶ μακεδονικὰς τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπαρχίας. Ἐπίσης ἐκ τοῦ « ἀπολλύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες » δὲν πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἅπας ὁ τῶν Ἑλλήνων λαὸς ἐξηφανίσθη ὑπὸ τῶν « διαβολικῶν ἐκείνων τεράτων » ὥστε οὐδὲν περιελείφθη λείψανον τῶν Ἑλλήνων· ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω ἄλλως πως τοῦτο τὸ χωρίον, ἢ ὅτι οἱ Ἄβαροι « ἔτεμνον καὶ ἔκαιον ἁπανταχοῦ »· μία ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις κοινὴ φράσις, ἐξ ἧς οὐκ ἔξεστι νὰ συνάγωμεν ὁλοκλήρου ἔθνους πρόρριζον καταστροφήν.

Ἀκολούθως ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς ὑποθέσεως τοῦ Φαλμεράϋρ θέλω ἐπανέλθει διὰ βραχέων καὶ αὖθις εἰς τὸν Εὐάγριον· νῦν δὲ ἐναργῶς εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι, τεθεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἀβεβαίου ἐκείνης εἰδήσεως τοῦ τῆς γεωγραφίας ἀπει-

ρου Σύρου, καὶ ἂν τὸ κείμενον εἶναι ὀρθὸν, ἡ ὑπόθεσις ἐρείδεται ἐπὶ βάσεως ἐπισφαλοῦς. Ἤδη ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἐλεεινὰ χρονικὰ τῶν συμφορῶν, ἃς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἔπαθε καὶ κατόπιν, ὑπὸ τῶν στιφῶν τῶν βαρβάρων ἐπὶ Μαυρικίου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Τῷ 591 (15) ὁ μὲν αὐτοκράτωρ παρεσκευάζετο κατὰ τοῦ ἀδιαλείπτως ἐκπορθοῦντος Βαϊανοῦ· ἐκωλύθη δὲ ὑπὸ κακῶν οἰωνῶν καὶ τῆς ἀφίξεως περσικῆς πρεσβείας. Ταὐτοχρόνως οἱ Φράγκοι προσφέρουσι βοήθειαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, καὶ σλαβικαὶ φυλαὶ ζητοῦσι τὴν αὐτοκρατορικὴν προστασίαν. Ἑπομένως ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Βαϊανὸν ἡ κατάργησις τοῦ φόρου, καὶ τὰ κατὰ τὴν Περσίαν τέως ἀσχολούμενα στρατεύματα συγκεντροῦνται εἰς τὴν Θρᾴκην. Καὶ ὁ μὲν Βαϊανὸς κελεύει εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν Σκλαβηνοὺς νὰ κατασκευάσωσι γέφυραν· οἱ δὲ κάτοικοι τῆς χώρας κωλύουσιν αὐτούς. Ὁ Χάνης ἀπολυτρούμενος τοὺς Σκλαβηνοὺς αἰχμαλώτους προχωρεῖ πρὸς κατασκευὴν γεφύρας ἐπὶ τοῦ Σαύα παρὰ τὸ Μίρσιον. Ἡ προφυλακὴ αὐτοῦ δὶς ἐνικήθη πλησίον τῆς Προκλιανῆς ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Σαλβιανοῦ· αὐτὸς δὲ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Θρᾴκην κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀγχίαλον καὶ τὴν Δριζίπερα, περιγενόμενος παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τοῦ ἀρχιστρατήγου Πρίσκου 592, ὅστις περιεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Τζουρουλόν. Ὁ μὲν Βαϊανὸς πολιορκεῖ αὐτόν· πληροφορηθεὶς δὲ ὅτι ὁ Μαυρίκιος ἠπείλει τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀπεχώρησεν ἐσπευσμένως (16). Ὁ Πρῖσκος ἐπιλαβόμενος τῆς εὐκαιρίας πορεύεται τῷ 593 κατὰ Ἀρδαγάστου καὶ τῶν Σκλαβηνῶν αὐτοῦ· διαβὰς τὸν Δούναβιν συγκομίζει μεγάλην λείαν, καὶ ἀποστέλλει εἰς τὴν πρωτεύουσαν πολλοὺς αἰχμαλώτους, οἵτινες ὅμως ἀπηλευθερώθησαν καθ' ὁδὸν ὑπ' ἄλλων Σκλαβηνῶν. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ καταλαβόντες μετ' ὀλίγον τοὺς Σκλαβηνοὺς μεθύοντας ἐνῷ ἔμελλον νὰ φύγωσιν ἐπὶ 150 πλοίων, ἐκάκωσαν αὐτοὺς μετὰ

φρικώδους ὠμότητος. Μετὰ ταῦτα ὁ Πρῖσκος, καί περ ἀπὸ πολλοῦ ὕποπτος εἰς τὴν αὐλὴν, διατελεῖ προσβάλλων καὶ ἐκπορθῶν τὰ πέραν τοῦ Δουνάβεως· αὕτη δὲ ἡ δυσπιστία ἀποβαίνει εἰς βλάβην τῶν Ἑλλήνων· ἐπειδὴ οἱ Σκλαβηνοί, ἐρεθισθέντες ὑπὸ τοῦ Χάνου εἰσέβαλον ἐξαῦθις εἰς τὸ κράτος. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες διελλάγησαν τῷ Βαϊανῷ· 5000 αἰχμάλωτοι τῶν Ἀβάρων ἐπελύθησαν, καὶ ἐπετράπη ἀντὶ τούτου τοῖς Ἕλλησι ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς Δριζίπαρα διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος (17). Μετὰ δύο ἔτη στῖφος 600 Σλάβων ἐκπορθεῖ Σαλδαπᾶ, Ἀκύδα καὶ Σκοῦπι, κατεστράφη δὲ περὶ Μαρκιανούπολιν ὑπὸ Πέτρου, διαδεχθέντος τὸν Πρῖσκον. Ἐκ τούτου δὲ ἅπασα ἡ φυλὴ ἐρεθισθεῖσα εἰς νέαν ὁρμὴν ἀπειλεῖ τὴν Πρωτεύουσαν τέμνουσα καὶ καίουσα πάντα τὰ πέριξ. Τῷ 597 αὐτὸς ὁ Ἀρδάγαστος ἐπιπίπτει ἐπὶ τὰς προφυλακὰς τοῦ Πέτρου· χίλιοι Ἕλληνες προχωρήσαντες πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐσφάγησαν· καίπερ ἀποθανόντος μετ' ὀλίγον ἐν μάχῃ αἱματηρᾷ τοῦ τῶν Σλάβων ἀρχηγοῦ, ὅμως οἱ Ἕλληνες ἔσχον τὴν χείρονα μοῖραν. Ταὐτοχρόνως προὐχώρησαν πρὸς τὰς Νόβας οἱ Βούλγαροι καὶ ἐδέησε νὰ καταπραϋνθῶσι διὰ δώρων (18)· 100,000 Ἄβαροι προσέβαλον τὴν Θεσσαλονίκην, ἥτις ἐσώθη μόνον διὰ θαύματος τοῦ προστάτου αὐτῆς, Ἁγ. Δημητρίου (19). Ὁ Πρῖσκος ἀναλαβὼν πάλιν τὴν ἡγεμονίαν κατὰ τὰ πρὸς βορρᾶν μεθόρια, πορεύεται πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὴν χώραν τῶν βαρβάρων ὁδὸν τεσσάρων ἡμερῶν πρὸς ἄρκτον, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ πλοίων ἐκβάλλει τοὺς ἐχθροὺς ἐκ Σιγγιδόνος καὶ ἀνοικοδομεῖ τὰ κατεσκαμμένα φρούρια. Ἐν τούτοις οἱ Ἄβαροι καταστρέφουσι τὴν Δαλματίαν, ὅπου πίπτει ἡ πόλεις Βάγκεις καὶ τεσσαράκοντα φυλακαί (20)· μικρὰ μόνον κατάπαυσις ἐπιτρέπεται εἰς ἀμφοτέρους. Ἐν ᾧ ὁ Πρῖσκος ὀχυροῦται ἐν Σιγγιδόνι, κατὰ τὸν χειμόνα 599, ἐπολιορκήθησαν καὶ οἱ Τόμοι. Ἐκλιπόντων τῶν ἐφοδίων ὁ Πρῖσκος τῇ 10 ἀπριλίου τοῦ 600 ἔτους συνομολογεῖ ἀνακωχὴν 50 ἡμε-

ρῶν, καὶ ἀνταλλάσσει δωρήματα μετ' αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἡ προσδοκωμένη ἐπικουρία, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κομμεντιόλου στασιάζουσα ὑπὸ στενοχωρίας διασκορπίζεται, ἡ Δρισίπαρα πίπτει εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Χάνου, καὶ τὰ ἀναρίθμητα στίφη τῶν πολεμίων, ἅτινα κατὰ τὴν παράδοσιν «ἐστέρφεψαν ποτάμια καὶ βρύσαις» ἐκχέονται ἐξαῦθις ἐπὶ τὴν ἀθλίαν Θρᾴκην. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ κρατεῖ ἡ συνήθης ἀβουλία· ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ θέλει νὰ καταστήσῃ φρουρὰν εἰς τὰ μακρὰ τείχη, τὸ πλῆθος ἐπινοεῖ δειλὴν φυγὴν εἰς Χαλκηδόνα. Τότε τὸ κράτος ἐσώθη ὑπὸ δεινοῦ λοιμοῦ ἐνσκήψαντος τῇ θείᾳ δίκῃ εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀβάρων, ὑφ' οὗ ἀπέθανον καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα τοῦ Χάνου, διότι οἱ βάρβαροι εἶχον διαρπάσει τὸν ἐν Δρισιπάρᾳ ναὸν τοῦ Ἁγ. Ἀλεξάνδρου. Ὁ μὲν Χάνης πραγματεύεται περὶ τῆς ἐκλυτρώσεως τῶν αἰχμαλώτων — ὑπὲρ τὰς 11,000 — ὁ δὲ Μαυρίκιος βραδύνει νὰ τὴν παραχωρήσῃ· τελευταῖον συντίθενται, νὰ αὐξηθῇ ὁ φόρος κατὰ 20,000 χρυσῶν νομισμάτων (21). Ἀπεναντίας ὁ δὲ Δούναβις μένει τὸ μεθόριον· καὶ μόνον ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν ἀποφασίσει νὰ καταδιώξῃ τοὺς Σκλαβηνούς, τοὺς τότε εἰς τὴν Ἰστρίαν καὶ τὴν Δαλματίαν (22) εἰσβαλόντας καὶ ἀπειλοῦντας καὶ αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν, ἐπετρέπετο αὐτῷ ἡ διάβασις. Τοιουτοτρόπως ἐπεραιώθη καὶ οὗτος ὁ πόλεμος τῶν Ἀβάρων, ὥσπερ πάντοτε, πρὸς αἶσχος τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ εἰρήνη περιεῖχε τὸ ἔναυσμα νέου πολέμου ἐν τῇ συνθήκῃ, καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ ἠδύνατο νὰ προσβάλῃ εἰς τὴν πέραν τοῦ Δουναβέως χώραν τοὺς Σκλαβηνοὺς τοὺς κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἰσέτι ὑποτελεῖς τῶν Ἀβάρων. Τὸ αὐτοκρατορικὸν στράτευμα, ἐρεθιζόμενον ὑπὸ τοῦ δοξομανοῦς Φωκᾶ, ἠπείλει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποστασίαν. Ὅπερ ὠφέλησε τοὺς Ἀβάρους κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ τοῦ Χαγάνους υἱοὶ μετὰ 13,000 στρατιωτῶν ἐπεχείρησαν τῷ 601 ἐπιδρομὴν πρὸς τὴν Θεῖς καὶ ἐφόνευσαν 30,000 Γεπίδων. Ἀλλ' ὁ Πρῖσκος ἐξωλόθρευσεν αὐ-

τοὺς καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν τὸν Χαγάνον σπεύδοντα εἰς βοήθειαν· πολλαὶ χιλιάδες Ἀβάρων, Σκλαβηνῶν καὶ Γεπίδων ἠχμαλωτίσθησαν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Κομμεντίολος, ὅστις ἔμελλε νὰ πορευθῇ πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Σιγγιδόνα καὶ Βιμινάκιον « κατὰ τὴν λεγομένην Τραϊανοῦ τρίβον » ἔπαθε πολλά, καὶ τελευταῖον ἐθεώρησεν εὐτυχίαν του νὰ φθάσῃ εἰς τὸ χειμερινὸν στρατόπεδον εἰς Φιλιππούπολιν. Κατ' ἀρχὰς προετίθεντο νὰ κατοικίσωσιν τοὺς αἰχμαλώτους ὡς ἀποίκους εἰς τὰς κατηρημωμένας πόλεις τῆς Θράκης· ἀλλ' ἀπειλοῦντος τοῦ Χαγάνου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπολύσωσιν τὸ μέγιστον μέρος αὐτῶν περὶ τὰς 8 χιλιάδας ἀνδρῶν (23). Τῷ δὲ ἐπιόντι ἔτει — 602 — ὁ Χαγάνος πνέων ἐκδίκησιν παρεσκευάσθη, νὰ εἰσβάλλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Θράκην. Ὁ μὲν Πέτρος ἔμενε παρὰ τὸν Δούναβιν ἄπρακτος μηδὲν ἐπιχειρῶν κατ' αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ ὑποστράτηγος Γουδοῦις διαβὰς τὸν ποταμὸν ἐποιήσατο μεγάλην σφαγὴν εἰς τοὺς Σκλαβηνούς. Ἀλλ' ὅτε τὸ αὐτοκρατορικὸν στράτευμα ἔμελλε νὰ διαχειμάσῃ πέραν τοῦ ποταμοῦ, ἐν τῇ τῶν πολεμίων, ἐξερράγη ἡ ἀπὸ πολλοῦ ψιθυριζομένη στρατιωτικὴ στάσις. Τῇ 23 νοεμβρ. ὁ βδελυρὸς Φωκᾶς ἐστέφθη ὡς αὐτοκράτωρ· ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς διοικήσεώς του ἦτο ὁ θάνατος τοῦ Μαυρικίου καὶ τῶν πέντε τέκνων του.

Οὔσης ἤδη ἀθλιωτάτης ἐπὶ Μαυρικίου τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους, ἡ διοίκησις τοῦ αἱμοβόρου διαδόχου αὐτοῦ 602 610 ὑπῆρξεν ἀτυχεστέρα. Μανιώδης ὀρθοδοξία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ — ὁ αὐτοκράτωρ ἐφαντάσθη νὰ μεταστρέψῃ βιαίως εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ κράτει ἐνοικοῦντας Ἑβραίους — φρικώδη δράματα ἐν τῇ πρωτευούσῃ, καταπίεσις ἔξωθεν, ἐπὶ πᾶσιν ὑπὸ τῶν Περσῶν, οἵτινες ἀναλαβόντες τὴν αἱματηρὰν ἐκδίκησιν τοῦ Μαυρικίου, εἰσέβαλον πρὸς αὐτὴν τὴν Χαλκηδόνα· πανώλης καὶ λιμὸς ἐπισημειοῦσι τὴν ὀκταετῆ τοῦ ἅρπαγος δεσποτείαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν τούτοις δὲν ἔμειναν

ἀργοὶ οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σλάβοι· τῷ 604 (24) ἵνα δυνηθῶσι νὰ συγκεντρώσωσιν ὅλα τὰ στρατεύματα κατὰ τῶν Περσῶν, ἐδέησε νὰ αὐξηθῇ ὁ φόρος. Κατὰ τὰ ἄλλα δὲ ἐλλείπουσιν ἱκαναὶ εἰδήσεις τῶν συγχρόνων περὶ τούτων τῶν ἐτῶν· οὐδαμοῦ πληροφορούμεθα ἂν ἡ Δαλματία κατείχετο τότε κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν Σλάβων, τίνας λεηλασίας καὶ καταστροφὰς ἐποίησαν οἱ Ἄβαροι ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἐφ' ὅσον οἱ Πέρσαι ἐστρατεύοντο ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἐπίσης οὐδεμία πηγὴ διηγεῖται τὸν ἐντελῆ ἀφανισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅν τινα ὁ Φαλμεράϋρ πιστεύει συμβάντα ἀκριβῶς κατὰ τὸν φρικτὸν τοῦτον χρόνον, διὰ τοῦ συστηματικῶς καταστρεπτικοῦ πολέμου τῶν Ἀβάρων καθ' ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὀλίγον τι βέλτιον εἰδοποιούμεθα περὶ τῆς μακροχρονίου βασιλείας τοῦ καλοῦ μέν, ἀδυνάτου δὲ Ἡρακλείου, 610-641. Ἐν ᾧ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν οἱ Πέρσαι κατέκτων τὰς πόλεις μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, δὲν ἔμενον ἀδρανεῖς οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σκλαβηνοί. Μόλις εἶχε τὸ κράτος προσβληθῇ ὑπὸ τρομεροῦ λοιμοῦ 618 ὅτε ὁ Χάνης τῶν Ἀβάρων προεχώρησε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, ἣν ὁ ἀπηλπισμένος αὐτοκράτωρ, ἐπροτίθετο νὰ καταλίπῃ ζητῶν ἄσυλον εἰς τὴν Ἀφρικήν· ἔπειτα δὲ μεταμεληθεὶς μετέβη μετ' αὐτοκρατορικῆς μεγαλοπρεπείας εἰς Ἡράκλειαν ἐπὶ τῆς Προποντίδος, ἵνα συνάψῃ διαπραγματεύσεις 619· τοῦτο δὲ δὲν ἥρμοζε πρὸς τὴν πρόθεσιν τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι, ἐπιπεσόντες κατὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀκολουθίας, ἥρπαζον αὐτὰ τὰ παράσημα τοῦ κράτους, καὶ διὰ φρικτῶν σφαγῶν ἄφθασαν εἰς τὰ πέριξ τῆς μητροπόλεως. Ὅλα τὰ πλησίον χωρία διηρπάγησαν καὶ οἱ ναοὶ κατεσκάφησαν· ὁ δὲ Χάνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἄγων 70,000 αἰσμαλώτων (25). Συνέπεια ταύτης τῆς νικηφόρου ἐκστρατείας ὑπῆρξεν ἡ ἐπαύξησις τοῦ δουλικοῦ φόρου εἰς 200,000 χρυσῶν νομισμάτων· προσέτι δὲ καὶ ἁδρὰ δῶρα. Τέσσαρες ὅμηροι παρεδόθησαν τοῖς

βαρβάροις, ἐν οἷς καὶ Ἰωάννης Ἀθαλαρῖχος, νόθος τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησεν μετὰ νέας ἐνεργείας ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος, οἱ ναοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσωσι τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου. Δὲν ἐπέτυχον αἱ πρῶται ἀπόπειραι τοῦ αὐτοκράτορος, πρὸς ἀνάκτησιν ὧν εἶχεν ἀπολέσει ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἐπὶ τέλους μετὰ πολὺν χρόνον ἐξῆλθεν ἤδη τὸ πρῶτον καὶ εἷς αὐτοκράτωρ εἰς τὸν πόλεμον. Ἤλπισε μὲν νὰ καταπραΰνῃ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀβάρων ὄχι μόνον πληρώσας παρευθὺς τὸν φόρον, ἀλλὰ καὶ συνάπτων μετ' αὐτοῦ σχέσιν συγγενείας τινός, διορίσας αὐτὸν ἐπίτροπον τοῦ διαδόχου· Ὁ δὲ βάρβαρος μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ μοχθηρίας ἐπάτησε τὴν πίστιν. Στρατευομένου τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς Χοσρόην Β', ὁ Χάνης συμμαχήσας κρυφίως μετὰ τῶν Περσῶν, ἐπορεύθη πρὸς τὰ μακρὰ τείχη ἄγων τοὺς Ἀβάρους του, καί τινας ἐπικούρους Σλάβους καὶ Γέπιδας. Τῇ 29 Ἰουνίου ἡ προφυλακὴ αὐτοῦ — 30,000 εὔοπλοι στρατιῶται καὶ ἀφθόνως ἐφωδιασμένοι διὰ πολιορκητικῶν μηχανῶν — ἐφάνη πρὸ τῆς Μελαντίας. Τὸ κράτος ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ κατ' αὐτῶν μόνον 12,000 ἀνδρῶν, οἵτινες ἀποσυρθέντες ὄπισθεν τοῦ τείχους τοῦ Θεοδοσίου περιέμενον τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐναντίων. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Πέρσαι εἰσήρχοντο τέμνοντες καὶ καίοντες εἰς τὰ προάστεια τῆς Χαλκηδόνος, ὁ Χάνης, ὅστις, εἶχεν ἤδη προσβάλει — πλὴν εἰς μάτην — τὴν Ἀδριανούπολιν, φθάσας τῇ 29 Ἰουλίου 626 πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ δύο ἡμέρας ἐποίησεν ἔφοδον κατὰ τῆς μητροπόλεως μετὰ τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σκλαβηνῶν. Μόνον ἡ ζωὴ ἔπρεπε νὰ ἀφεθῇ εἰς τοὺς ἀτυχεῖς κατοίκους! Αἱ μὲν πρὸς πολιορκίαν μηχαναὶ αὐτοῦ ἐνήργουν ἀδιαλείπτως· τὰ δὲ πλοῖα ὤφειλον νὰ προστατεύσωσι τὴν ἔφοδον ἐκ τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης, παρορμηθεὶς ὑπὸ τοῦ δραστηρίου πατριάρχου Σεργίου, ἐξετέλεσεν εὐτυχεῖς τινας ἐξόδους καὶ οὕτως ἀνέκτησε

νέον θάρρος. Εἶχον πεποίθησιν εἰς τὴν ἐπικουρίαν τῶν Τούρκων Χαζάρων, οἵ τινες ἔμελλον νὰ ἀπασχολήσωσι συγχρόνως τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Οἱ μὲν Σκλαβηνοί, ἀνησυχοῦντες περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἀπῆλθον· ὁ δὲ Χάνης ἐκλιπόντων πρὸς τούτοις τῶν ἐφοδίων, ἠναγκάσθη νὰ μιμηθῇ τῇ 8 Αὐγ. τὸ παράδειγμα αὐτῶν (26): Ἀπεχώρησεν ἀπειλῶν, ὅτι κατὰ τὴν ἀκόλουθον ἐκστρατείαν ἤθελεν ἀναζητήσει ὅσα παρέλειπεν, ὅσα δὲ εἶχον μείνει ἀκέραια ἔξω τῶν τειχῶν, ὅλα ἐνεπρήσθησαν. Ὅμως δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του· ἀφ' ἑτέρου νίκαι τινὲς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μία δυναστικὴ ἐπανάστασις ἐν τῇ Περσίᾳ ἠνάγκασαν τέλος πάντων ν' ἀποχωρήσωσιν ἐκ τοῦ κράτους καὶ τοὺς ἐν Χαλκηδόνι διάγοντας Πέρσας ἐπικούρους. Ἡ ἔφοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μεγάλη ἐκστρατεία, ἥν τινα οἱ Ἄβαροι ἐτόλμησαν κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπανελθὼν νικηφόρος ἐκ τῆς Περσίας ἠρέθιζε τοὺς σχεδὸν ἐσλαβωμένους Βουλγάρους εἰς ἐξόντωσιν τῶν ἐχθρῶν του. Μέχρι τοῦ 635 οἱ Ἄβαροι εἶχον εἰσέτι ἐν τῇ ἑαυτῶν πολλοὺς Ἕλληνας αἰχμαλώτους· αὐτὸς ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφιδοῦς εἶχεν ἄρτι ἐκλυτρωθῇ. Ἀλλ' ἤδη ἀνέστησαν πρὸς τὸν κοινὸν καταπιεστὴν Κούβρατον οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλάβοι, οἵ τινες ἐν τούτοις ἐνῳκίσθησαν ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ τοῦ κράτους, καταλαμβάνοντες ἐν εἰρήνῃ καρποφόρους τινὰς ἐπαρχίας — ἐπειδὴ οἱ Σλάβοι κατεγίνοντο κυριώτατα εἰς τὴν γεωργίαν — καὶ τότε κατηχήθησαν ἐν μέρει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἤδη τῷ 619 μνημονεύεται ἐπίσης βάπτισμα βασιλέως τινὸς τῶν Οὔννων. ὁ Κούβρατος, οὗτος ἦν κυρίως ὁ θεμελιωτὴς τῆς τῶν Βουλγάρων βασιλείας, ἤ τις τότε εἶχεν ἤδη περιλάβει ὑπερέχοντα σλαβικὰ στοιχεῖα, τῷ 635 ἀνεδείχθη πατρίκιος καὶ ἐδέξατο λαμπρὰ δῶρα ἵνα ἐπιτεθῇ τῷ Χαγάνῳ μετὰ τῶν Οὐννογονδούρων του — τὸ ὄνομα τοῦτο ἀντιστοιχεῖ βέβαια πρὸς τοὺς Ὀνογούρους τοῦ 464 — ἤτοι Βουλγάρους καὶ Σλάβους. Ἀπέναντι τῶν ὑπερισχυόν-

των Βουλγάρων καὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ὑποφόρων Σκλαβηνῶν κατελύθη ἡ τῶν Ἀβάρων βασιλεία (27). Οἱ μακρότριχες βάρβαροι ὠθήσθησαν πρὸς ἕω, καὶ νικηθέντες ὑπ' ἄλλων βαρβάρων δὲν ὑπῆρξαν μὲν πλέον ἐχθροὶ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρτορίας, περιωρίσθησαν δὲ εἰς τὴν Παννονίαν, τὴν παλαιὰν χώραν τῶν Γεπίδων, ἕως οὗ ἐξελθόντες κατὰ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὡς σύμμαχοι Θασσίλου Β' ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ δυτικοῦ αὐτοκράτορος. Τὰ λείψανά των συνεχωνεύθησαν βεβαίως ἐν τῷ οὐραλικῷ φύλῳ τῶν Ἰουγρίων ἢ Μαγυάρων τῶν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι καταλαβόντων τὴν παλαιὰν τοῦ Ἀττίλα βασιλείαν, καὶ μετεβίβασαν εἰς τοὺς νεωστὶ ἐλθόντας μετανάστας τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τῶν Οὔννων. Ἐκ τῶν χρονικῶν τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ἀφανίζεται σχεδὸν καθ' ὅλα τὸ τῶν Ἀβάρων ὄνομα· μεταγενέστεραι πηγαὶ συγχέουσιν αὐτοὺς ἀσμένως μὲν, ἀκρίτως δὲ μετὰ τῶν Σκλαβηνῶν. Τὰ συναξάρια μνημονεύουσι (28) τοὺς βαρβάρους, Ὄμβρους, οἵτινες ὑπὸ τὸν Βαϊανὸν «ἐπελθόντες τῆς Τιβεριουπόλεως μέρεσιν, ἄλλας τε πόλεις πολλὰς καὶ ταύτην ἠρήμωσαν, τοὺς μὲν τῶν οἰκητόρων ξίφει καταναλώσαντες, τοὺς δὲ καὶ ἀνδραποδισάμενοι, τά τε τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων κάλλη καὶ τὰ τῶν θείων Ναῶν διηδάφισαν, καὶ καταπεπτωκότων ἕως ἐδάφους· ὅτε δὴ καὶ αἱ τῶν (ιε') Ἁγίων λάρνακες τῷ περιέχοντι ταύτας νεῷ καταπεσόντι ἐγκατεχώσθησαν, ὥστε τῇ γῇ συγκεκαλύφθαι καὶ εἶναι τοῖς πᾶσι ἄγνωστοι». Καὶ αἱ σλαβικαὶ πηγαὶ, στηριζόμεναι ἐννοεῖται ἐπὶ βυζαντινῶν εἰδήσεων, μνημονεύουσι σκοτεινῶς τοὺς ὑπερηφάνους καὶ ὑψηλοὺς «Ὄβρους»· οὓς ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις συγχεῖ μετὰ τῶν γιγαντιαίων Οὔννων τοὺς ὁποίους ὅμως «ὁ Θεὸς ἐξώντωσεν ὅλους μέχρις ἑνός». Ἐντεῦθεν ἡ ρωσσικὴ παροιμία· «ἀπώλοντο ὥσπερ οἱ Ὄβροι, ἄνευ ἐκγόνων, ἄνευ κληρονόμου (29).

Αὐτὸ τοῦτο δὲ συνέβη εἰς τοὺς Σλαβο-Βουλγάρους. Κατὰ

τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βουλγάρου ἀρχιεπισκόπου Θεοφυλάκτου, « ἐκ ποδῶν γενομένου τούτου τοῦ ἔθνους (τῶν Ἀβάρων), ἕτερον ἐπεισῆλθεν ἀνομώτατον καὶ ὠμώτατον, οἱ λεγόμενοι Βούλγαροι, ἐκ τῶν Σκυθίας μερῶν, ποταμὸν Ἴστρον οὕτω λεγόμενον διαπεράσαντες, καὶ βαρεῖα μάστιξ παρὰ Θεοῦ ἀφεθὲν τοῖς τῆς Δύσεως μέρεσιν· οἳ Χριστοῦ μὲν ὄνομα οὐδ' εἴδεσαν· σκυθικῇ δὲ ἀφροσύνῃ δουλεύοντες, Ἡλίῳ τε καὶ Σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄστροις » ἦσαν ἄρα ἀστρολάτραι, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν παρὰ τὸν Βόλγα καὶ τὸν Κάμμον, οἵτινες ἔπειτα ἐνεκολπώθησαν προθύμως τὸν ἑβραϊκὸν μονοθεϊσμὸν « ἐπεὶ δὲ πᾶσαν τὴν Ἰλλυρίδα χώραν, τήν τε παλαιὰν Μακεδονίαν ἄχρι τῆς Θεσσαλονικέων πόλεως, τά τε τῆς παλαιᾶς Θρᾴκης, τὰ περὶ Βερόην φημὶ καὶ Φιλιππούπολιν, τά τε ανώτερα ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιήσαντο, κατέσχον μὲν τὰς χώρας ὡς οἰκήτορες βέβαιοι, ἤμοιβον δὲ τοὺς ἑκάστης οἰκήτορας, τοὺς μὲν τῶν κατωτέρων πόλεων εἰς τὰς ἀνωτέρω μετοικίζοντες, τοὺς τούτων δὲ πάλιν εἰς ἐκείνας μετάγοντες . . . . Ἀλλ' οἵγε ὑπὸ τούτους χριστιανοὶ τὴν πατρῴαν καθαρωτάτην πίστιν κατέχοντες, ἐν ταῖς ἑκάστοτε πρὸς αὐτοὺς ὁμιλίαις τὸ κατὰ Χριστὸν παρεισήγαγον δόγμα, καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου φῶς ὡς ἐνῆν αὐτοῖς ἀπεκάλυπτον. Ἐκεῖνοι δὲ ἐκάμμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν κ.λ. » Συγκριτέον μετὰ τούτου χωρίον τι ἐκ τοῦ βίου τοῦ Κλημεντίου (31), τοῦ κατηχήσαντος τοὺς Σλάβους, καθ' ὃ οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Παννονίαν, τὴν Δακίαν, τὴν Θρᾴκην, τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀμφότεραι αἱ εἰδήσεις αὗται ἀπορρέουσιν ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς· ἡ τοῦ Συναξαριογράφου « Θεσσαλία » εἶναι φανερῶς ἡ θεσσαλονικὴ χώρα, ἣν μνημονεύει ὁ βούλγαρος ἀρχιεπίσκοπος.

Ποῦ δὲ ἔμειναν οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τοῦ χρόνου Ἰουστι-

νιανοῦ Α', οἱ ἀπὸ Ἀναστασίου Α' τόσον σπουδαίως ἐπεμβάντες εἰς τὰς τύχας τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας; Ἀναντίρρητον ὅτι αὐτοὶ ὑπῆρχον ὁ πυρὴν τῶν ἐσλαβωμένων ἐκείνων φυλῶν, ἃς ὁ ἀνώτατος δεσπότης, ὁ Χάνης τῶν Ἀβάρων, ἀπέστελλε κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ὁσάκις ἐπεθύμει νὰ μὴ διακινδυνεύσῃ τὸν ἑαυτοῦ λαόν. Οἱ Σκλαβηνοὶ τῆς 6 καὶ τῆς 7 ἑκατονταετηρίδος εἶναι οἱ Βούλγαροι οἱ ἐπὶ τὴν ἑκατονταετῆ κοινὴν ὑποδούλωσιν ἀποσλαβωθέντες (32)· οἱ νέοι Σκῦθαι και Οὖννοι τῶν Βυζαντίων, οἵτινες εἰ καὶ πολὺ ἐξ ἀρχῆς ἀνόμοιοι ἱκανῶς ἤδη συγκεχωνευμένοι περιγίνονται τῶν ξένων Ἀβάρων, ὥσπερ πρότερον οἱ Λαγγοβάρδοι καὶ οἱ Ἄβαροι ἡνωμένοι εἶχον καταστρέψει τοὺς Γέπιδας, καὶ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος οἱ Γότθοι οἱ Γεπιδες καὶ οἱ Σλάβοι τοὺς Οὔννους. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σλαβικῶν φυλῶν, αἵτινες παρορμῶνται ἔκτοτε πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ ζητοῦσι μονίμους οἰκήσεις περὶ τὸν Αἷμον, ἀναφαίνονται οἱ Βούλγαροι, ὄχι πλέον τουρανικὸν, ἀλλὰ ἀντικὸν-σκλαβηνικὸν φῦλον.

Ἤδη ἐπὶ Ἡρακλείου, προσπαθοῦντος νὰ κατοικήσῃ τὰς καθ' ὅλα ἠρημωμένας δυτικὰς ἐπαρχίας, σλαβικαὶ φυλαὶ, μεμιγμέναι βεβαίως μετὰ στοιχείων ἐξ ἀρχῆς βουλγαρικῶν, κατοικίζονται εἰρηνικῶς ἔνθεν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὴν Δαλματίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θρᾴκην· ἐπίσης καὶ οἱ Κροάται εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ὑποσχεθῆ τὴν Δαλματίαν ἂν ἐκαθάριζον αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἀβάρων. Μέρος τι τοῦ λαοῦ κατέλιπε μετὰ ταῦτα τὰς πρότερον θέσεις του πέραν τῶν Καρπαθίων, ἐφόνευσε τὸ ἀβαρικὸν πλῆθος καὶ κατῳκίσθη ἀναγνωρίζον, τοὐλάχιστον ἐπὶ προσχήματι, τὴν βυζαντινὴν ἐπιδεσποτείαν. Ἄλλαι σλαβικαὶ φυλαὶ, οἱ Σέρβοι, κατέστησαν εἰς τὰς κατηρημωμένας χώρας τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Παννονίας· ὥστε ὅλα τὰ παρὰ τὸν Δούναβιν κατελήφθησαν βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν Σλάβων. Μόνον αἱ παραθαλάσσιαι πόλεις τῆς Δαλματίας, Ραγοῦζα —

ἣν κατὰ τὸ λεγόμενον ᾠκοδόμησαν κατὰ τὴν ε′ ἑκατονταετηρίδα οἱ ἀπὸ τῶν Σέρβων φεύγοντες Ἐπιδαύριοι — Σπάλατο, Τραγοὺρ, Ζάρα (Διαδώρα) καὶ αἱ νῆσοι Ἄρβη, Βέλια καὶ Ὄσερος ἔμειναν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, καὶ μόνον ἐπὶ Βασιλείου Α′. ἤρχησαν νὰ δασμοφορῶσιν εἰς τοὺς πλησίον Σλάβους. Περὶ τῆς καταστάσεως τούτων τῶν σλαβοκρατουμένων χωρῶν, περὶ τῶν ζουπάνων αὐτῶν, περὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, ἀρκεῖ νὰ παραπέμψω εἰς Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον, ὅστις ἀκριβῶς διεπραγματεύθη περὶ τούτου ἐν τῷ συγγράμματι πρὸς τὸν αὐτοῦ υἱὸν Ρωμανὸν (33). Ὁ μὲν αὐτοκρατορικὸς συγγραφεὺς οὐδεμίαν ποιεῖ μνείαν περὶ Σλάβων ἐν τῇ Ἠπείρῳ καὶ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ· ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι πολυάριθμοι σλαβικαὶ φυλαὶ κατῴκουν καὶ ἐκεῖ καὶ περὶ Θεσσαλονίκην, ὅπου ἀνηγέρθη τὸ Σέρβλιον.

Ἐν γένει οἱ Σλάβοι ἐθεώρουν παρευθὺς τὰς νέας φιλοξένους χώρας ὡς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα· τοιουτοτρόπως νέον πολιτισμοῦ στοιχεῖον εἰσέδυσεν εἰς τὸ κράτος, καθάπερ πρότερον τὸ γερμανὸν εἰς τὰ πρὸς ἄρκτον μεθόρια· ἀλλ᾽ ἀδύνατος ἦτο ὁ ἐντελὴς ἐξελληνισμὸς αὐτῶν, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐξερριζώθησαν ἐκεῖθεν, καὶ ὁ δεσμὸς τῶν σλάβων ἀρχηγῶν πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔμεινε πάντοτε πολὺ χαλαρός.

Κατὰ τῶν περὶ Θεσσαλονίκην σλαβικῶν φυλῶν διηυθύνθη ἀναμφιβόλως ἡ τῷ 657 ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου Β′. 641-668 πρὸς τὴν « Σκλαβηνίαν » (34), ἐκ τῆς ὁποίας ἐπανῆλθε ἀπαγαγὼν πολλοὺς αἰχμαλώτους ὑποτάξας τὴν χώραν. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς βασιλείας Κωνσταντίνου Δ′. Πωγωνάτου 668-685 οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπωφεληθέντες τοῦ τῇ αὐτοκρατορίᾳ ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐπικείμενου κινδύνου, προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Θεσσαλονίκην, σκοπεύοντες νὰ ἀπόκτησωσι καὶ ἐκεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ὁ βιογρά-

φος τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τίθησι τοῦτο τὸ συμβεβηκὸς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου Β'. ὅπερ δύναται νὰ ὁρισθῇ μετὰ βεβαιότητος κατὰ τὰ ἔτη 675-681. Τῷ 675, καθ' ὅν χρόνον ἡ πρωτεύουσα ὑπέμενε τὴν τετάρτην πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, πολυάριθμοι Σλάβοι περιπλέοντες ἐπὶ πλοιαρίων τὸ αἰγαῖον πέλαγος διήρπαζον τὰ παραθαλάσσια τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἰλλυρίας, τὰς νήσους, καὶ μέρος αὐτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἔπειτα δὲ παρεσκευάσθησαν νὰ πολιορκήσωσι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν Θεσσαλονίκην. Αὗται αἱ φυλαὶ αἵτινες ἐξαίφνης ἐξεγέρθησαν ἀχθραὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἦσαν αἱ τῶν Δραγουβίτων (Δρεγοβίτζοι) καὶ τῶν Σαγουδάτων (Σακουλάτοι) γειτόνων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Βεροίας, τῶν Βελεγιζίτων (Β;ελεζίτζοι, οἵτινες κατῴκουν βεβαίως παρὰ τὸν παγασαῖον κόλπον, ὅπου καὶ τανῦν Βελεστῖνος, ἡ μακρότατα πρὸς νότον προσχωρήσασα φυλὴ τῶν Σλάβων), τῶν Βερζίτων (εἷς κλάδος τῶν ἄρτι εἰρημένων), τῶν Βαϊουνίτων (Βο;νίτζοι, ἴσως ἠπειρωτικοὶ Σλάβοι ἐκ τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠνομασμένης Βαγενετίας (Βόνιτζα), καὶ ἄλλοι. Τὰ πάντα ἀπέβλεπον τὴν ἀσφαλῆ κατάληψιν τούτου τοῦ σπουδαίου χωρίου, ὅπερ μόνον ἐξ ὅλων τῶν βορείων φρουρίων ἦτο κἄπως ἄξιον νὰ ὀνομασθῇ πόλις. Ἐκεῖ εἶχεν εὕρει ἄσυλον μέγα πλῆθος φυγάδων ἀπὸ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν κατεσκαμμένων φρουρίων. Οἱ μὲν Σλάβοι περιεκύκλωσαν ἀπανταχόθεν τὴν Θεσσαλονίκην· ἐν τῇ πόλει δὲ ἐπεκράτει ἡ μεγίστη ἀπελπισία, ἕως οὗ ὁ Ἅγιος προστάτης φέρει τὴν βοήθειάν του καὶ προσωπικῶς φαινόμενος ἐνθαρρύνει μὲν τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἄμυναν, ἐμβάλλει δὲ φόβον εἰς τοὺς βαρβάρους. Ὁ μὲν πολιορκῶν στόλος διεσκεδάσθη ὑπὸ τρικυμίας· ὁ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ Χάτζων (Χότουν) συλλαμβάνεται καὶ λιθοβολεῖται· τὸ ὑπόλοιπον τῶν πολιορκούντων διασκορπίζεται. Μετὰ δύο ἔτη οἱ Σλάβοι ἐζητήσαντο τὴν βοήθειαν τοῦ Χάνου (!) τῶν Ἀβάρων καὶ

τῶν Βουλγάρων, οἵτινες προσελθόντες τῷ 677 προσέβαλον τὴν πόλιν καὶ διὰ πυροβόλων μηχανῶν· αὕτη δὲ ἐξαῦθις διασώζεται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου καὶ διὰ τῆς εὐτολμίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου· μετὰ τριάκοντα ἡμέρας οἱ μὲν πολέμιοι ἀπεχώρησαν, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἀπελύθησαν. Μετ' ὀλίγον οἱ κάτοικοι ἔπαθον δεινὰ ὑπὸ σεισμοῦ· ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἐνεπρήσθη· πρὸ δύο μηνῶν εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἀνδρεῖος ὑπέρμαχος Ἰωάννης Β'. Μόνον βραχεῖα εἰρήνη χορηγεῖται εἰς τὴν χώραν. Ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως κατηγορῶν δι' ἀπιστίαν ἄλλας πλησίον εἰρηνικῶς κατοικούσας σλαβικὰς φυλὰς, κατ' αὐτοκρατορικὴν ἐντολὴν συλλαμβάνει ἐξαίφνης τὸν ἐν τῇ πόλει εἰρηνικῶς διάγοντα Περβοῦνδον (Πρέβουδ) ἀρχηγὸν τῶν Ρουγχίνων (Ρȝαζδάνοι); καὶ τὸν ἀποστέλλει ἀλυσίδετον εἰς Κωνσταντινούπολιν; ὁ δὲ ἀποπειραθεὶς νὰ φύγῃ, φονεύεται. Ἀλλὰ παρευθὺς συνενοῦνται πρὸς ἐκδίκησιν εἰς ἐκστρατείαν οἵ τε Ρουγχῖνοι, οἱ Σαγουδάται καὶ οἱ Στρυμόνιοι (Στρουμȝάνοι, οἱ Σλάβοι τῷ ἐπὶ Στρυμόνι). Ἐπὶ δύο ἔτη περικυκλοῦσι τὴν πόλιν, ὅπου συνέβη φρικώδης λιμὸς 658-680, τέμνοντες καὶ καίοντες ὅλα τὰ πέριξ. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐνησχολημένος εἰς ἄλλους πολέμους, ἀποστέλλει εἰς ἐπικουρίαν μόνον 10 μικρὰ στρατιωτικὰ πλοῖα· πάλιν δὲ ἐπιβοηθεῖ ὁ Ἅγιος καὶ ἡ διχόνοια τῶν Σλαβικῶν φυλῶν, ἐξ ὧν οἱ Βȝελεζίτζοι ὡμοφρόνουν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς. Τῷ ἐπιόντι ἔτει 681 ἐγένετο νέα ἔφοδος, καὶ αὐτὴ ἀποκρουσθεῖσα· διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Ἁγίου, ἔπειτα δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β' 685-695 νέαι λεηλασίαι τῶν Ρουγχίνων καὶ τῶν Στρυμονίων Σκλαβηνῶν, οἵτινες διώκουσι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων εἰς αὐτὴν τὴν Προποντίδα, δηϊοῦντες τὸ Πάριον καὶ τὴν Προκόννησον.

Οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι οὐδεμίαν ποιοῦσι μνείαν περὶ τῶν ἐκστρατειῶν τούτων τῶν Σλάβων, περὶ ὧν τόσον ἀκριβῶς διηγεῖται ἡ παράδοσις. Αὐτοὶ προσεῖχον μόνον τῇ μητροπόλει, ἥτις ἀπὸ τοῦ 674 ἕως τοῦ 678 καθ' ἕκαστον ἔτος

ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀπίστων· μόλις δὲ παυσαμένου τοῦ κινδύνου τούτου, οἱ Βούλγαροι ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομάς των κατὰ τῶν πλησίον ἐπαρχιῶν. Ὑπερβάντες τὸν Δούναβιν τῷ 679 ὑπεχώρησαν μὲν ἀπέμπροσθεν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, προσερχομένου μετὰ δυνάμεων κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπερεχουσῶν, ἀνεγνώρισαν δὲ παρευθὺς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἐναντίου. Νοσοῦντος τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Μεσεμβρίᾳ, ἐπολιόρκησαν τὴν Βάρναν καὶ ὑπέταξαν τὰς πλησίον σλαβικὰς φυλάς (36). Τελευταῖον ἐδέησε νὰ ἐξαγορασθῇ ἡ εἰρήνη, διὰ χρημάτων. Καὶ πάλιν δὲ μία ἐπαρχία ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ κράτους. Τὰ μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἵμου παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἐσύστησαν ἐκεῖ ἴδιον βασίλειον. Ἀντὶ τούτου ἐχορηγήθη ἔκτοτε εἰς τὴν Θρᾴκην, τὴν βορειοτάτην ἐπαρχίαν, ἰδία στρατικτικὴ διοίκησις, καὶ τὴν κατέστησαν ἴδιον θέμα. Οὗτος ὑπῆρξε βεβαίως ὁ πόλεμος, δι' ὅν ὁ Κωνσταντῖνος ἐκωλύθη ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μεγαλειτέραν ἐπικουρίαν. Καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β' εἶχον συνάμα μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ μετὰ τῶν τὴν Θεσσαλονίκην προσβαλλόντων Σλάβων πράγματα. Ἡ κατὰ τούτων ἐκστρατεία ἀπέτυχεν τῷ 688· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνικήθησαν τέλος αἱ σλαβικαὶ φυλαὶ καὶ ἀναγκάσθησαν εἰς ὑποταγήν (37). Μέρος μὲν αὐτῶν ἔμειναν ὡς εἰρηνικοὶ ἔποικοι ἐν τῇ ὀρεινῇ χώρα τοῦ Στρυμόνος, ὡρισμένοι εἰς ἄμυναν τῶν εἰς τὴν Θρᾴκην φερόντων στενῶν. Τὸ δὲ πλεῖστον μέρος μετεκομίσθησαν εἰς τὸ ἀσιατικὸν θέμα τοῦ Ὀψικίου ὅπερ περιεῖχε τὴν Μυσίαν τὴν Βιθυνίαν, καὶ μέρος τῆς Φρυγίας. Τῷ 691 ἐσχηματίσθη ἐξ αὐτῶν ἴδιον σῶμα 30,000 ἀνδρῶν, προορισθὲν εἰς ἐκστρατείαν πρὸς τοὺς Ἄραβας· ἀλλὰ τὰ μὲν δύο τριτημόρια αὐτομολήσαντα ἡνώθησαν μετὰ τῶν ἐναντίων· τὸ δὲ ὑπόλοιπον κατεσράφη. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπεραιώθησαν οἱ πολυετεῖς οὗτοι πόλεμοι· ἐπειδὴ δὲ οἱ Βούλγαροι διῆγον ἐν εἰρήνῃ καὶ φιλίᾳ πρὸς τὸν αὐτοκρά-

τορα, αἱ βόρειαι ἐπαρχίαι ἠδύναντο ν' ἀναπνέωσιν ἀνετώτερον. Οἱ ἐπηυξημένοι δασμοὶ ἐνδέχεται φυσικῶς νὰ συντέλεσαν ἐν μέρει εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα.

Εἰς τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Τέρβελ 702–719 ὁ τύραννος ὤφειλε τῷ 705 τὴν παλινόρθωσιν αὐτοῦ, ἣν ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ, ἐννοεῖται, ὄχι μόνον δι' ἁδρῶν δωρημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς Ζαγόρα, τοῦτ' ἔστι τῆς πέραν τοῦ Αἵμου θρᾳκικῆς χώρας. Μετὰ δύο ἔτη 707 ὁ αὐτοκράτωρ, λύσας τὴν εἰρήνην, δηλαδὴ ἀποστείλας οὐχ ἱκανὰ δῶρα, ἐνικήθη παρ' Ἀγχιάλῳ καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν. Μετὰ ταῦτα διαλλάττεται· τῷ 711 τρεῖς χιλιάδες Βουλγάρων ἐπικουροῦσιν αὐτῷ κατὰ Φιλιππίκου Βαρδάνου ἀντιποιουμένου τὸν θρόνον· ἡττηθέντος τοῦ αὐτοκράτορος οὗτοι οἱ ἐπίκουροι προσέρχονται τῷ 712 κατὰ τὸν ποταμὸν Φιλέα εἰς τὸν Βόσπορον καὶ τὴν Χρυσῆν Πύλην· ἀνεχώρησαν δὲ συναλλαγέντες μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Β'. Πρὸς τοῦτον ὁ Χάνης διῆγεν εἰρηνικῶς, καὶ τῷ 719 προσεπάθησε νά τον ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον, ἀλλ' ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν Λέοντος Γ' καὶ νὰ παραδόσῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ προστατευόμενον. Ἔκτοτε σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη οὐδεμία ὑπάρχει μνήμη περὶ τῶν Βουλγάρων· μόνον τῷ 762 εἰδοποιούμεθα περὶ διαδόχου τινὸς τοῦ Χάνου Τέλετζ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

Ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων καὶ οἱ τῶν Σλάβων πόλεμοι μέχρι τῆς ἀνακτήσεως Πατρῶν 716–807.

Τὸν σεπτέμβριον τοῦ 716 Λέων Γ' ὁ Ἴσαυρος ἀνέβη ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου· ἡ δὲ στέψις αὐτοῦ ἐγένετο τῇ 25 μαρτίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους. Αὐτὸς ὑπῆρξεν θεμελιωτὴς νέας δυ-

ναστείας, ἧς τὰ τελευταῖα μέλη ἐξέλιπον τῷ 867· ἡ δυναστεία αὕτη διεκρίθη ἐπὶ ἐνεργείᾳ, παρὰ τὸν προκατόχον αὐτῆς οἶκον τοῦ Ἡρακλείου. Τὰ διατεταραγμένα στρατιωτικὰ διετέθησαν γκάλλιον, τὰ οἰκονομικὰ ἐκανονίσθησαν, ἡ διανομὴ τῆς δικαιοσύνης ἐνισχύθη καὶ συνεπληρώθη διὰ νέων νόμων. Προσέτι ἡ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης γενομένη ἀποχώρησις ἀπὸ τῆς Δύσεως, ἐφαίνετο ὁλονὲν ἐναργέστερον, καὶ ἄρχεται ἤδη ἀνατέλλων ὁ βυζαντινισμὸς, ὅνπερ ὁ Φίνλαϋ χρονολογεῖ ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς, διότι ὁ θρόνος κατείχετο ὑπὸ δυναστείας ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἶμοι ἡ λαμπροτέρα αὕτη ἐποχὴ τοῦ βυζαντινισμοῦ ἐξιστορεῖται μόνον ὑπὸ μικρολόγων κληρικῶν χρονογράφων, καὶ ἑπομένως αἱ πηγαὶ αὐτῶν, καὶ ὅταν ἅπτωνται τῶν μακρὰν τῆς θρησκευτικῆς ῥαδιουργίας ἐξωτερικῶν πραγμάτων μεταποιοῦνται ὑπὸ κομματικοῦ πάθους! Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέδωκε αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῆς εἰκονολατρίας, ἵνα καθαρίσῃ τὸ θρήσκευμα καὶ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῆς ὑπερεχούσης ἐπιρροῆς τοῦ μετὰ τοῦ ὄχλου τῆς πρωτευούσης ἠδελφαμένου κλήρου, ἐφάνη καὶ εἰς τοὺς σωφρονεστάτους ὡς δεσποτικὸς ἐλευθερόφρων. Ἡ ἀντίστασις τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ ὄχλου ἔπρεπε νὰ παρασύρῃ αὐτὸν εἰς ὁλονὲν βιαιότερα διατάγματα. Ἐνῷ κατὰ τὴν πρωτεύουσαν ἐφονεύοντο οἱ αὐτοκρατορικοὶ δορυφόροι οἱ διατεταγμένοι ν' ἀφαιρέσωσι τὰς εἰκόνας, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὰς Κυκλάδας ἐξερράγη φανερὰ ἐπανάστασις κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Εἶναι δύσκολον νὰ κρίνωμεν ἂν εἰς τοῦτο ὑπενήργησε τὸν ἀρχαῖον πνεῦμα τοῦ ἐθνισμοῦ, συμπεπλεγμένου πρὸς τὰ χριστιανικὰ εἴδωλα, ἢ αἱ ὑποδαυλίσεις ἐκ τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἤκμαζε κυριώτατα ἡ εἰκονολατρεία. Βέβαιον δὲ εἶναι ὁποσδήποτε, ὅτι ἐν ταῖς μάλιστα μεμακρυσμέναις καὶ παρημελημέναις ἐπαρχίαις ἡ ἀντιπολίτευσις ἐπελαμβάνετο ἀσμένως πάσης δημώδους εὐκαιρίας, ἵνα διαμαρτυρηθῇ δι' ἐνόπλου χειρὸς κατὰ τῆς συγκεντρώσεως ἐν τῇ τὰ

πάντα ἀπορροφούσῃ μητροπόλει. Ἡ Ἑλλὰς καὶ αἱ νῆσοι τοῦ αἰγαίου πελάγους ἐπανέστησαν ἀναφανδόν (38), Ἀγαλλιανός, ὁ τούρμαρχος τῆς Ἑλλάδος, ἀνεδέξατο τὴν ἡγεμονίαν, καὶ ἑνωθεὶς μετὰ Στεφάνου, ἀναμφιβόλως τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν νησιωτῶν παρεσκευάσατο ἀξιόλογον στόλον. Ἀναγορεύσαντες αὐτοκράτορα Κοσμᾶν τινα, ἔπλευσαν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν σκοπεύοντες νὰ καταστρέψωσι τὸν Ἴσαυρον διὰ μεγάλης ναυμαχίας. Ἀλλὰ πρόωρος ἔφοδος αὐτῶν τῇ 18 ἀπριλίου ἀπέβη εἰς τὴν ἧτταν τῶν ἀποστατησάντων «Ἑλλαδικῶν»· ὁ μὲν Ἀγαλλιανὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπηλπισμένοι ἐζήτησαν τὸν θάνατον ὑπὸ τὰ κύματα· τὸ δὲ ὑπόλοιπον παρεδόθη· ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ Στέφανος ἀπέθανον διὰ τοῦ δημίου.

Ἄλλως αὕτη ἡ ἐπανάστασις μαρτυρεῖ, ὅτι ὑπῆρχεν εἰσέτι ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις ἐνέργειά τις καὶ πολυάρυθμος πληθυσμός· ὅστις δυνατὸν μὲν ν' ηὐξήθη διὰ τῶν φυγάδων ἐκ τῶν κατεσκαμμένων ἑλληνικῶν πόλεων· ὅτι δὲ τὸ μέγιστον τοῦ στόλου ἐσχηματίσθη ὑπὸ νέων Σλάβων μεταναστῶν, ἢ ὅτι ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἑλληνισμοῦ κατέφυγεν εἰς τὰς νήσους, δὲν προκύπτει ἐξ οὐδενὸς χωρίου τῶν χρονογράφων, ἀφ' ὧν τάττονται εἰς τὴν πρώτην τάξιν ὄχι οἱ νησιῶται, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Οὐδεμία ἐπίσης ὑπάρχει μνεία ἐν ταῖς πηγαῖς ἂν διὰ ταύτης τῆς ἥττης καὶ διὰ τῆς ἀπαγχονίσεως τῶν ἀρχηγῶν ἡγνίσθη τὸ ἁμάρτημα, ἢ ἂν ὁ ἄλλως φρόνιμος αὐτοκράτωρ ἐξέχυσε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ὀργήν του ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας.

Τὸν δραστήριον πατέρα διεδέξατο ὁ ἐφάμιλλος αὐτοῦ υἱὸς Κωνσταντῖνος Ε', ὑπὸ τῶν καλογήρων Κοπρώνυμος ἐπωνομασμένος 741-775. Πρὸς τοῖς ἐξωτερικοῖς πολέμοις, πρὸς τοῖς ἀγῶσι τῶν ἁπανταχόθεν εἰσβαλλόντων Ἀράβων συνέβη κατὰ τὰ ἔτη 746-747 (39) τρομερὸς λοιμός, ὅστις ἐκ τῆς Σικελίας καὶ τῆς Καλαβρίας «οἱόν τι πῦρ ἐπινεμόμενον ἐπὶ τὴν Μονεμβασίαν καὶ

Ἑλλάδα καὶ τὰς περικειμένας νήσους ἦλθε δι' ὅλης τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος προσμαστίζων τὸν ἀσεβῆ Κωνσταντῖνον » καθάπερ οἱ μοναχοὶ ἐκάλεσαν αὐτόν. Ὅπου ἂν ἐπέσκηπτεν ὁ λοιμὸς ἀφήρπαζεν ἅπαν τὸ πλῆθος· μόνον ὀλίγοι ἐσώθησαν, θείᾳ χάριτι, φεύγοντες ἀπὸ τῶν λοιμοβλήτων χωρῶν. Τὰ μάλιστα ἐξηγριώθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὡς ὁ τοῦ 541 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ· ὁ τῶν ἀποθανόντων ἀριθμὸς ὑπερέβη τὸν τῶν περισωθέντων· σωρηδὸν κατερρίπτοντο τὰ πτώματα εἰς τὰς τάφρους καὶ τὰς δεξαμενάς. Μόνον μετὰ ἓν ἔτος ἔπαυσεν αὕτη ἡ θεομηνία.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ λοιμὸς κατερήμου πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος, κατὰ Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον (41) « ἐσθλαβώθη (πᾶσα ἡ χώρα) καὶ γέγονε βάρβαρος ». Τὸ « ἐσθλαβώθη » ὅπερ εἶναι διὰ τὸν Φαλμεράϋρ ἄλλο καὶ κύριον στήριγμα τῆς θεωρίας του, ὑπελήφθη μὲν συχνὰ μόνον ὡς ἡ ὑποδούλωσις τῆς χώρας· ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὅτι ἀνίσταται οἴκοθεν τὸ ζήτημα, τίνες ὑπῆρξαν οἱ τότε καταδουλώσαντες — ὄχι βέβαια οἱ Βυζαντινοί — ὁ αὐτοκρατορικὸς συγγραφεὺς παρέχει παρευθὺς τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ὁμιλεῖ περὶ πραγματικοῦ ἐκσλαβισμοῦ, δηλαδὴ περὶ τῆς εἰσβολῆς καὶ τῆς ἐποικίσεως βαρβάρων Σλάβων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Διὰ τοῦτο ὁ περίφημος Γραμματικὸς Εὐφήμιος ἀπεχαιρέτησε τὸν Πελοποννήσιον Νικήταν, τὸν ὑπανδρεύσαντα τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἡγεμόνος Χριστοφόρου (τελευτήσαντος τῷ 931) καὶ καυχωμένου ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ, ἢ μᾶλλον ἐπὶ τῇ ἀγενῇ αὐτοῦ καταγωγῇ, διὸ τοῦ πολυθρυλλήτου σκωπτικοῦ στίχου· « γαρασδοειδὴς ὄψις ἐσθλαβωμένη » (κατὰ τὸν Φίνλαϋ γαιδαροειδής). Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τοῦ ἑρμηνεῦσαι ἄλλως πως ταύτην τὴν λέξιν, π. χ. facies in servitutem redacta (ὄψις δεδουλωμένη) εἶναι τόσον ἐσφαλμέναι, ὥστε εἶναι θαυμαστὸν πῶς ἠθυνήθη τις νὰ καταφύγῃ εἰς

ταύτας. Ἡ Πελοπόννησος ἐσλαβώθη· αὐτὸ εἶναι ἀναντίρρητον· ἄρχων τις πελοποννήσιος, ὑπερήφανος διὰ τοὺς προγόνους του, ἐλοιδορήθη ὑπὸ φιλοπαίγμονος ἀνδρὸς διὰ τὴν σλαβικὴν καταγωγήν του καὶ τὸν οὐκέτι ἐξαλειφθέντα σλαβικὸν τύπον. Κατηρημωμένης τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἦτο λίαν φυσικὸν ὅτι εἰσέβαλον ἐκεῖ οἱ στρυμονικοὶ Σλάβοι, καὶ οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν, οἱ κατοικοῦντες ἤδη τὴν Θεσσαλίαν πρὸς τὸν παγασαῖον κόλπον, οἵτινες περιεσώθησαν ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ ἐξωθοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων· πιθανὸν ὅτι ᾠκοδόμησαν τὰς καλύβας καὶ τὰς κώμας των ἐν ταῖς ἀδεσπότοις χώραις μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀπροσβλήτων ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρίων. Ἡ δὲ κατάληψις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, μεθ' ὅλου τοῦ « πᾶσα ἡ χώρα » ἀδύνατον βεβαίως ὅτι ἐγένετο ὁλοσχερής. Τινὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς ἐπέσκηψεν ἀναμφιβόλως ὁ λοιμός, ἐπειδὴ ὅλον τὸ πεδινὸν πλῆθος συνέρρευσεν εἰς αὐτάς, ἔμειναν καθ' ὅλα ἠρημωμέναι, διὸ τῷ 755 (42) ὁ Κωνσταντῖνος ἠδυνήθη νὰ βουλευθῇ ἵνα συμπληρώσῃ τὴν ὀλιγάνθρωπον πρωτεύουσαν διὰ κατοίκων ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μνημονεύεται ἡ δεξιότης τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν διὰ κονιάματος οἰκοδομίαν· πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ ὀχετοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ — 767 — διετάχθησαν μεταξὺ ἄλλων καὶ 500 τοιοῦτοι ἐργάται ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐφρόντιζε κυριώτατα περὶ τῆς πρωτευούσης καὶ τῆς ἠρημωμένης Θρᾴκης. Ἐκεῖ ἀπῳκίσθησαν — 755 — Σύροι καὶ Ἀρμένιοι ἐκ Μελιτήνης καὶ Θεοδοσιουπόλεως, οὐκ ἄνευ ἀντιστάσεως τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἐθεώρουν ὡς ἰδίαν τὴν οὕτως εἰπεῖν ἀποτεθνηκυῖαν ἐπαρχίαν, καὶ διὰ τὸν νέον πληθυσμὸν ἀπῄτουν τοὐλάχιστον αὔξησιν φόρου. Ἡ ὁριστικὴ ἀπάρνησις τοῦ αὐτοκράτορος παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς ἐπιδρομὴν πρὸς τὰ μακρὰ τείχη (43), ἐξ ἧς ἐπανῆλθον νικηφόροι. Μόνον τῷ 758 (44) ἠδυνήθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἐναντιωθῇ αὐτοῖς ἐνεργητικῶς. Οἱ

Βούλγαροι, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν πλησίον Σκλαβηνῶν, εἶχον τότε ἐξαῦθις προχωρήσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ Σισιννίου, προσωρμισμένου παρὰ Σκίαθον μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ὃν ὁ Ἅγιος Δημήτριος εἶχε δι' ὀνείρου εἰδοποιήσει περὶ τοῦ κινδύνου τῆς ἑαυτοῦ πόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπωφελήθη ἐκ τούτου ἵνα ἐπιρρώσῃ πάλιν τὴν ἐπιδεσποτείαν του ἐπὶ τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς Θράκης. Ὁρμώμενος κατὰ τῶν στρυμονικῶν Σλάβων, ὑπέταξεν αὐτοὺς καὶ κατέστησεν ὑποφόρους· μέρος αὐτῶν ἀπαχθὲν ἐκεῖθεν μετῳκίσθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (45). Ἡ διχόνοια αὐτῶν τῶν Σκλαβηνῶν καὶ ὁ φόβος τῶν Βουλγάρων ἐνδέχεται νὰ προέτρεψεν αὐτοὺς ἵνα προτιμήσωσι τὴν βυζαντινὴν ἐπιδεσποτείαν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐκστρατεία ἀπέβη ἧττον εὐτυχής. Κατὰ τὰ στενὰ τοῦ Βερέγαβα οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἔπαθον τῷ 759 (46) αἰσχρὰν ἧτταν· ὁ τῆς Θράκης στρατηγὸς, Λέων ὁ Πατρίκιος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔπεσαν ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἐγένοντο λεία τῶν ἐναντίων. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔχασε τὸ θάῤῥος. Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἐφόνευσαν τοὺς ἡγεμόνας των 762· ὡς ἀρχηγὸς τῆς κατὰ Θεσσαλονίκης στρατηλασίας μνημοτεύεται Εὔβηρός τις, ὅστις εἶναι ἀναμφιβόλως Κούβρατος Β' ἀπόγονος τοῦ Μεγάλου χάνου Κουβράτου Α', ἀποθανόντος τῷ 668 ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν Τέλετζ, ὅστις ὥρμησε κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ τοῖς Βυζαντινοῖς ὑποτεταγμένοι Σκλαβηνοὶ ἔφυγον ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἔτυχον προσδιωρισμένων κατοικιῶν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀρτάναν (47). Αὐτὸς ὁ Τέλετζ ἡττήθη τῷ 763 παρ' Ἀγχιάλῳ, καὶ μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ, μεθ' ὧν εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τῆς Θράκης. Τῷ 765 ὁ Κωνσταντῖνος εἰσβάλλει ἐξαῦθις εἰς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων, ὅπου συνελήφθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν Σλάβοι τινὲς πειραταὶ, ἐκεῖ καταφυγόντες (48). Ὅμως 2,500 αἰχμάλωτοι, οὓς οἱ Σλάβοι εἶχον

ἀπαγάγει ἐκ τῶν νήσων Ἴμβρου, Σαμοθράκης καὶ Τενέδου, ἐδέησε ν' ἀπολυτρωθῶσιν μέχρι τοῦ 769 ἀντὶ μεταξωτῶν ἐνδυμάτων (49). Τὸν ὀκτώβριον 773 βούλγαρός τις Βωϊβώδης· Βο(ρ)ίλας ὁρμώμενος μετὰ 12,000 στρατιωτῶν ἵνα ἐξαγάγῃ τοὺς Σκλαβηνοὺς ἐκ τῆς Βερζετίας — εἰς Θεσσαλίαν — ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ Λιθοσωρίᾳ (50). Συνεπείᾳ τούτου τῷ 774 ἐξήφθη πάλιν ὁ τῶν Βουλγάρων πόλεμος· ἀπατηλαὶ διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης ἐναλλάττονται μετ' ἀγόνων ἐπιδρομῶν· αὐτὸ δὲ διήρκησεν ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κωνσταντῖνος (51). Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Λέοντος Δ' 775-780 φαίνεται ὅτι ἡ εἰρήνη πάλιν ἀπεκατέστη· τοὐλάχιστον οὐδὲν λέγεται ὑπὸ τῶν χρονογράφων περὶ βουλγαρικῶν πολέμων. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ λαοῦ ἐκείνου, Τέλετζ, φεύγει ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, βαπτίζεται ὑπό τινος τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν καὶ ἀναδείκνυται πατρίκιος. Τῷ 778 (52) ἡ Θρᾴκη ἐδέχθη ὡς νέους ἀποίκους καὶ Σύρους Ἰακωβίτας αἰχμαλωτισθέντας ἐν Γερμανικίᾳ ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ στρατεύματος. Ἀποθανόντος του αὐτοκράτορος τῇ 8 σεπτεμβρίου 780, διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀνήλικος αὐτοῦ υἱὸς Κωνσταντῖνος ς' 780 -797 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς ῥαδιούργου μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης. Παρὰ τοὺς νέους πολέμους τῶν Βουλγάρων — οἵτινες τῷ 789 προσέβαλον τὸν τῆς Θρᾴκης στρατηγὸν Φιλήταν καὶ τῷ 791 μάχονται ἐν Προβάτῳ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος — εὑρίσκομεν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τὴν πρώτην βυζαντινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατοικούντων Σλάβων. Δὲν γινώσκομεν ἂν ἡ Εἰρήνη, ἐν Ἀθήναις γεννηθεῖσα, ἐθεώρει τὴν αὐτῆς πατρίδα κατ' ἄλλον τρόπον τῶν προηγουμένων Καισάρων, καὶ ἂν σπουδαίως ἐσκόπευε νὰ περιθάλψῃ τὴν μεμακρυσμένην ἐκείνην ἐπαρχίαν. Ὁπωσδήποτε δικαίως ἔπρεπε νὰ φοβῶνται μὴ οἱ Σλάβοι γίνωσιν ἐκεῖ ἰσχυρώτατοι, καὶ μάλλιστα κατὰ τὰς συνήθεις ἐπαναστάσεις μὴ ἐπιβάλωσί ποτε

εἰς τὸν θρόνον Σλάβον αὐτοκράτορα — ἐπειδὴ καὶ Σλάβος τις εὐνοῦχος, Νικήτας (53), τῷ 766 ἐπεβλήθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς πατριάρχης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου. Λοιπὸν μόλις συνομολογήσασα τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ἄραβας ἡ αὐτοκράτειρα ἀπέστειλε τὸν αὐτῇ ἀγαπητὸν Πατρίκιον Σταυράκιον κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν (ὅπου παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Βώλου κατῴκουν οἱ Βελεζῖτζοι καὶ οἱ Βερζέτοι ἢ Βελζέτοι, ἄρτι ἀπειληθέντες ὑπὸ τῶν Βουλγάρων) καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (54). Ὁ Σταυράκιος ὑπέταξεν ὅλας τὰς σλαβικὰς φυλὰς καὶ κατέστησεν αὐτὰς ὑποτελεῖς, εἰσελθὼν δὲ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον ἀνεχώρησε μετ' ἀφθόνου λείας καὶ πολλῶν αἰχμαλώτων. Τὸν Ἰανουαρίον 784 ὁ νικητὴς ἤγαγε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον· εἰς μνήμην τῆς νίκης ἡ Βέροια ἐνδέχεται νὰ μετωνομάσθη Εἰρηνόπολις. Ἀλλ' ἡ ὑποδούλωσις τῶν Σλάβων ἀρχηγῶν ἦτο μόνον πρόσκαιρος. Καὶ τοῦτο μεν ὁ σεισμὸς ὑφ'οὗ προσεβλήθη τὸ κράτος, διαφερόντως ἡ Κρήτη, τοῦτο δὲ ἡ ταραχὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἥτις τῷ 797 ἀπέβη εἰς τὴν ἐκτύφλωσιν τοῦ δυστυχοῦς ἡγεμόνος, συνετέλεσαν ἀναντιρρήτως εἰς τὴν τῶν Σλάβων ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Εἰρήνη, ἀναβᾶσα ἐπὶ τοῦ θρόνου 797-802 ἤρξατο τῆς βασιλείας ἐξορίσασα τῷ Νοεμβρίῳ 797 εἰς Ἀθήνας, τὴν αὐτῆς πατρίδα, τοὺς ἀνδραδέλφους, ὧν ἐφοβεῖτο τὴν ὕψωσιν. Οἱ δὲ ἐξορισθέντες, τελευταῖοι ἡγεμόνες τοῦ οἴκου τοῦ « αἱματηροῦ » Ἰσαύρου ἔτυχον συμπαθείας παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις· τούτων δέ τινες προσέτρεχον εἰς Ἀκαμὶρ (Ἀκάμερον 55) τὸν Σλάβον ἀρχηγὸν τῆς Βελζετίας, ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ, ἵνα κηδόμενος αὐτῶν ἀναβιβάσῃ ἕνα ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἡ δὲ Εἰρήνη εἰδοποιηθεῖσα, προέλαβε τὴν στάσιν ἀποστείλασα εἰς Ἀθήνας τὸν ἀνεψιόν της, τὸν Σπαθάρων Θεοφύλακτον, φέροντα τὰς ἐντολὰς τῆς θείας εἰς τὸν αὐτοῦ πατέρα, Πατρίκιον Κωνσταντῖνον Σαραντάπεχον, διοικητὴν τῆς Ἀττικῆς. Μηκέτι ἐκραγείσης τῆς συνωμοσίας.

τὸν μάρτιον 799 οἱ ὕποπτοι συλληφθέντες ἐτυφλώθησαν· μᾶλλον δὲ κατὰ Κεδρηνὸν ἐφονεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὐδ' ἡ τῆς Εἰρήνης ἐξουσία ὑπῆρξε μεκροχρόνιος· ἐκθρονισθεῖσα, προδοθεῖσα ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τυφλοῦ τέκνου της, ἡ ταπεινωθεῖσα ῥαδιοῦργος, ἐξόριστος ἐν Λέσβῳ, ἐτελείωσε τῇ 9 αὐγ. 803 τὴν αἱματόφυρτον ζωήν της. Νικηφόρος Α' ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ταρασίου ἐβασίλευσεν ἀπὸ 802-811· συγγενεῖς τινες τῆς αὐτοκρατείρας, ὥς περ Λέων τις Σαραντάπηχος μνημονεύονται ὡς οἱ ἐξομαλύναντες αὐτῷ τὴν ὁδόν. Ἐπ' αὐτοῦ ἠπείλουν ἐκ νέου οἱ Ἄραβες, διαρπάσαντες τῷ 807 ὅλην τὴν Ρόδον ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Κρούμ· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπιχειρήσας ἐκστρατείαν κατὰ τούτου καὶ φθάσας εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἠναγκάσθη, ἕνεκα συνωμοσίας, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τῷ 809 οἱ Βούλγαροι προχωρήσαντες μέχρι τοῦ Στρυμόνος ἥρπασαν τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον, κατέλαβον τὴν Σάρδικα καὶ ἔσφαξαν 6000 ἕλληνας. Ἄλλη ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος ἐματαιώθη ὑπό τινος στρατιωτικῆς στάσεως· φοβούμενοι δὲ τὴν σκληρότητά του καὶ διακεκριμένοι στρατιῶται ἀπέστησαν πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Βαρύτατοι φορολογίαι διετάχθησαν τῷ 810 ἕνεκεν τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου, ὅλαι αἱ ἀτέλειαι ἀνηρέθησαν, οἱ τὰ δημόσια χρήματα ὑφαιρέσαντες ὑπάλληλοι ἠναγκάσθησαν εἰς ἀπόδοσιν· μετὰ ταῦτα μετέβη τῷ 811 εἰς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων μετ' ἐναριθμήτου στρατοῦ — τὸ μέγιστον μέρος δούλων ὡπλισμένων ῥάβδοις καὶ σφενδόναις, ἄνευ μισθοῦ καὶ καὶ ἐλπίδος. Εἰς μάτην ὁ Κρούμ, ἐκπεπληγμένος διὰ τὸ πλῆθος, προσήνεγκεν ἐπανειλημμένως τὴν εἰρήνην· ὁ ἰσχυρὸς αὐτοκράτωρ ἔσφαξε τὰ ποίμνια καὶ τὰ τέκνα τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐνέπρησε τὴν σκηνὴν τοῦ Χάνου. Τότε δὲ κατεξαναστάντος τοῦ λαοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ ἐφονεύθη τῇ 23 ἰουλίου ὑπὸ τῶν

βαρβάρων ἐν μέσῳ τρομερᾶς σφαγῆς· τὸ δὲ κρανίον αὐτοῦ ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Κροὺμ ὡς ποτήριον. Ὅσοι τῶν αἰχμαλώτων δὲν ἀπώμοσαν τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἀπεκεφαλίσθησαν, ἐσφάγησαν ἀπηγχονίσθησαν ἢ ἀπέθανον τῆς πείνης ἐν ταῖς φυλακαῖς· τοιοῦτον αἰσχρὸν πέρας ἔλαβεν ὁ βουλγαρικὸς οὗτος πόλεμος. Ὅτε δὲ Μιχαὴλ Α' 811-813 ἐτόλμησε νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὸν, ἡ ἐκτέλεσις τῶν σχεδίων του ἐκωλύθη πάλιν ὑπό τινος στρατιωτικῆς στάσεως. Τῷ 812 ὁ Κροὺμ ἔλαβε τὸν Δέβελτον καὶ ἐπλημμύρησε τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μακεδονίαν· ἡ Βέρροια καὶ ἡ Ἀγχίαλος, ἐκ νέου ὠχυρωμέναι πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τῆς Εἰρήνης, παρεδόθησαν διὰ συνθήκης ἄνευ ἀντιστάσεως· ἅπαντες ἐτράπησαν εἰς ταραχώδη φυγὴν (56), καὶ οἱ Βούλγαροι ἔμειναν κύριοι τῆς χώρας. Εἰς μάτην ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε', ὁ Ἀρμένιος 813-820 ἐπροσπάθησε κατόπιν νὰ συλλάβῃ διὰ στρατηγήματος τὸν Χάνον· τοὐναντίον συνεπείᾳ τούτου οἱ ἐθνικοὶ εἰσέβαλλον ἐπανειλημμένως ἐντὸς τῶν ὁρίων, καὶ προέβησαν μέχρι τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως (57) διαρπάζοντες τοὺς ναοὺς καὶ τὰς μονὰς, ἐπέσκηψαν εἰς τὰς ἐπιθαλασσίας πόλεις τῆς Προποντίδος, ἐπόρθησαν τὴν Σελυμβρίαν, ἐπυρπόλησαν τὴν Ἡράκλειαν ἐκτὸς τοῦ καλῶς ὠχυρωμένου φρουρίου, καὶ κατέστρεψαν Πάνιον, Ἄπρον καὶ Γάνον. Μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπέ τις εἰμὴ ἠρημωμένας πεδιάδας, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀδριανούπολις ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ δι' ἔλλειψιν ἐφοδίων· 10,000 ἀνθρώπων ἀπήχθησαν ἐκεῖθεν, ὅλος δὲ ὁ λαὸς ἐδουλώθη. Ὁ Κροὺμ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ὑποφόρων Σκλαβηνῶν τῆς Θρᾴκης ἐξωπλίσθη ἤδη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς πρωτευούσης. Ἀλλὰ φθάσας εἰς τὴν Ἀρκαδιούπολιν μετὰ 30,000 ὁμοφύλων στρατιωτῶν καὶ μετὰ τῶν ἐπικούρων, ἑτοίμων ὄντων τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, τῷ 13 ἀπριλίου 814 ἀπέθανεν ἐξαίφνης ἐξ αἱμορραγίας. Ὁ διάδοχός του ἦτο ὁ Μορταγὼν, (Ὁμόρταγ,

Ὀμβρίταγος, Κρυτάγων), ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἐγένοντο νέαι διχόνοιαι μετὰ τῶν Βουλγάρων· μέρος τι τοῦ λαοῦ κατηχηθὲν ὑπὸ τοῦ αἰχμαλώτου Μανουὴλ, ἐπισκόπου τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐνεκολπώθη τὸν χριστιανισμόν. Καὶ ὅμως, εἰ καὶ ὁ πρῶτος οὗτος ἀπόστολος τῶν Σλάβων ὑπέστη τὸ μαρτύριον, κατ' ἐντολὴν τοῦ Χάνου ἐχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤρξατο τότε νὰ προετοιμάζηται μεταμόρφωσις μεταξὺ τῶν Σλάβων οἵτινες τελευταῖον εἶχον καταλάβει μονίμους κατοικίας. Κατ' ἔτος ἐπλησίαζον ὁλονὲν πλέον πρὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε' πάλιν ἀπέκρουσεν αὐτοὺς τῷ 817 (58), ἔκλεισαν εἰρήνην καθ' ἣν οἱ ἄγριοι οὗτοι βάρβαροι συνεστάλησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐντὸς τοῦ νέου βασιλείου αὐτῶν, καὶ ἐξησφαλίσθησαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια, δηλαδὴ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ ἀνῳκοδόμησε πόλεις τινὰς ἠρημωμένας. Ἐκ τούτου ἡσύχασαν οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 30 ἔτη, ἐφ' ὅσον διήρκησεν ἡ τῷ 817 συντεθειμένη ἀνακωχή.

Ὅπως πληροφορούμεθα κατὰ τὸ 810 (59), ἐπὶ Νικηφόρου Α' πολυάριθμα στίφη ἀπεστάλησαν ἁπανταχόθεν τοῦ κράτους εἰς τὴν Σκλαβηνίαν. Αὕτη δὲ ἡ μετοικησία εἰς χώρας ἐθνικῶν ἐφάνη εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους « χειροτέρα αἰσχμαλωσίας ». Ἐνταῦθα πρόκειται ἀριδήλως περὶ τῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους συνηθροισμένων στρατῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν Κεδρηνὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἠνάγκασε τοὺς στρατιώτας νὰ πωλήσωσι τὰ κτηματά των, ἐνδέχεται νὰ ἦναι κυρίως ἀποικίαι εἰς ἀνακτηθείσας ἐπαρχίας, τέως ὑπὸ τῶν Σλάβων κατ' ἐξοχὴν κατοικουμένας. Μεταξὺ τῶν χωρῶν τούτων ὡς λέγει Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, ἦτο βεβαίως καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἂς ἴδωμεν ἤδη πῶς αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ διηγεῖται ἓν τὸν σπουδαιοτάτων ἐπεισοδίων ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἱστορίᾳ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅπερ συνέβη 140 περίπου ἔτη πρὶν ἢ αὐτὸς συγγράψῃ τὸ βιβλίον του, τὸ ἐπι-

γραφόμενον περὶ διοικήσεως τοῦ κράτους (60): « Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι (οἱ Σκλάβοι) ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἁρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Α'φρικοὺς καὶ Σαρακηνούς· ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν, καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς· ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρώην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὀρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γνῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγὸς, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδῃ ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμουλον, ὅπως γνῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχον τὸ φλάμουλον· καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου 'Ανδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος, ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ

ταύτας. Ἡ Πελοπόννησος ἐσλαβώθη· αὐτὸ εἶναι ἀναντίῤῥητον· ἄρχων τις πελοποννήσιος, ὑπερήφανος διὰ τοὺς προγόνους τοὺ, ἐλοιδορήθη ὑπὸ φιλοπαίγμονος ἀνδρὸς διὰ τὴν σλαβικὴν καταγωγήν του καὶ τὸν οὐκέτι ἐξαλειφθέντα σλαβικὸν τύπον. Κατηρημωμένης τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἦτο λίαν φυσικὸν ὅτι εἰσέβαλον ἐκεῖ οἱ στρυμονικοὶ Σλάβοι, καὶ οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν, οἱ κατοικοῦντες ἤδη τὴν Θεσσαλίαν πρὸς τὸν παγασαῖον κόλπον, οἵτινες περιεσώθησαν ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ ἐξωθοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων· πιθανὸν ὅτι ᾠκοδόμησαν τὰς καλύβας καὶ τὰς κώμας των ἐν ταῖς ἀδεσπότοις χώραις μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀπροσβλήτων ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρίων. Ἡ δὲ κατάληψις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, μεθ' ὅλου τοῦ « πᾶσα ἡ χώρα » ἀδύνατον βεβαίως ὅτι ἐγένετο ὁλοσχερής. Τινὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς ἐπέσκηψεν ἀναμφιβόλως ὁ λοιμὸς, ἐπειδὴ ὅλον τὸ πεδινὸν πλῆθος συνέρρευσεν εἰς αὐτὰς, ἔμειναν καθ' ὅλα ἠρημωμέναι, διὸ τῷ 755 (42) ὁ Κωνσταντῖνος ἠδυνήθη νὰ βουλευθῇ ἵνα συμπληρώσῃ τὴν ὀλιγάνθρωπον πρωτεύουσαν διὰ κατοίκων ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μνημονεύεται ἡ δεξιότης τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν διὰ κονιάματος οἰκοδομίαν· πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ ὀχετοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ — 767 — διετάχθησαν μεταξὺ ἄλλων καὶ 500 τοιοῦτοι ἐργάται ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐφρόντιζε κυριώτατα περὶ τῆς πρωτευούσης καὶ τῆς ἠρημωμένης Θρᾴκης. Ἐκεῖ ἀπῳκίσθησαν — 755 — Σύροι καὶ Ἀρμένιοι ἐκ Μελιτήνης καὶ Θεοδοσιουπόλεως, οὐκ ἄνευ ἀντιστάσεως τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἐθεώρουν ὡς ἰδίαν τὴν οὕτως εἰπεῖν ἀποτεθνηκυῖαν ἐπαρχίαν, καὶ διὰ τὸν νέον πληθυσμὸν ἀπῄτουν τοὐλάχιστον αὔξησιν φόρου. Ἡ ὁριστικὴ ἀπάρνησις τοῦ αὐτοκράτορος παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς ἐπιδρομὴν πρὸς τὰ μακρὰ τείχη (43), ἐξ ἧς ἐπανῆλθον νικηφόροι. Μόνον τῷ 758 (44) ἠδυνήθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἐναντιωθῇ αὐτοῖς ἐνεργητικῶς. Οἱ

Βούλγαροι, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν πλησίον Σκλαβηνῶν, εἶχον τότε ἐξαῦθις προχωρήσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ Σισιννίου, προσωρμισμένου παρὰ Σκίαθον μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ὃν ὁ Ἅγιος Δημήτριος εἶχε δι' ὀνείρου εἰδοποιήσει περὶ τοῦ κινδύνου τῆς ἑαυτοῦ πόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπωφελήθη ἐκ τούτου ἵνα ἐπιρρώσῃ πάλιν τὴν ἐπιδεσποτείαν του ἐπὶ τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς Θρᾴκης. Ὁρμώμενος κατὰ τῶν στρυμονικῶν Σλάβων, ὑπέταξεν αὐτοὺς καὶ κατέστησεν ὑποφόρους· μέρος αὐτῶν ἀπαχθὲν ἐκεῖθεν μετῳκίσθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (45). Ἡ διχόνοια αὐτῶν τῶν Σκλαβηνῶν καὶ ὁ φόβος τῶν Βουλγάρων ἐνδέχεται νὰ προέτρεψεν αὐτοὺς ἵνα προτιμήσωσι τὴν βυζαντινὴν ἐπιδεσποτείαν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐκστρατεία ἀπέβη ἧττον εὐτυχής. Κατὰ τὰ στενὰ τοῦ Βερέγαβα οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἔπαθον τῷ 759 (46) αἰσχρὰν ἧτταν· ὁ τῆς Θρᾴκης στρατηγός, Λέων ὁ Πατρίκιος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔπεσαν ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἐγένοντο λεία τῶν ἐναντίων. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔχασε τὸ θάῤῥος. Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἐφόνευσαν τοὺς ἡγεμόνας των 762· ὡς ἀρχηγὸς τῆς κατὰ Θεσσαλονίκης στρατηλασίας μνημοτεύεται Εὔβηρός τις, ὅστις εἶναι ἀναμφιβόλως Κούβρατος Β' ἀπόγονος τοῦ Μεγάλου χάνου Κουβράτου Α', ἀποθανόντος τῷ 668 ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν Τέλετζ, ὅστις ὥρμησε κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ τοῖς Βυζαντινοῖς ὑποτεταγμένοι Σκλαβηνοὶ ἔφυγον ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἔτυχον προσδιωρισμένων κατοικιῶν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀρτάναν (47). Αὐτὸς ὁ Τέλετζ ἡττήθη τῷ 763 παρ' Ἀγχιάλῳ, καὶ μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ, μεθ' ὧν εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τῆς Θρᾴκης. Τῷ 765 ὁ Κωνσταντῖνος εἰσβάλλει ἐξαῦθις εἰς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων, ὅπου συνελήφθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν Σλάβοι τινὲς πειραταί, ἐκεῖ καταφυγόντες (48). Ὅμως 2,500 αἰχμάλωτοι, οὓς οἱ Σλάβοι εἶχον

ἀπαγάγει ἐκ τῶν νήσων Ἴμβρου, Σαμοθράκης καὶ Τενέδου, ἐδέησε ν' ἀπολυτρωθῶσιν μέχρι τοῦ 769 ἀντὶ μεταξωτῶν ἐνδυμάτων (49). Τὸν ὀκτώβριον 773 βούλγαρός τις Βωϊδώδης· Βο(ρ)ίλας ὁρμώμενος μετὰ 12,000 στρατιωτῶν ἵνα ἐξαγάγῃ τοὺς Σκλαβηνοὺς ἐκ τῆς Βερζετίας — εἰς Θεσσαλίαν — ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ Λιθοσωρίᾳ (50). Συνεπείᾳ τούτου τῷ 774 ἐξήφθη πάλιν ὁ τῶν Βουλγάρων πόλεμος· ἀπατηλαὶ διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης ἐναλλάττονται μετ' ἀγόνων ἐπιδρομῶν· αὐτὸ δὲ διήρκησεν ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κωνσταντῖνος (51). Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Λέοντος Δ' 775-780 φαίνεται ὅτι ἡ εἰρήνη πάλιν ἀπεκατέστη· τοὐλάχιστον οὐδὲν λέγεται ὑπὸ τῶν χρονογράφων περὶ βουλγαρικῶν πολέμων. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ λαοῦ ἐκείνου, Τέλετζ, φεύγει ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, βαπτίζεται ὑπό τινος τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν καὶ ἀναδείκνυται πατρίκιος. Τῷ 778 (52) ἡ Θράκη ἐδέχθη ὡς νέους ἀποίκους καὶ Σύρους Ἰακωβίτας αἰχμαλωτισθέντας ἐν Γερμανικίᾳ ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ στρατεύματος. Ἀποθανόντος του αὐτοκράτορος τῇ 8 σεπτεμβρίου 780, διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀνήλικος αὐτοῦ υἱὸς Κωνσταντῖνος ς' 780 -797 ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς ῥαδιούργου μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης. Παρὰ τοὺς νέους πολέμους τῶν Βουλγάρων — οἵτινες τῷ 789 προσέβαλον τὸν τῆς Θράκης στρατηγὸν Φιλήταν καὶ τῷ 791 μάχονται ἐν Προβάτῳ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος — εὑρίσκομεν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τὴν πρώτην βυζαντινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατοικούντων Σλάβων. Δὲν γινώσκομεν ἂν ἡ Εἰρήνη, ἐν Ἀθήναις γεννηθεῖσα, ἐθεώρει τὴν αὐτῆς πατρίδα κατ' ἄλλον τρόπον τῶν προηγουμένων Καισάρων, καὶ ἂν σπουδαίως ἐσκόπευε νὰ περιθάλψῃ τὴν μεμακρυσμένην ἐκείνην ἐπαρχίαν. Ὁπωσδήποτε δικαίως ἔπρεπε νὰ φοβῶνται μὴ οἱ Σλάβοι γίνωσιν ἐκεῖ ἰσχυρώτατοι, καὶ μάλλιστα κατὰ τὰς συνήθεις ἐπαναστάσεις μὴ ἐπιβάλωσί ποτε

εἰς τὸν θρόνον Σλάβον αὐτοκράτορα — ἐπειδὴ καὶ Σλάβος τις εὐνοῦχος, Νικήτας (53), τῷ 766 ἐπεβλήθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς πατριάρχης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου. Λοιπὸν μόλις συνομολογήσασα τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ἄραβας ἡ αὐτοκράτειρα ἀπέστειλε τὸν αὐτῇ ἀγαπητὸν Πατρίκιον Σταυράκιον κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν (ὅπου παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Βώλου κατῴκουν οἱ Βιελεζῖτζοι καὶ οἱ Βερζέτοι ἢ Βελζέτοι, ἄρτι ἀπειληθέντες ὑπὸ τῶν Βουλγάρων) καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (54). Ὁ Σταυράκιος ὑπέταξεν ὅλας τὰς σλαβικὰς φυλὰς καὶ κατέστησεν αὐτὰς ὑποτελεῖς, εἰσελθὼν δὲ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον ἀνεχώρησε μετ᾽ ἀφθόνου λείας καὶ πολλῶν αἰχμαλώτων. Τὸν Ἰανουαρίον 784 ὁ νικητὴς ἤγαγε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον· εἰς μνήμην τῆς νίκης ἡ Βέροια ἐνδέχεται νὰ μετωνομάσθη Εἰρηνόπολις. Ἀλλ᾽ ἡ ὑποδούλωσις τῶν Σλάβων ἀρχηγῶν ἦτο μόνον πρόσκαιρος. Καὶ τοῦτο μεν ὁ σεισμὸς ὑφ᾽οὗ προσεβλήθη τὸ κράτος, διαφερόντως ἡ Κρήτη, τοῦτο δὲ ἡ ταραχὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἥτις τῷ 797 ἀπέβη εἰς τὴν ἐκτύφλωσιν τοῦ δυστυχοῦς ἡγεμόνος, συνετέλεσαν ἀναντιρρήτως εἰς τὴν τῶν Σλάβων ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Εἰρήνη, ἀναβᾶσα ἐπὶ τοῦ θρόνου 797-802 ἤρξατο τῆς βασιλείας ἐξορίσασα τῷ Νοεμβρίῳ 797 εἰς Ἀθήνας, τὴν αὐτῆς πατρίδα, τοὺς ἀνδραδέλφους, ὧν ἐφοβεῖτο τὴν ὕψωσιν. Οἱ δὲ ἐξορισθέντες, τελευταῖοι ἡγεμόνες τοῦ οἴκου τοῦ « αἱματηροῦ » Ἰσαύρου ἔτυχον συμπαθείας παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις· τούτων δέ τινες προσέτρεχον εἰς Ἀκαμὶρ (Ἀκάμερον 55) τὸν Σλάβον ἀρχηγὸν τῆς Βελζετίας, ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ, ἵνα κηδόμενος αὐτῶν ἀναβιβάσῃ ἕνα ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἡ δὲ Εἰρήνη εἰδοποιηθεῖσα, προέλαβε τὴν στάσιν ἀποστείλασα εἰς Ἀθήνας τὸν ἀνεψιόν της, τὸν Σπαθάρων Θεοφύλακτον, φέροντα τὰς ἐντολὰς τῆς θείας εἰς τὸν αὐτοῦ πατέρα, Πατρίκιον Κωνσταντῖνον Σαραντάπεχον, διοικητὴν τῆς Ἀττικῆς. Μηκέτι ἐκραγείσης τῆς συνωμοσίας.

τὸν μάρτιον 799 οἱ ὕποπτοι συλληφθέντες ἐτυφλώθησαν· μᾶλλον δὲ κατὰ Κεδρηνὸν ἐφονεύθησαν ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἡ τῆς Εἰρήνης ἐξουσία ὑπῆρξε μακροχρόνιος· ἐκθρονισθεῖσα, προδοθεῖσα ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ τυφλοῦ τέκνου της, ἡ ταπεινωθεῖσα ῥαδιοῦργος, ἐξόριστος ἐν Λέσβῳ, ἐτελείωσε τῇ 9 αὐγ. 803 τὴν αἱματόφυρτον ζωήν της. Νικηφόρος Α' ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ταρασίου ἐβασίλευσεν ἀπὸ 802-811· συγγενεῖς τινες τῆς αὐτοκρατείρας, ὥς περ Λέων τις Σαραντάπεχος μνημονεύονται ὡς οἱ ἐξομαλύναντες αὐτῷ τὴν ὁδόν. Ἐπ᾽ αὐτοῦ ἠπείλουν ἐκ νέου οἱ Ἄραβες, διαρπάσαντες τῷ 807 ὅλην τὴν Ρόδον ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Κρούμ· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπιχειρήσας ἐκστρατείαν κατὰ τούτου καὶ φθάσας εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἠναγκάσθη, ἕνεκα συνωμοσίας, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τῷ 809 οἱ Βούλγαροι προχωρήσαντες μέχρι τοῦ Στρυμόνος ἥρπασαν τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον, κατέλαβον τὴν Σάρδικα καὶ ἔσφαξαν 6000 ἕλληνας. Ἄλλη ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος ἐματαιώθη ὑπό τινος στρατιωτικῆς στάσεως· φοβούμενοι δὲ τὴν σκληρότητά του καὶ διακεκριμένοι στρατιῶται ἀπέστησαν πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Βαρύτατοι φορολογίαι διετάχθησαν τῷ 810 ἕνεκεν τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου, ὅλαι αἱ ἀτέλειαι ἀνῃρέθησαν, οἱ τὰ δημόσια χρήματα ὑφαιρέσαντες ὑπάλληλοι ἠναγκάσθησαν εἰς ἀπόδοσιν· μετὰ ταῦτα μετέβη τῷ 811 εἰς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων μετ᾽ ἐναριθμήτου στρατοῦ — τὸ μέγιστον μέρος δούλων ὡπλισμένων ῥάβδοις καὶ σφενδόναις, ἄνευ μισθοῦ καὶ καὶ ἐλπίδος. Εἰς μάτην ὁ Κρούμ, ἐκπεπληγμένος διὰ τὸ πλῆθος, προσήνεγκεν ἐπανειλημμένως τὴν εἰρήνην· ὁ ἰσχυρὸς αὐτοκράτωρ ἔσφαξε τὰ ποίμνια καὶ τὰ τέκνα τῶν Βουλγάρων καὶ ἐνέπρησε τὴν σκηνὴν τοῦ Χάνου. Τότε δὲ κατεξαναστάντος τοῦ λαοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ ἐφονεύθη τῇ 23 ἰουλίου ὑπὸ τῶν

βαρβάρων ἐν μέσῳ τρομερᾶς σφαγῆς· τὸ δὲ κρανίον αὐτοῦ ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Κρούμ ὡς ποτήριον. Ὅσοι τῶν αἰχμαλώτων δὲν ἀπώμοσαν τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἀπεκεφαλίσθησαν, ἐσφάγησαν ἀπηγχονίσθησαν ἢ ἀπέθανον τῆς πείνης ἐν ταῖς φυλακαῖς· τοιοῦτον αἰσχρὸν πέρας ἔλαβεν ὁ βουλγαρικὸς οὗτος πόλεμος. Ὅτε δὲ Μιχαὴλ Α' 811-813 ἐτόλμησε νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὸν, ἡ ἐκτέλεσις τῶν σχεδίων του ἐκωλύθη πάλιν ὑπό τινος στρατιωτικῆς στάσεως. Τῷ 812 ὁ Κρούμ ἔλαβε τὸν Δέβελτον καὶ ἐπλημμύρησε τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν· ἡ Βέρροια καὶ ἡ Ἀγχίαλος, ἐκ νέου ὠχυρωμέναι πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τῆς Εἰρήνης, παρεδόθησαν διὰ συνθήκης ἄνευ ἀντιστάσεως· ἅπαντες ἐτράπησαν εἰς ταραχώδη φυγὴν (56), καὶ οἱ Βούλγαροι ἔμειναν κύριοι τῆς χώρας. Εἰς μάτην ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε', ὁ Ἀρμένιος 813-820 ἐπροσπάθησε κατόπιν νὰ συλλάβῃ διὰ στρατηγήματος τὸν Χάνον· τοὐναντίον συνεπείᾳ τούτου οἱ ἐθνικοὶ εἰσέβαλλον ἐπανειλημμένως ἐντὸς τῶν ὁρίων, καὶ προέβησαν μέχρι τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως (57) διαρπάζοντες τοὺς ναοὺς καὶ τὰς μονάς, ἐπέσκηψαν εἰς τὰς ἐπιθαλασσίας πόλεις τῆς Προποντίδος, ἐπόρθησαν τὴν Σελυμβρίαν, ἐπυρπόλησαν τὴν Ἡράκλειαν ἐκτὸς τοῦ καλῶς ὠχυρωμένου φρουρίου, καὶ κατέστρεψαν Πάνιον, Ἄπρον καὶ Γάνον. Μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπέ τις εἰμὴ ἠρημωμένας πεδιάδας, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀδριανούπολις ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ δι' ἔλλειψιν ἐφοδίων· 10,000 ἀνθρώπων ἀπήχθησαν ἐκεῖθεν, ὅλος δὲ ὁ λαὸς ἐδουλώθη. Ὁ Κρούμ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ὑποφόρων Σκλαβηνῶν τῆς Θράκης ἐξωπλίσθη ἤδη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς πρωτευούσης. Ἀλλὰ φθάσας εἰς τὴν Ἀρκαδιούπολιν μετὰ 30,000 ὁμοφύλων στρατιωτῶν καὶ μετὰ τῶν ἐπικούρων, ἑτοίμων ὄντων τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, τῷ 13 ἀπριλίου 814 ἀπέθανεν ἐξαίφνης ἐξ αἱμορραγίας. Ὁ διάδοχός του ἦτο ὁ Μορταγών, (Ὀμόρταγ,

Ὀμβρίταγος, Κρυτάγων), ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἐγένοντο νέαι διχόνοιαι μετὰ τῶν Βουλγάρων· μέρος τι τοῦ λαοῦ κατηχηθὲν ὑπὸ τοῦ αἰχμαλώτου Μανουὴλ, ἐπισκόπου τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐνεκολπώθη τὸν χριστιανισμόν. Καὶ ὅμως, εἰ καὶ ὁ πρῶτος οὗτος ἀπόστολος τῶν Σλάβων ὑπέστη τὸ μαρτύριον, κατ' ἐντολὴν τοῦ Χάνου ἐχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤρξατο τότε νὰ προετοιμάζηται μεταμόρφωσις μεταξὺ τῶν Σλάβων οἵτινες τελευταῖον εἶχον καταλάβει μονίμους κατοικίας. Κατ' ἔτος ἐπλησίαζον ὁλονὲν πλέον πρὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε' πάλιν ἀπέκρουσεν αὐτοὺς τῷ 817 (58), ἔκλεισαν εἰρήνην καθ' ἣν οἱ ἄγριοι οὗτοι βάρβαροι συνεστάλησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐντὸς τοῦ νέου βασιλείου αὐτῶν, καὶ ἐξησφαλίσθησαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια, δηδαδὴ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ ἀνῳκοδόμησε πόλεις τινὰς ἠρημωμένας. Ἐκ τούτου ἡσύχασαν οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 30 ἔτη, ἐφ' ὅσον διήρκησεν ἡ τῷ 817 συντεθειμένη ἀνακωχή.

Ὅπως πληροφορούμεθα κατὰ τὸ 810 (59), ἐπὶ Νικηφόρου Α' πολυάριθμα στίφη ἀπεστάλησαν ἀπανταχόθεν τοῦ κράτους εἰς τὴν Σκλαβηνίαν. Αὕτη δὲ ἡ μετοικησία εἰς χώρας ἐθνικῶν ἐφάνη εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους « χειροτέρα αἰσχμαλωσίας ». Ἐνταῦθα πρόκειται ἀριδήλως περὶ τῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους συνηθροισμένων στρατῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν Κεδρηνὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἠνάγκασε τοὺς στρατιώτας νὰ πωλήσωσι τὰ κτηματά των, ἐνδέχεται νὰ ἦναι κυρίως ἀποικίαι εἰς ἀνακτηθείσας ἐπαρχίας, τέως ὑπὸ τῶν Σλάβων κατ' ἐξοχὴν κατοικουμένας. Μεταξὺ τῶν χωρῶν τούτων ὡς λέγει Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, ἦτο βεβαίως καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἄς ἴδωμεν ἤδη πῶς αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ διηγεῖται ἓν τὸν σπουδαιοτάτων ἐπεισοδίων ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἱστορίᾳ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅπερ συνέβη 140 περίπου ἔτη πρὶν ἢ αὐτὸς συγγράψῃ τὸ βιβλίον του, τὸ ἐπι-

γραφόμενον περὶ διοικήσεως τοῦ κράτους (60): « Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι (οἱ Σκλάβοι) ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἁρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς καὶ Σαρακηνούς· ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν, καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς· ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρώην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὀρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γνῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγὸς, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδῃ ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμουλον, ὅπως γνῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχον τὸ φλάμουλον· καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος, ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ

τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος, καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν· οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὁπλίτου, καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτοὺς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ· τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τήν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμὸν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τἆλλα δεινὰ ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὡράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτοῦ ναόν· ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· « ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῷ ἀποδοθῆναι »· καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

ἐν ᾗ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τῶν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλον ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει ..... ἔκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς βασιλικοὺς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν » (61). Ἡ μὲν μητρόπολις δὲν συντελεῖ εἰς τοῦτο· μᾶλλον δὲ οἱ Σκλαβηνοὶ παρέχουσι κατ' ἀναλογίαν ὅλα τἀναγκαῖα εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Λέων (βεβαίως Λέων ΣΤ΄) δι' ἄλλου χρυσοβούλλου διώρισε καθ' ἕκαστα τί ἔπρεπε νὰ παρέχωσιν οἱ ὑποτελεῖς Σκλαβηνοὶ εἰς τὸν μητροπολίτην, καὶ ἀπηγόρευσε διὰ μιᾶς ἄλλους φόρους, οἵτινες ἤθελον ἀκολούθως ἐπιβληθῆ ἢ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἢ ὑπ' ἄλλου τινός.

Ὅλην τὴν διήγησιν περὶ τῆς θαυμαστῆς σωτηρίας τῆς καταθλιβομένης πόλεως ἠρύσατο ὁ αὐτοκράτωρ, καθάπερ αὐτὸς λέγει, ἐκ τῆς ζώσης παραδόσεως· κατὰ φύσιν δὲ τῆς ἀγράφου παραδόσεως δὲν ὁρίζεται ἀκριβῶς τὸ ἔτος· ἐπειδὴ δὲ μνημονεύεται σῶμά τι σαρακηνῶν ἐπικούρων, καὶ ὡς εἴρηται τῷ 807 ὁ τοῦ καλίφου στόλος προσέβαλεν ἄλλους μὲν τόπους καὶ τὴν Ῥόδον, δὲν σφάλλομεν ὑπολαμβάνοντες ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ συμβιβάζοντες αὐτὸ μετὰ τῆς ὑποτάξεως ἄλλων σλαβικῶν φυλῶν τῆς χερσονήσου καὶ μετὰ νέων ἑλληνικῶν ἀποικισμῶν 810.

Συνοδικόν τε ἔγγραφον (62) ὃ ἐπέστειλε Νικόλαος Β΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 1084-1111 εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α΄ τεκμηριοῦν, ὅτι ἄδικον ἦτο τὸ ἀφαιρεῖν μητροπολίτην τοὺς ὑπ' αὐτὸν τέως διατελοῦντας ἐπισκόπους περιέχει νύξιν περὶ τῆς τῶν Σλάβων θραύσεως ὑπὸ τοῦ ἁγίου προστάτου τῶν Πατρῶν. Μνημονεύεται δηλαδὴ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ἐχορήγησέ τινα προνόμια εἰς τὸν μητροπολίτην Πατρῶν χάριν τοῦ θαύματος ὃ ἔπραξε προσωπικῶς ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας

« ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀβάρων ἐπὶ διακοσίοις δεκαοκτὼ χρόνοις ὅλοις κατασχόντων τὴν Πελοπόννησον, καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποτεμομένων, ὡς μηδὲ πόδα βαλεῖν ὅλως δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ρωμαῖον ἄνδρα (δηλ. Βυζαντινόν, βασιλικὸν ὑπάλληλον)· ἐν μιᾷ δὲ ὥρα τούτων μὲν ἐφανισθέντων, τῆς δὲ χώρας ἁπάσης τοῖς Ρωμαϊκοῖς σκήπτροις ἐπανελθούσης ». Ὅτι δὲ εἰς ἀνταμοιβὴν ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος κατέστησε διὰ χρυσοβούλλου μητρόπολιν τὴν τέως ἀρχιεπισκοπὴν Πατρῶν, ὑποτάξας αὐτῇ τοὺς ἐπισκόπους Μεθώνης, Λακεδαίμονος καὶ Σαρσοκορώνης. Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν ἀκολούθων αὐτοκρατόρων, λ. χ. ὑπὸ Λέοντος ΣΤ' καὶ Ἀλεξάνδρου 898-912 ἐφ' ὧν περιωρίσθησαν βεβαίως οἱ φόροι τῶν ὑποτεταγμένων Σλάβων, ὑπὸ Ρωμανοῦ Α', Χριστοφόρου καὶ Κωνσταντίνου Ζ' 920-931, ὑπὸ Νικηφόρου Β', ὑπὸ Φωκᾶ 963-969 καὶ τελευταῖον ὑπὸ Νικηφόρου Γ'. Βοτονιάτου 1078-1081.

Ἐνταῦθα πρόκειται ἀναμφισβητήτως περὶ τοῦ αὐτοῦ συμβεβηκότος· εἰ δὲ ὁ Πατριάρχης μνημονεύει τοὺς Ἀβάρους ἀντὶ τῶν Σλάβων, δὲν πρέπει ν' ἀποπλανώμεθα, ἐπειδή τινες ὕστερον ἱστορικοί, ἀγνοοῦντες συνήθως τὴν ἐθνογραφίαν μετήνεγκον εἰς τοὺς Σλάβους τὰ ὀνόματα τῶν πρώην κυρίων καὶ καταδυναστευσάντων αὐτῶν. Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Σλάβοι τῶν Πατρῶν ἐξοντώθησαν τῷ 807, αὐτοί, κατὰ τὸν Πατριάρχην θὰ κατεῖχον τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοῦ 589 καὶ ἐπολιτεύοντο ἀνεξαρτήτως ἐπὶ 218 ἔτη ἀμελοῦντες τῶν βασιλικῶν ἐντολῶν καὶ μὴ πειθόμενοι τῷ ἐν Ἀκροκορίνθῳ ἑδρεύοντι στρατηγῷ. Ἀλλὰ πόσον ἐξετείνετο ἡ ὑπ' αὐτῶν κατεχομένη χώρα; μήπως ἐγένετο σλαβικὴ ὅλη ἡ Πελοπόννησος; κατεστάθησαν κατ' ἰδίαν ἐν τῇ χερσονήσῳ μερικαὶ φυλαί; ἢ τὸ σλαβικὸν ἔθνος κατέστρεψεν ὁλοκλήρως τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν λαόν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ III.

Σλαβικὴ ὑπόθεσις τοῦ Φαλλμεράϋρ. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς 9. Ἡ κατ' ὑπόθεσιν ἐρήμωσις Ἀθηνῶν.

« Τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος ἐκ ῥίζης ἐξέλιπεν ἐν Εὐρώπῃ. Καλλονὴ σώματος, φαιδρότης πνεύματος, εὐρυθμία καὶ ἁπλότης ἠθῶν, τέχνη, στάδιον, πόλις, κώμη, στηλῶν μεγαλοπρέπεια, ναὸς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἠφανίσθησαν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου. Διπλοῦν γήινον στρῶμα, ἐπισεσωρευμένον ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς σηπεδόνος δύο νέων καὶ διαφόρων ἀνθρωπίνων φυλῶν ἐπικαλύπτει τοὺς τάφους τοῦ ἀρχαίου λαοῦ. Τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καί τινα ἐρείπια ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους εἶναι τὴν σήμερον τὰ μόνα μαρτύρια ὅτι ὑπῆρξέ ποτε ἑλληνικὸς λαός. Ἂν μὴ διὰ ταῦτα τὰ ἐρείπια, τοὺς τύμβους καὶ τὰ μαυσωλεῖα· ἂν μὴ διὰ τὸ ἔδαφος καὶ τὴν ἀξιοδάκρυτον τύχην τῶν κατοίκων οἱ καθ' ἡμᾶς Εὐρωπαῖοι, ἀνθρωπίνως κινούμενοι ἐκχέουσι τὸ ὑπερβάλλον τῆς φιλοστοργίας, τοῦ θαυμασμοῦ, τῶν δακρύων καὶ τῆς εὐγλωττίας, μάταιον φάντασμα, πλάσμα ἄψυχον, μὴ ὑπάρχον ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει, ἐτάραξεν αὐτοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς. Ἐπειδὴ οὐδὲ σταγὼν γνησίου καὶ ἀκράτου ἑλληνικοῦ αἵματος ῥέει εἰς τὰς φλέβας τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος. Τηλικαύτη θύελλα, ὁποία σπανίως ἐπέσκηψεν εἰς τὸ ἡμέτερον γένος ἐξέχυσεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν χώραν τὴν μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τῶν ἐνδοτάτων μυχῶν τῆς Πελοποννήσου νέον κατοίκων φῦλον ὅμαιμον τῶν μεγάλων σλαβικῶν ἐθνῶν. Δευτέρα δὲ καὶ ἴσως οὐχ ἧττον σπουδαία μεταβολὴ γενομένη διὰ τῆς τῶν Ἀλβανῶν εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐτελείωσι τὰ δράματα τῆς ἐξον-

τώσεως. Εἶναι Σκυθικοὶ Σλάβοι, ἰλλυρικοὶ Ἀρναῦται, ἀπόγονοι βορείων λαῶν, ὁμόφυλοι τῶν Σέρβων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Δαλματῶν καὶ τῶν Μοσχοβιτῶν, οὓς σήμερον καλοῦμεν Ἕλληνας καὶ μετὰ θάμβους τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπανάγομεν εἰς τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Περικλέους καὶ Φιλοποίμενος. Ἄρχοντες καὶ καλόγηροι, γεωργοὶ καὶ ἐργάται τῆς νέας Ἑλλάδος εἶναι μετανάσται, καταβάντες ἐκ τῶν βορείων ὀρέων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ δύο ἱστορικῶς διαφόρους ἐποχάς. Αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα «Ἕλλην» δὲν σημαίνει τανῦν, ὥσπερ πάλαι, ὅλα τὰ τοῦ Δευκαλίωνος τέκνα κατοικοῦντα μεταξὺ τῶν Τεμπῶν καὶ τοῦ Εὐρώτα, ἀλλὰ πάσας τὰς φυλὰς αἵτινες κατ' ἀντίθεσιν τῶν μωαμεθανῶν δογμάτων καὶ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἀποδέχονται τὸν νόμον καὶ τὴν πίστιν ὑπὸ τοῦ ἐν Κωσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ θρόνου. Ὁ Σουλιώτης καὶ ἀργολικὸς Ἀρναύτης, ὁ Σλάβος ἐκ τοῦ Κιέβου καὶ Βελιγόστι ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, ὁ ἐκ Τριαδίτζα Βούλγαρος καὶ ὁ Χριστιανὸς ληστὴς τοῦ Μαυροβουνίου ἔχουσι μετὰ τοῦ Σκανδερβεργίου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ αὐτὸ δικαίωμα εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀξίωσιν Ἕλληνος. Ὁ δεσμός ὑφ' οὗ περιπλέκονται εἶναι ἰσχυρότερος τοῦ αἵματος, ἐπειδὴ ἔχει θρησκευτικὴν φύσιν, καὶ εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ διατείχισμα μεταξὺ τῆς Κάαβα καὶ τοῦ Λατερανοῦ.... Ἐντὸς ὅλης τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου οὐδεμία ὑπάρχει νῦν οἰκογένεια ἧς οἱ πρόγονοι δὲν ἦσαν ἢ Σκῦθαι ἢ Ἀρναῦται, Ἀλμουγάβαροι ἢ Φράγκοι, ἢ ἐξελληνισμένοι Ἀσιάται ἐκ τῆς Φρυγίας, τῆς Κιλικίας, τῆς Καππαδοκίας ἢ τῆς Λυδίας. Ἂν δὲ οἱ φιλέλληνες ζητοῦσι νὰ παραμυθῶνται διὰ τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ ἀπώλετο ὁλοκλήρως τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν γένος, ὅμως ἥ τε γλῶσσα αὐτοῦ καὶ ἡ προφορὰ ἐκράτησαν ἐκεῖ ἀδιαλείπτως μεταπεφυτευμέναι εἰς τοὺς εἰσβαλόντας λαούς, πρέπει δυστυχῶς ν' ἀφαιρέσωμεν αὐτοῖς καὶ ταύτην

τὴν παραμυθίαν καὶ ν' ἀνακηρύξωμεν ὡς ἀπατηλὴν τὴν τελευταίαν ταύτην ἐλπίδα, ἐπειδὴ προκύπτει, ὅτι ἐν ταῖς πεδιάσι τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῇ Ἤλιδος, ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, τῇ Λακωνίᾳ τῇ Βοιωτίᾳ τῇ Φωκίδι καὶ τῇ Ἀκαρνανίᾳ ἐλαλοῦντο ἐπὶ πολλὰς γενεὰς σλαβικαὶ διάλεκτοι, ὥσπερ εἰσέτι ἐν τῇ Σερβίᾳ καὶ τῇ Δαλματίᾳ καὶ πρό τινων αἰώνων ἐν τῇ Πομερανίᾳ καὶ τῇ νήσῳ Ροῦγεν. « Διὰ τοιούτων λόγων, περιεχομένων ἐν τῇ τῷ 1329 συγγραφείσῃ εἰσαγωγῇ τοῦ πρώτου τόμου τῆς « Ἱστορίας τῆς χερσονήσου Μωρέως κατὰ τὸν μεσαιῶνα » (ἐν Στουττζαρδίᾳ καὶ Τουβίγγα, 1830-1836) ὁ Φαλλμεράϋρ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν περὶ τῆς « ἐξοντώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ». Ὅλον δὲ τὸ ἔργον, δι' οὗ κυριώτατα ἔγινε γνωστὸν ἐν τῇ Γερμανίᾳ τὸ ὑπὸ Βουχὼν ἀνακεκαλυφθὲν χρονικὸν τοῦ Μωρέως εἶναι μερoληπτικὴ ἱστορικὴ ἐξήγησις τῶν ἀνωτέρω λόγων. Δι' αὐτῆς ἡ καταστροφὴ τῶν τελευταίων λειψάνων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔπρεπε νὰ ἐκδηλωθῇ μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ τὴν προσδοκίαν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως δὲν ἔλειψεν ἔνθερμος ἀντίθεσις, πρὸ πάντων ὑπὸ γερμανῶν φιλολόγων, οἵτινες ἐδυσχέραινον νὰ ἀποβάλλωσι, τὰ ὡραῖα αὐτῶν ὄνειρα, ὅτι διέμενον εἰσέτι ἐπὶ τοῦ κλασσικοῦ ἐδάφους τῶν προγόνων οἱ γνήσιοι καὶ ἄκρατοι ἀπόγονοι τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἀλλ' ὅμως ἀντέστησαν δι' ἀμβλύων ὅπλων, ἐνῷ ἐκεντήθη δριμύτατα ἡ ἐθνικὴ μεγαλοφροσύνη τῶν νέων Ἑλλήνων, οὓς ὁ γερμανὸς καθηγητὴς κατέστησεν ἀπογόνους τῶν Σλάβων. Ἄρτι ἀπελευθερωθέντες τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ προσεβλήθησαν σφοδρότατα εἰς ὅ, τι εἶχον ἱερώτατον· ἐπειδὴ ἀφοῦ ἐπολέμησαν τόσον ἀνδρείως διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς πατρίδος, νῦν ἔπρεπε νὰ ταπεινωθῶσιν (ὥσπερ αὐτοὶ ᾐσθάνοντο) γενόμενοι Σλάβοι. Ἐντεῦθεν αἱ σφοδρόταται ὕβρεις τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων καὶ οἱ προσωπικοὶ ὀνειδισμοὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐξετέθη ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς

Νέας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐν Ἀθήναις διατρίβοντες Γερμανοί, πρὸ πάντων διπλωμάται, θεωροῦντες ἐπικίνδυνον τὴν ἄρτι ἀνακαλυφθεῖσαν συγγένειαν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν Μοσχοβιτῶν μετεχειρίζοντο τὸν Φαλλμεράϋρ μετὰ φανερᾶς δυσπιστίας. Τὸ βέλτιστον ἤθελεν εἶσθαι ἡ κατ' εὐθεῖαν ἐξέλεγξις τῆς θεωρίας αὐτοῦ, στηριζομένη μόνον ἐπὶ μνημείων, ὥσπερ αὐτὸς τὴν ἐμηχανεύθη. Ἀλλὰ τοῖς πλείστοις τῶν κατ' αὐτοῦ ἀγωνιζομένων ἔλειπον αἱ ἀναγκαῖαι εἰς τοῦτο γνώσεις (63)· τὰ ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋρ ἐπιφερόμενα μνημεῖα ἐφαίνοντο οὕτως εἰπεῖν αἱ μόναι ὑπάρχουσαι πηγαὶ τῆς μεσαιωνικῆς τῆς Ἑλλάδος ἱστορίας. Οὐδεμία προσηνέχθη νέα ὕλη, ἣν οὐδεὶς ἠπίστατο νὰ ἀνεύρῃ. Προσέτι ἀνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσαν ἡ ἄπειρος πολυγλωττία τοῦ Φαλλμεράϋρ· τίς ἠδύνατο νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὰς ἐτυμολογικὰς αὐτοῦ ἐρεύνας περὶ τῶν σλαβικῶν ὀνομάτων τῶν τόπων τῆς Πελοποννήσου; ἄλλους ἐνδέχεται νὰ ἐξέπληξαν οὐχ ἧττον τὸ λαμπρὸν ὕφος, ἄξιον καθ' ὅλα ἐκείνου ὅστις μόνον ἐκ πηγῶν, τέως ἀνεκδότων εἶχε συγγράψει τὴν αὐτοκρατορικὴν ἱστορίαν Τραπεζοῦντος, ὅπερ κατὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν τόλμην τόσον ἀνθίστατο πρὸς τὴν βαρύτητα τῶν λογίων αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ἀντὶ νὰ ἐπιφέρωσι νέα πράγματα περιωρίσθησαν τὰ κατακρίνωσι δι' ὑψηλοφώνων φράσεων τὴν αἵρεσιν τοῦ Φαλλμεράϋρ κατὰ τῆς παραδεδομένης γνώμης, νὰ μέμφωνται τὴν ἀσέβειαν, δι' ἣν ἐπροσπάθησε νὰ καταπατήσῃ τὰς ἱερωτάτας ἀναμνήσεις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὰ παρόμοια (64). Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον, ὥσπερ εἴρηται, ἦσαν προπετεῖς φράσεις, ἀντὶ τῆς συνετῆς κριτικῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπενηνεγμένων πηγῶν ἢ τῆς ἐπαγωγῆς νέων καὶ ἀντιθέτων. Ἐκτὸς τοῦ Κοπιτάρ, ὅστις πραγματευόμενος περὶ τοῦ πρώτου τόμου ἐν τοῖς Βιενναίοις χρονικοῖς τῆς Φιλολογίας (65) ἐξήλεγξεν ὡς ἐλλειπεῖς τὰς τοῦ Φαλλμεράϋρ γνώσεις τῶν σλαβικῶν γλωσσῶν, καὶ ὡς ὁ ἐμβριθέστατος γνώστης αὐτῶν ἀνεκάλυψεν οὐκ ὀλί-

γον ἀριθμὸν ἐτυμολογικῶν σφαλμάτων καὶ ἡμαρτημένων ἐξηγήσεων, ἐν Γερμανίᾳ μόνος ὁ Ζινκάϊσεν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας (66) εἶχε ἀποπειραθῇ σπουδαίαν ἐξέλεγξιν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀρτιβεβλημένης θεωρίας, ἐξετάζων σωφρόνως τὰς πηγάς, ὧν ὁ Φαλλμεράϋρ εἶχεν ἐπωφεληθῇ. Ἀλλ' οὐδέτερος κατώρθωσεν, ἂν καὶ μάλιστα ὁ Ζινκάϊσεν ἀπέδειξεν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Φαλλμεράϋρ πλείστας καὶ συγκεχυμένας ἀντιλογίας· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος ἐθριάμβευσεν ἐξαῦθις κατὰ τῶν ἐναντίων του, μὴ περιορίζων πλέον τὸν ἐντελῆ ἐκσλαβισμὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον «τὴν ὑπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς Μωρέως ἤδη ὡς σλαβικὴν ἐνδεδειγμένην» ἀλλ' ἀπέδειξεν ὡς ἐσλαβωμένην καὶ τὴν Ἀττικήν, κυριώτατα δὲ τὰς Ἀθήνας. Ὅπερ ἐποίησεν ἐν τῇ ἀκαδημιακῇ διατριβῇ. «Πῶς ἡ κατάληψις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Σλάβων ἐπηρέασε τὴν τύχην τῆς πόλεως Ἀθηνῶν καὶ πάσης τῆς Ἀττικῆς, ὁ νέος ἰσχυρισμὸς τῆς θεωρίας περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων ἀναπτυχθείσης ἐν τῷ πρώτῃ τόμῳ τῆς ἱστορίας τοῦ Μωρέως κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐν (Στουττγαρδίᾳ καὶ Τουβίγγᾳ 1835, 8). Ἕτερα τεκμήρια τοῦ ἐκσλαβισμοῦ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων, κυριώτατα ἔκτινος χρονικοῦ Μονεμβασίας ἐπήνεγκον τὰ «Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς (67), ὅπου καὶ συγκεφαλαιοῦται ὅλον τὸ ζήτημα, καὶ συμπεραίνεται ὁ ἐκσλαβισμὸς τῆς Θεσσαλίας ἐκ τῶν πολλῶν ξένων ὀνομάτων τῶν ἐκεῖ τόπων. Ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι ὁ «Ἀποσπασματογράφος» (οὕτως ἐπωνομάζετο ἔκτοτε ὁ Φαλλμεράϋρ) ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ἵνα κεντήσῃ τοὺς αὐτοῦ ὁμογενεῖς, παραληροῦντας μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀκραιφνοῦς ἑλληνισμοῦ, ἐξατμιζομένους δὲ μόνον διὰ κεκαλλωπισμένων φράσεων· τῶν ὑφ' Ἑλλήνων ἀποπεπειραμένων ἐξελέγξεων σχεδὸν οὐδόλως ἁπτόμενος. Μεταξὺ τούτων ἡ τοῦ νεωτέρου Οἰκονόμου «Ἀνατροπὴ τῶν γραψάντων ὅτι οὐδεὶς τῶν νῦν Ἑλλήνων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων (Ἀθήνησι, 8) εἶναι βεβαίως παραπολὺ ἐλλειπής·

λίαν σπουδαιότερον, καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Ζινκάϊσεν γεγραμμένον εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου». Περὶ τῆς ἐποικήσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον (Ἀθήνησι 1843, 8), ὅπερ μόνον κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ διασκευὴν «Σλαυϊκαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικήσεις (68)» κατέστη ἄξιον νὰ παρατεθῇ δικαίως πρὸς τὸ πόνημα τοῦ Γερμανοῦ λογίου. Καὶ ἐνταῦθα ἀποδεικνύονται ἱστορικαί τινες ἀσυνέπειαι, μάλιστα δὲ ἐπιμένει ἐπὶ τῇ ἀνακριβείᾳ καὶ ἀβεβαιότητι τῆς ἀκαδημιακῆς διατριβῆς περὶ Ἀθηνῶν, κατὰ τῆς ὁποίας διεμαρτυρήθη ἤδη δικαίως ὁ ἄλλως ὄχι τόσον ἐμβριθὴς Ἀθηναῖος Διονύσιος Σουρμελὴς ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας (69). Ἐνῷ ἐρευνηταί τινες τῆς σλαβικῆς ἱστορίας, σπουδαῖοι ἐπιστήμονες, ὥσπερ ὁ ἀμερόληπτος Σάφαρικ (70) ἐσκέπτοντο μάλα εὐλαβῶς τὰ πρόσφατα συμπεράσματα, ὁ τῶν πανσλαβιστῶν χορὸς ἠγάλλετο ἀνεξετάστως καὶ μεγαλοφώνως διὰ ταύτην τὴν κατάκτησιν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Φαλλμεράϋρ ἔγραφεν ἐν Λάνδσχουτ τὴν αὐτοῦ εἰσαγωγήν, Δανκόβσκυ τις διέπλασε τὸν Ὅμηρον (71) ὡς σλάβον ἀοιδὸν — ἐπειδὴ ὁ μὲν ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἦτο τυφλός, οἱ δὲ τυφλοὶ ψάλται, οἵτινες περιπλανῶνται μετὰ τῆς γούσλης, μνημονεύουσι τὸν Σέρβον Ἡρακλέα, τὸν μυθώδη πρίγκιπα Μάρκον αἱ δὲ σλαβικαὶ γλῶσσαι ἀνήκουσι καὶ αὐταὶ εἰς τὸ ἰνδογερμανικὸν στέλεχος! καὶ Βολάνσκης τις μήπως δὲν ἐθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ ὡς ἀρχαῖα σλαβικὰ τὰ αἰνιγματώδη τυρρηνικὰ κείμενα; ὥσπερ ὁ Σμιτζ-Ἀουερβαχ ὡς ἀρχαῖα γερμανικά; Καὶ σήμερον ὁ προτοῦ συνετὸς Πεετρασζέβσκυ μήπως δὲν ἐκδίδει τὸ Ζένδ-Αβέστα ὡς ἀρχαιότατον μνημεῖον τῆς σλαβικῆς γλώσσης; Παραπολὺ λυσιτελὲς ἀπέβαινε φυσικῶς εἰς τοὺς πανσλαβιστὰς ὅτι αὐτὸς ὁ μισόρωσσος καὶ δημοκρατικὸς Φαλλμεράϋρ παρεῖχε νέας ἀφορμὰς εἰς τὴν ὑπιτεθεῖσαν διαθήκην τοῦ τζάρου Πέτρου καὶ εἰς τὰς προσπαθείας τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης β', ἵνα ὁ πό-

λεμος κατὰ τοῦ ἰσλαμισμοῦ, δηλαδὴ ἡ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς κυρίας τριῶν τοῦ κόσμου μερῶν, χρωματισθῇ διὰ μιᾶς ὡς ἱερὸς ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν συγγενῶν Σλάβων τῆς Βουλγαρίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θρᾴκης καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος. Προσέτι ὁ Φαλλμεράϋρ ὑπεστήριξε τὴν ὑπόθεσίν του ἐν διαφόροις ἄρθροις, κυριώτατα ἐν ἀλληλογραφίαις πρὸς τὴν καθολικὴν ἐφημερίδα τῆς Αὐγούστης, αἵτινες ἀνετυπώθησαν, αἱ πλεῖσται ἀκέραιοι, ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐκδεδομένων ὑπὸ Θωμᾶ (ἐν Λειψίᾳ 1861, 8). Ἡ τελευταία διατριβὴ αὐτοῦ ἐπραγματεύθη τὸ « ἀλβανικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐν ταύτῃ μεταχειριζόμενος ἔτι ἐλλιπεστέρας πηγὰς καὶ ὡς πρὸς τὴν καταγωγήν των ἀβεβαίας καὶ ἀσαφεῖς ἠξίωσε ν' ἀποδείξῃ ὅτι, ὅσα ἐν τῇ Ἑλλάδι δὲν ἦσαν σλαβικά, ἦσαν τοὐλάχιστον ἀλβανικά. Ἐπειδὴ ὁ ἀποσπασματογράφος ἐποιήσατο τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν γερμανῶν λογίων ὡς πρὸς τὸν ἐκσλαβισμὸν τῶν Ἑλλήνων, καὶ νικητὴς κατὰ τὸ φαινόμενον κατέθετο τὰ ὅπλα, ἐπρόκειτο νὰ ἐντείνῃ τὴν καιρίαν πληγὴν εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ἑαυτῶν γενεαλογίαν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἥρωας ἢ φιλοσόφους.

Ὁ ἱκανώτατος νὰ διαφωτίσῃ τὴν σλαβικὴν θεωρίαν θὰ ἦτο ὁ Βουχών, ἂν μὴ περιώριζεν εἰς λίαν στενὰ ὅρια τὰς αὐτοῦ σπουδὰς περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, καὶ μὴ ἐσκόπει μᾶλλον τὴν gloire française καὶ μίαν θέσιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἢ τὴν σπουδαίαν διαλεύκανσιν τῶν σκοτεινοτάτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἀλλ' αὐτὸς εἶχε μόνον ἐν τῷ νῷ « nos Français ». Ὥσπερ δι' ὀλίγων στίχων ἀπαλλάττεται τῆς ἐν Ἀθήναις καταλονοκρατίας, οὕτως δὲν ἐνδιέφερεν αὐτῷ νὰ ἀναλάβῃ κριτικὰς καὶ ἀηδεῖς ἐρεύνας περὶ τῶν ἔτι ὀλιγώτερον ῥωμαντικῶν καὶ ἐνδόξων τῶν Σλάβων εἰσβολῶν. Ἀπεναντίας δὲ ὁ Τάφελ καὶ ὁ Ἕλλισσεν ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως νὰ ἐξε-

λέγξωσι κατ' εὐκαιρίαν μερικὰ τῆς σλαβικῆς θεωρίας, « ὃ καὶ κατώρθωσαν ἀλλ' οὐδὲ οὕτως κατέστη ἐντελὴς καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ ἱστορικῇ βάσει στηριζομένη κριτικὴ ὅσων διισχυρίσθη ὁ Φαλλμεράϋρ, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἐσπούδασε βαθύτατα ἐπὶ πᾶσι τὴν γεωγραφίαν τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νέας Ἑλλάδος, ὁ δὲ τὴν φιλολογίαν. Ὅτε δὲ πρὸ ὀλίγου καὶ ὁ Φίνλαϋ, ὅστις οὐδαμοῦ μὲν ἐπήνεγκε νέας πηγὰς — ὁ πρακτικὸς Σκῶτος ἐδυσχέραινεν οἴκοθεν τοιαύτην τῶν μνημείων θήρευσιν — διὰ δὲ συνετῆς κριτικῆς διαλαυκάνας τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διὰ φιλοσοφικῆς ὀξυνοίας προσπαθήσας νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος — ἂν καὶ μετ' ἀναποφεύκτων σφαλμάτων, ὅταν λείπωσιν αἱ πηγαὶ — ἐφάνη σύμφρων τῷ Φαλλμεράϋρ, ἡ νέα ὑπόθεσις εἶχε σχεδὸν ὑπερισχύσει παρ' ἡμῖν. Ἔκτοτε δὲ ἐθεωρήθη ὡς ἀναντίρρητον ὅτι « ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι Σλάβοι », ἂν καὶ διαμαρτυροῦνται οἱ ἄριστοι τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις μαθόντες νὰ ἀγαπῶσι τὴν γερμανικὴν ἐπιστήμην. Ἀλλ' ἡ σλαβικὴ θεωρία ἔπρεπε νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τοῦ θερμοῦ φιλολογικοῦ ἀγῶνος· ὅλος ὁ γερμανικὸς λαός, ὁ φαινόμενος κατ' ἐξοχὴν φιλέλλην, ἐπειδὴ γερμανὸς ἡγεμὼν ἀνέβη τὸν νεοελληνικὸν θρόνον, ἔπρεπε νὰ φωτισθῇ περὶ τῆς ψευδοελληνικῆς καὶ μοσχοβιτῆς συγγενείας καὶ τῆς ῥοπῆς πρὸς τὴν ὁμογενῆ καὶ τὰ πάντα σταθμιζομένην ὀρθοδοξίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ῥωσσικοῦ τζάρου, ἥτις μόνη παρεῖχε τὴν εὐδαιμονίαν. Ὁ Κρίεγκ ἐν τῇ δημώδει ἐφημερίδι τοῦ Οὐέστερμαν (72) παρέστησεν τὸ ζήτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων ὡς λελυμένον διὰ τῆς τολμηρᾶς ὑποθέσεως τοῦ Φαλλμεράϋρ καὶ τὸν σλαβισμὸν ὡς τὸν ἀναντίρρητον πυρῆνα τοῦ νεοελληνικοῦ βίου. Τοιουτοτρόπως ἡ γνώμη τοῦ Φαλλμεράϋρ ἀπεδέχθη γενικῶς καὶ ἐγένετο τετριμμένη ἐν τῇ Γερμανίᾳ· ἀπανταχοῦ ἐλαλεῖτο περὶ τοῦ μικτοῦ ἔθνους τῶν Ἑλληνο-Σλάβων· ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ τὴν ἄρτι ἀναγαννηθεῖσαν Ἑλλάδα

φαίνεται τεχνητὸς καὶ πλαστός· ἐπειδὴ οἱ Σλάβοι, οἵτινες ὑπομένουσι νὰ ὀνειδίζωνται ὡς Ἕλληνες, καὶ ἐν τούτῳ ἔδειξαν τὴν αὐτῶν ἀνικανότητα εἰς τὴν αὐτονομίαν, ὅτι ὡς οἱ ἐν Ρωσσίᾳ, ἐν Πωλωνίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ, ὁμογενεῖς αὐτῶν καὶ πρὸ ὀλίγου ἐν τῇ ἐξελληνισμένῃ Ρουμανίᾳ, πάντοτε ἐκλέγουσι ξένους ἡγεμόνας, ζηλοῦντες μὲν ἕκαστον παρ' αὐτοῖς μέγαν γιγνόμενον, προσπίπτοντες δὲ εἰς τὸν ξένον ὅστις καταπλήξῃ αὐτοὺς ἢ διὰ λαμπρῶν προγόνων ἢ διὰ τοῦ φιλελληνισμοῦ. Τοῦτο ἐνθυμίζει ἀκουσίως τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφὸς περιγράφει τοὺς Σλάβους!

Ἂν συνάγωμεν τὰς ἀποφάνσεις τοῦ Κρίεγκ, αἵτινες ἐγένοντο ὁ κανὼν διὰ τοὺς πολλοὺς τῶν « πεπαιδευμένων », ἀλλ' εἶναι μόνον ἐπιτομὴ τῶν διὰ Γερμανοὺς λογίους προωρισμένων συμπερασμῶν τοῦ Φαλλμεράϋρ, ταῦτα φαίνονται ἀναντιρρήτως ἀποδεδειγμένα ». Μέχρι τοῦδε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Εὐρώπης ὑπελάμβανε τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ναὶ μὲν ἠπίσταντο οἱ λόγιοι ὅτι οὐκ ὀλίγα μέρη τῆς Ἑλλάδος κατοικοῦνται ὑπὸ Ἀλβανῶν· ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ ἠμφισβήτουν περὶ τῆς γνησίας καταγωγῆς τῶν ἄλλων κατοίκων. Ὅμως ὁ Φαλλμεράϋρ ἀπέδειξε νεωστὶ ὅτι, ὀλίγων ἐξαιρουμένων, οἱ νῦν Ἕλληνες δὲν εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλ' ἔχουσι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος σλαβικὴν καταγωγήν. « Πρῶτον μὲν ἐπιφέρονται τούτου τὰ ἱστορικὰ τεκμήρια. Ἡ ἐρημία ὁλοκλήρων χωρῶν ἤδη ἐπὶ Στράβωνος· ἔπειτα αἱ λεηλασίαι τῶν Γότθων κατὰ τὴν τρίτην καὶ τὸ τέλος τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος· ὁ ἐκχριστιανισμὸς ὅλης τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν πέμπτην· μόνον ὁ λαὸς τοῦ Ταϋγέτου (οἱ γνήσιοι Λακεδαιμόνιοι) ἔμεινεν ἐθνικοὶ μέχρι Βασιλείου Α'. Μετὰ ταῦτα ἄλλαι μεταναστεύσεις καὶ προσβολαὶ κατὰ τῆς ἀσθενοῦς καὶ παρακμαζούσης ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, διαρπαζομένης ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπὸ τοῦ 499 εἰς τὸ 763· ἡ τοῦ κράτους καταστροφὴ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ

τὰ 'Ανέκδοτα τοῦ Προκοπίου· αἱ 'Αθῆναι ἔρημοι ἐπὶ 400 ἔτη· κροατικὰ βουλγαρικὰ καὶ σερβικὰ βασίλεια ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀρχαίου 'Ρωμαϊκοῦ κράτους. 'Αράβων, Νορμανδῶν, Φράγκων καὶ 'Αλβανῶν ἐπιδροκαί, « ὑφ' ὧν, ἐκτὸς μικροῦ τινος μέρους, κατεστράφη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ τὰς αὐτοῦ κατοικίας κατέλαβον Σλάβοι καὶ ἄλλα φῦλα παραδεξάμενα τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Δύνανται δὲ νὰ θεωρῶνται ὡς γνήσια λείψανα τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων οἱ Φαναριῶται — Εὐγενεῖς οἰκογένειαι, ὧν αἱ πλεῖσται κατάγονται, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν πάλαι 'Ελλήνων· ἡ δὲ γνησία καταγωγή τινων, λ. χ. τῶν 'Υψηλαντῶν, τῶν Μορουζῶν, τῶν Καλλιμάχων, δύναται ν' ἀποδειχθῇ καὶ διὰ μνημείων — οἱ Τζακόνοι καὶ μέρος τι τῶν νησιωτῶν. « Ὅμως κατὰ τῶν Τζακόνων ὁ Κρίεγκ ἐπιφέρει ἐμβριθεῖς λόγους. 'Ακολουθοῦσι τὰ τεκμήρια.

α) Τὸ πλῆθος καὶ ἡ πολυχρόνιος διάρκεια τῶν λεηλασιῶν βαρβάρων φυλῶν κατὰ τῆς 'Ελλάδος — ἐπὶ 400 ἔτη.

β) 'Η μεγίστη ὠμότης καὶ τὸ καταστρεπτικὸν πνεῦμα τῶν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος εἰσβαλόντων λαῶν.

γ) Αἱ ἔγγραφοι μαρτυρίαι τῶν συγχρόνων.

δ) Ὅλα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα λαῶν καὶ χωρῶν ἠφανίσθησαν, ἀντικατασταθέντων ξένων ὀνομάτων (ὅθεν Ρωμαϊκοί, Ρωμανία καὶ τὸ σλαβικὸν Μωρέας).

ε) Τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ὀνομάτων πόλεων, χωρίων, ποταμῶν καὶ ὀρέων ἐξηλείφθησαν ἐκ τῆς 'Ελλάδος, καὶ ἀντὶ τούτων κατέστησαν σλαβικά, τουρκοαλβανικὰ καὶ νεοελληνικά (!).

ς) 'Η νῦν κάτοικοι τῆς 'Ελλάδος οὐδεμίαν διατηροῦσι παράδοσιν τῆς ἀρχαίας 'Ελλάδος· μᾶλλον δὲ ἱστορικαὶ αὐτῶν μνῆμαι ἀναβαίνουσι μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν ὅτε ἤρξατο εἰσαγόμενος πάλιν (;) ὁ Χριστιανισμός, δηλ. εἰς τὴν ἐννάταν ἑκατονταετηρίδα.

ζ) Ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα περιπεπλεγμένη καὶ μεταπεποιημένη διὰ σλαβικῶν στοιχείων.

Τὰ ὑπὸ δ ε ϛ ἀνήκουσιν ἰδίως εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεωγραφίαν (72), ὅπου ἐξετάζονται τόσον ἀκριβῶς ὥστε ἀρκεῖ νὰ ποιήσω αὐτῶν μικρὰν ἐκλογὴν καὶ ἐπιθεώρησιν· τῶν ὑπὸ ζ, συζητουμένων σπουδαιότερον ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ μεσαιῶνος, θὰ ἐφάψομαι ἐπίσης ὡς ἐν παρόδῳ· τὰ ὑπὸ α καὶ β εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα· λοιπὸν ἐξετάζοντες κριτικῶς τὴν θεωρίαν τοῦ Φαλλμεράϋρ πρόκειται κυριώτατα περὶ τῶν ὑπὸ γ. Ἆρ᾽ εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς μαρτυροῦσι τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὸν ἐκσλαβισμὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἐξαιρουμένων τῶν μικρῶν λειψάνων ἅπερ μνημονεύει ὁ Κρίεγκ κατὰ τὸν πρόδρομόν του — δηλαδὴ Φαναριωτῶν, Τζακόνων καὶ νησιωτῶν.

Εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι πρὸ τοῦ 577 ἡ Ἑλλὰς ἐδεινοπάθησεν ἐφ᾽ ὅλας ἑκατονταετηρίδας λεηλατουμένη ὑπὸ βορείων λαῶν· εἶναι δὲ ἐπίσης ἀποδεδειγμένον ὅτι — ἐκτὸς τῶν Γότθων ἐν Δυῤῥαχίῳ — οὐδαμοῦ μνημονεύονται ἐποικήσεις ξένων φυλῶν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι· μᾶλλον δὲ τὰ βόρεια «τέρατα» ἔφθασαν δὶς μόνον εἰς τὰς Θερμοπύλας, οὔποτε εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἀνακεφαλαιοῦντες ὅσα ἐκ τῶν εἰρημένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν πηγῶν περὶ τῶν εἰσβολῶν ἢ μᾶλλον περὶ τῶν ἐποικήσεων τῶν βαρβάρων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποβαίνομεν εἰς τὰ ἑξῆς τεκμηριούμενα ὑπὸ τῶν μνημείων.

I. Κατὰ Ἰωάννην τὸν Ἐφέσου οἱ Σκλαβηνοὶ διαρπάζουσι τῷ 577 πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν, κυριεύουσι τὴν χώραν, ἐνοικοῦντες ἕως — «ὁ Θεὸς ἐξέβαλεν αὐτούς». Αὐτὸς δὲν λέγει πότε τοῦτο συνέβη, ὅμως — τῷ 584 — «μέχρι τοῦδε κατέχουσιν ἡσύχως τὰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, πεπλουτισμένοι δι᾽ ἁρπαγῆς». Αὐτὸ τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Μένανδρος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπικαλεῖται κατ᾽ αὐτῶν τοὺς

Ἀβάρους, οἵτινες ὄχι μόνον στρατεύονται πρὸς τοὺς Σλάβους, ἀλλὰ διαρπάζουσι παρομοίως τὸ κράτος καὶ τελευτῶντες τῷ 581 λαμβάνουσι τὸ Σίρμιον.

II. Νέα εἰσβολὴ τῶν Σκλαβηνῶν, ἀποκρουθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κομμεντιόλου τῷ 584.

III. Οἱ Ἄβαροι ἐπαφίνουσι τοὺς ὑποτελεῖς Σλάβους κατὰ τοῦ κράτους (κατὰ τὸν Σιμόκατταν τῷ 588) ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶχον εἰσβάλει τῷ 583 καὶ 586, καὶ καταστρέψει διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὰ πρὸς βορρᾶν· εἰ καὶ ὁ Εὐάγριος μνημονεύει μίαν πόλιν Ἑλλάδα δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι οἱ Ἄβαροι — οὐδόλως Σλάβοι — εἰσῆλθον εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα, ὥσπερ ἐκ τοῦ — ἀπολλύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες — ὅτι ἅπας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατεστράφη τότε ὑπ' αὐτῶν.

IV. Κατὰ τὸν τοῦ Βαϊανοῦ πόλεμον οἱ αὐτῷ ὑποτελεῖς Σλάβοι κατοικοῦσι τὰ βόρεια τοῦ κράτους· ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ἀρδάγαστος, ὁ αὐτὸς ὅστις τῷ 584 ὡδήγησε τὴν εἰσβολήν· προσβάλλεται τῷ 593, ἡ δὲ χώρα τῶν Σλάβων πέραν τοῦ Δουνάβεως διαρπάζεται δεινῶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Αἱ ἔφοδοι ἐπαναλαμβάνονται· ὁ Ἀρδάγαστος ἀπόλλυται τῷ 597· ἀλλ' ὅμως νικῶσιν οἱ Σκλαβηνοί.

V. Ἔφοδος τῶν Ἀβάρων κατὰ τοῦ κράτους, τῷ 600· ἀποχωροῦσι διὰ χρημάτων· ἔξεστι τῷ αὐτοκράτορι νὰ διαβῇ τὰ ὅρια τοῦ Δουνάβεως ἵνα διώκῃ τοὺς τὴν Ἰστρίαν καὶ Δαλματίαν διαρπάζοντας Σλάβους. Κατόπιν ἄλλαι ἐκστρατεῖαι αἱ μὲν καλὰ αἱ δὲ κακὰ ἀποβαίνουσαι, ὧν τὸ θέατρον μένει πάντοτε κατὰ τὰ βόρεια, παρὰ τὸν Δούναβιν. Μεγάλη λεηλασία κατὰ τῆς πρωτευούσης· τῷ 619 ἀπαλλάττονται τῶν Ἀβάρων διὰ χρημάτων· δευτέρα προσβολὴ ἀποτυγχάνει. Τὸ βασίλειον τῶν Ἀβάρων πίπτει ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ὑποτεταγμένων Σλάβων.

VI. Οἱ Βούλγαροι ἱδρύουσι βασίλειον ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς

χώρας ὅπερ ἐκτείνεται εἰς τὰ πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης. Συγχρόνως — ἐπὶ Ἡρακλείου — οἱ Κροάται ἐποικίζονται εἰρηνικῶς ἐν τῇ Δαλματίᾳ.

VII. Διάφοραι φυλαί τῶν Σλάβων, σύμμαχοι τῶν Βουλγάρων καθίστανται περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ὑποτάσσονται τῷ 657 ὑπὸ Κωνσταντίου Β' (ἡ Σκλαβηνία, ἡ χώρα τῶν Σλάβων παρὰ τὸν Στρυμόνα κ.τ.λ.).

VIII. Ἔφοδοι κατὰ Θεσσαλονίκης 675-681 τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλάβων, διαρπασάντων διὰ πλοίων καὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἑλλάδος. Σλαβικαὶ φυλαὶ καθίστανται ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Βώλου καὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ ἐν Βαγενετίᾳ. Οἱ στρυμόνιοι Σλάβοι τῷ 687 λεηλατοῦσι κατὰ θάλασσαν τὴν Προποντίδα. Τὸ βασίλειον τῶν Βουλγάρων ἀναγνωρίζεται ὡς αὐτόνομον 679· ἀπεναντίας τῷ 688 ὑποτάσσονται οἱ Σλάβοι οἱ πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης (ἡ Σκλαβηνία).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων συνάγεται ἀναντιρρήτως ὅτι καὶ αὗται αἱ τῶν βαρβάρων προσβολαὶ ἐπέσκηψαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας. Οὐδ' αὗται αἱ μαρτυρίαι τοῦ Μενάνδρου καὶ Ἰωάννου τοῦ Ἐφέσου παρέχουσι τὸ βέβαιον τεκμήριον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατέσχετο ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Σλάβων· μᾶλλον δὲ διαβεβαιοῦσι μόνον ὅτι κατελήφθησαν ὑπ' ἐκείνων μέρη τινὰ τοῦ κράτους, καὶ μάλιστα τὰ βόρεια. Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος αἱ Σλαβικαὶ αὗται ἐποικήσεις ἐκτείνονται πρὸς νότον μέχρι Βονίτζης ἐν τῇ Ἠπείρῳ καὶ Βελεστίνου ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ· οὐδαμοῦ δὲ ἀποδεικνύεται ὅτι περιέλαβον καὶ τὴν μέσην Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἥτις διηρπάζετο δοθείσης εὐκαιρίας κατὰ θάλατταν. Αἱ μέγισται τῶν Σλάβων ἐποικήσεις εὑρίσκονται περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ ἐπανειλημμένως κατὰ τούτων τῶν φυλῶν ἵνα καταστήσῃ αὐτὰς ὑποτελεῖς. Οὐδαμῶς εἶναι ἀμφίβολον ὅτι οἱ Σκλαβηνοί, οἱ τῷ 577

διαρπάσαντες τὴν Ἑλλάδα εἶναι οἱ αὐτοὶ Σλάβοι, οἵτινες ἐπὶ Ἀρδαγάστου 584-597 ἐκπορθοῦσι τὴν αὐτοκρατορίαν· ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει φανερῶς. Ὅπου κατεστάθησαν, δηλαδὴ κατὰ τὰς βορείους ἐπαρχίας, καὶ τὸ πλεῖστον παρὰ τὸν Δούναβιν.

Ἐξακολουθοῦντες τὴν τῶν πηγῶν ἐπιθεώρησιν ἀνευρίσκομεν προσέτι.

IX. Τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰκονοδούλων — Ἑλλαδικῶν καὶ κατοίκων τῶν Κυκλάδων — ὑπὸ τοῦ τουρμάρχου Ἀγαλλιανοῦ κατὰ Λέοντος Γ΄. τῷ 727.

X. Τὸν φρικτὸν λοιμὸν τῷ 746-747, ἐπισκήψαντα ἀκριβῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους καὶ ἐξοντώσαντα τὸ μέγιστον μέρος ἐκεῖ, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ.

XI. Συνεπείᾳ τούτου σλαβικαὶ ἐποικήσεις εἰς τὴν ἠρημωμένην Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἥτις «ἐκσλαβοῦται καὶ βαρβαροῦται»· μαρτυρίαν τούτου ἐπιφέρει ὁ Παρφυρογέννητος τὸ σλαβικὸν πρόσωπον τοῦ ὑπὲρ τῶν προγόνων ὑπερηφάνου Νικήτου τοῦ Πελοποννησίου.

XII. Ἀλλὰ πιθανὸν ὅτι μόνον ἡ πεδιὰς κατελήφθη μάλιστα ὑπὸ τῶν στρυμονίων καὶ παγασαίων Σλάβων, προχωρησάντων πρὸς νότον· αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, ὧν βεβαίως ἐφείσατο ἐν μέρει ὁ λοιμὸς, σχεδὸν ἔγεμον κατοίκων, ὥστε ἡ Κωνσταντινούπολις ἠδυνήθη τῷ 755 νὰ παραλάβῃ ἀπ' αὐτῶν νέους ἐποίκους.

XIII. Νέαι στρατηλασίαι τῶν Βουλγάρων — καὶ μετ' αὐτῶν οἱ ἀποστατήσαντες στρυμόνιοι Σλάβοι — κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 758· οἱ Σλάβοι ὑποδουλοῦνται πάλιν· οἱ Βούλγαροι ἐξακολουθοῦσι τὸν πόλεμον.

XIV. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας εἰρήνης ὁ Σταυράκιος ὑποτάσσει ὅλους τοὺς Σκλαβηνοὺς τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος 783· αὗται αἱ σλαβικαὶ φυλαὶ τῆς Πελοποννήσου προσβάλλονται μέν, ἀλλὰ δὲν ὑποδουλοῦνται.

XV. Ἀκαμίρ, ὁ τῶν Σλάβων ἀρχηγὸς ἐν Βελεστίνῳ, προσπαθεῖ νὰ ἐγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Εἰρήνης τοὺς ἐν Ἀθήναις ἐξωρισμένους ἀδελφοὺς Λέοντος Δ', ἡ στάσις καταπαύεται παρευθὺς τῷ 799.

XVI. Οἱ Σλάβοι διατηροῦνται ἀνεξάρτητοι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· ἐπὶ Νικηφόρου Α', θέλουσι νὰ προσκτήσωσι πλήρη ἀνεξαρτησίαν. Ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀράβων διαρπάζουσι τὰς οἰκίας τῶν πλησίον Ἑλλήνων καὶ προσβάλλουσι (τὰς ἑλληνικὰς) Πάτρας· ἡ πόλις σώζεται διὰ θαύματος τῷ 807· ἐκεῖ ὑπάγει ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου, ὁ ἑδρεύων ἐν Κορίνθῳ· κατ' ἐντολὴν τοῦ Νικηφόρου οἱ ὑποταχθέντες Σκλαβηνοὶ προσδιορίζονται ὡς δοῦλοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Πατρῶν, προαχθεῖσαν εἰς μητρόπολιν κατόπιν (μεταξὺ 898 καὶ 912) κανονίζονται οἱ φόροι αὐτῶν.

XVII. Τῷ 810 ἐκ παντὸς τοῦ κράτους ἀποστέλλονται νέοι ἄποικοι εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν ἐθνικὴν χώραν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει ὅτι εἰσέτι ἐπὶ Λέοντος Γ'. ἡ μὲν Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ παρέχῃ ἀξιόλογον στρατόν, αἱ δὲ Κυκλάδες μέγαν στόλον· ἀδύνατον ἄρα νὰ παραδεχθῶμεν ἐντελῆ ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Φαλλμεράϋρ. Μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τὸν μέγαν λοιμὸν ἑλληνικαί τινες πόλεις ἔχουσιν εἰσέτι ἱκανὸν πλῆθος. Ἀπεναντίας αἱ πεδιάδες, μάλιστα τῆς Πελοπονήσου, κατὰ τὰ μέσα τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος κατέχονται καθ' ὅλα ὑπὸ Σλαβικῶν φυλῶν, αἵτινες πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ Θράκῃ καὶ ἔν τινι μέρει τῆς Θεσσαλίας, καὶ τότε διήγαγον ἐκεῖ ἀνεξάρτητοι ἐπὶ 60 ἔτη. Οἱ μὲν ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ Σλάβοι γίνονται ὑποτελεῖς τῷ 783, οἱ δὲ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὑποτάσσονται, τοὐλάχιστον ἐν μέρει. (73) Αἱ δὲ Πάτραι καὶ ἡ Κόρινθος ἔμειναν ἀδιαλείπτως ἑλληνικαί· ἡ χερσόνησος διοικεῖται εἰσέτι ὡς καὶ πρίν, ὑπὸ ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ στρατη-

γοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος εἰδοποιεῖ ἡμᾶς περὶ τούτου, ἂν καὶ ἐκ τῆς δημώδους παραδόσεως, ἔπρεπε νὰ περισταλῇ εἰς μικρὸν μέτρον ὅπερ μνημονεύεται ἐν τῷ συνοδικῷ ἐγγράφῳ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου Β', « ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ Ἄβαροι ἐκυρίευον τὴν Πελοπόννησον, οὐδεὶς τῶν Ῥωμαϊκῶν ὑπαλλήλων ἐτόλμα νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν ». Ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ Σταυρικίου λεηλασία κατὰ τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ Σλάβων τεκμηριοῖ ὅτι ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς ἀποκεχωρισμένην χώραν τῶν βαρβάρων, ἐν ᾗ μόνον τινὲς ἑλληνικαὶ πόλεις, ὑπερασπιζόμεναι διὰ τῶν ὀχυρωμάτων, ἀνήκουν εἰσέτι εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἄλλως ἔπρεπε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οἱ Ἄβαροι, δηλαδὴ οἱ Σλάβοι, ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησαν ἐπὶ 218 ἔτη, ἄρα ἀπὸ 589-807· ἐνῷ ὡς ἐκ τῆς ἡμετέρας συζητήσεως προκύπτει κατέσχον τὴν χώραν περίπου ἀπὸ 750-807. Ἀλλ' ὅμως οἱ Σκλαβηνοί, οἱ κατὰ τὸν Σιμόκατταν τῷ 588 διαρπάσαντες τὴν Θρᾴκην, μήπως εὗρον λεηλατοῦντες ἀφρούρητον τὴν ὁδὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ κατῳκίσθησαν ἐκεῖ; Θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω πόσην ἀξίαν πρέπει ν' ἀποδίδωμεν εἰς τὸ χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας, περιέχον παρομοίας εἰδήσεις, ὅπερ ἐπηνέχθη τὸ πρῶτον ἐν τοῖς « Ἀποσπάσμασιν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς » ὡς τεκμήριον τῆς θεωρίας. Ἐνταῦθα ἂς ζητήσωμεν πρὸ πάντων ἄλλας μαρτυρίας τοιούτων συγχρόνων συγγραφέων, οἵτινες πραγματεύονται ὄχι μόνον περὶ τῆς ἐξωτερικῆς τῶν πολέμων ἱστορίας, εἰς ἣν ἐξ ἀνάγκης προσείχομεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἅπτονται, ὁπωσοῦν καὶ ὡς ἐν παρόδῳ, τοῖς γεωγραφικῆς καὶ ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς προτοῦ Ἑλληνικῆς χώρας.

Εἶναι ἐναργὲς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ποιήσωμεν ἐνταῦθα οὐδένα λόγον τῶν γεωγραφικῶν δεδομένων τοῦ Εἰρ. Δικουὴλ· (74) ἐπειδὴ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ δὲν εἰκονίζεται ἡ κατάστασις τῆς τότε Ἑλλάδος, ἀλλ' εἶναι συντεταγμένον ἐκ παλαιο-

τέρων ἔργων, ἐπὶ πᾶσι τοῦ Πλινίου, τοῦ Σολίνου καὶ ἐκ τῆς κοσμογραφίας τοῦ λεγομένου Αἰθικοῦ, ἅτινα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν διὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, δι' οὓς πρέπει νὰ ἦναι πολὺ σημαντικώτεροι οἱ κατάλογοι τῶν Ἑλληνικῶν ἐπισκοπῶν, δυνάμενοι τοὐλάχιστον νὰ τεκμεριῶσι τὴν διαρκεῖ ὕπαρξιν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐφ' οὓς θὰ ἐπανέλθω εἰς τὰ ἑξῆς. Ἄλλως δὲ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἄλλοις ἱστοριογράφοις ἐξαιρουμένων τῶν ὀλίγων ἐκείνων εἰδήσεων, ἃς περὶ τῶν ἐκστρατειῶν δίδουσι, σπανιώτατα μνημονεύονται αἱ νῆσοι καὶ ἡ ἤπειρος τῆς Ἑλλάδος· μόνον αἱ Ἀθῆναι ὀνομάζονται συχνότερον· ἐκτὸς αὐτῶν οὐδεμία ἄλλη πόλις τῆς μέσης Ἑλλάδος. Περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους πληροφορούμεθα μόνον καθ' ὅσον ἐπ' αὐτὰς ἀπετείνοντο αἱ τῶν Ἀράβων λεηλασίαι καὶ ἐκστρατεῖαι. Καθ' ὃν χρόνον ὁ πάπας Μαρτῖνος 653 ἔφθασεν εἰς Νάξον ἵνα κάμῃ τὰ λουτρὰ (75) ἡ Κρήτη, ἡ Κῶς καὶ ἡ Ῥόδος διηρπάγησαν ὑπὸ τοῦ Μωαβιέ· ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ ὁ νικητὴς κατέβαλε τὸν περίφημον Κολοσσόν· λέγεται ὅτι Ἑβραῖός τις ἐξ Ἐδησσοῦ ἀγοράσας τὸν χαλκὸν ἐφόρτωσε ὑπὲρ ἐννεακοσίας καμήλους. (76) Τῷ 726 διὰ μιᾶς τῶν ἐν τῷ ἀρχιπελάγει συνήθων ὑφαιστείων ἐκρήξεων, ἀνεφάνη μεταξὺ Θήρας καὶ Θηρασίας ἡ μικρὰ νῆσος Γερά· (77) Αὐτὸ τοῦτο καὶ ἄλλα φυσικὰ φαινόμενα, καθάπερ ἐμυθολόγησαν οἱ εἰκονοδοῦλοι, πιθανῶς ἐνεποίησαν τὴν πίστιν, ὅτι ὁ Θεὸς ὠργίζετο διὰ τὴν εἰκονολατρείαν, κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Γ'. ὅστις καὶ δι' ἄλλων λόγων καὶ διὰ τούτου προετράπη νὰ ἀπαγορεύσῃ αὐτήν. Περὶ Λήμνου (78) πληροφορούμεθα τῷ 766 ὅτε κατήχθησαν ἐκεῖ τὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε'. εἰς τὴν θάλασσαν ῥιφθέντα ὀστᾶ τῆς ἁγίας Εὐφημίας. Τελευταῖον εἰς τὴν Λέσβον ἐξωρίσθη ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, ἀποθανοῦσα αὐτόθι τῇ 9 Αὐγ. 803. (79) Περὶ τοῦ τῶν νησιωτῶν Στόλου εἴρηται καὶ ἀνωτέρω· τῷ 780 (80) ἐπιφαίνεται ὡς ναύαρχος

αὐτοῦ ὁ « δρουγγάριος τῆς Δωδεκανήσου » Θεοφύλακτος, υἱὸς τοῦ Ῥαγγαβῆ. Καθ' ὅσον ἐγὼ ἐξεύρω τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον χωρίον ἐν ᾧ αἱ Κυκλάδες μνημονεύονται ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα, ὅπερ κατόπιν ἐγένετο τὸ εἰωθός.

Ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὅπου εἷς αὐτοκράτωρ Λέων (Γ'. ἢ Ε'.); καθίδρυσε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον σκοπιάν, ἥτις προώρισται ν' ἀγγέλλῃ διὰ πυρίνων σημείων (81) τὴν προσέγγισιν τῶν βαρβάρων, βεβαίως τῶν Ἀράβων πειρατῶν, ἡ Κόρινθος ὀνομάζεται ἀδιαλείπτως ὡς ἡ πρωτεύουσα. Ὅτι ἐκεῖ ἐνήδρευεν ἀρχιεπίσκοπος συνάγεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου, ὅστις λόγου χάριν τῷ 590 (82) ἀναγγέλει εἰς τὸν ἐκεῖ ἀρχιεπίσκοπον Ἀναστάσιον τὴν ἑαυτοῦ ἐκλογήν, καὶ συνίστησι τὸν ὑπερασπιστὴν Βονιφάκιον, ὃν ἀπέστελλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιον, κατόπιν δὲ (83) ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης « ἐπειδὴ ὁ Ἀναστάσιος εἶχε δικαίως καταβιβασθῇ » δίδωσι τὰς αὐτοῦ προτάσεις ἢ διαταγὰς περὶ τῶν κατηγόρων τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. Καὶ οἱ παρὰ Le Quien (84) μεμνημονευμένοι αὐτοῦ διάδοχοι, Στέφανος, Ἱλάριος, Ἰωάννης Β' καὶ Παῦλος, οἵτινες ἀνήκουσιν βεβαίως ἐν μέφει εἰς μεταγενέστερον χρόνον, διέτριβον ἀναμφισβητήτως ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ τῆς μητροπόλεως· Ἐκτὸς τῆς Κορίνθου διακρίνεται ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου 582-602 ἐπὶ πᾶσιν ἡ Μονεμβασία, ἡ ἐσχάτη ἑστία τῶν ἰσοπολιτίδων ἑλληνο-ῥωμαϊκῶν θεσμῶν. Ἂν καὶ ὁ Le Quien (85) μηδὲν ἐπιφέρει ὄνομα ἐπισκόπων πρὸ τοῦ Πέτρου ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἑβδόμην οἰκουμενικὴν Σύνοδον τοῦ 787, ὅμως εἰδοποιούμεθα ὑπὸ Φραντζῆ (86) ὅτι ἡ ἐκεῖ ἐκκλησία, κατόπιν ἐστολισμένη μετὰ πολλῶν προνομίων, ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς Κορίνθοι κατὰ τὸ τέλος τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος (ἐπὶ Μαυρικίου) καὶ συνετάχθη ὡς ἀνεξάρτητος· ὁ δὲ Φραντζῆς κατείγετο ἀναμφιβόλως ἐκεῖθεν καὶ συνεδέετο μετὰ τῶν παλαιῶν τῆς πόλεως γενῶν. Ἡ Μονεμ-

βασία, ἐν τῇ Ἀργολίδι, οὐ μακρὰν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς, ἐκτισμένη ἐπὶ βράχου καὶ φυσικῶς, καὶ τεχνικῶς ὠχυρωμένου, προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένετο μετὰ τὴν Κόρινθον τὸ σπουδαιότατον βυζαντινὸν φρούριον τῆς χερσονήσου, ὁ δὲ κάλλιστος λιμὴν αὐτῆς εἷς τῶν ἀσφαλεστάτων, εἰς ὃν προσωρμίζοντο ἀσμένως οἱ τῆς νησιώδους θαλάσσης ἄπειροι Δυτικοί. Διὰ τοῦτο μνημονεύει ἐκεῖνον τὸν λιμένα καὶ ὁ ἅγιος Βιλιβάλδος, κατόπιν 741-786 ἐπίσκοπος τῆς Eichstaedt, ὅστις ἐπορεύθη εἰς τοὺς ἁγίους Τόπους κατὰ τὰ ἔτη 723-728. Ἐν τῷ αὐτοῦ βίῳ ἤτοι ὁδοιπορικῷ (87) συγγεγραμμένῳ ὑπό τινος ἐν Heidenheim καλογραίας, συγγενοῦς αὐτοῦ, λέγεται ὅτι μετὰ εἰκοσαήμερον διατριβὴν ἐν Σικελίᾳ αὐτὸς μετὰ τῶν αὐτοῦ συνοδοιπόρων « inde navigantes venerunt ultra mare Adriaticum ad urbem *Monafasiam in Slavinica terra*. Et inde navigantes in insulam nomine Choo, dimittebant Corinthios in sinistra parte. Et inde navigantes in insulam Samo ». Ἐν τῇ κριτικῇ ἐκδόσει ταύτης τῆς βίβλου ὑπὸ d'Achery et Mabillon (88) λείπει, ἐννοεῖται τὸ χωρίον τοῦτο — ἐκ τῆς Σικελίας ὁ Βιλιβάλδος μεταβαίνει ἀμέσως εἰς Σάμον — καὶ αὐτὸς ὁ συντομώτερος βίος τοῦ Ἁγίου (89) μνημονεύει μόνον Κῶ καὶ Σάμον, ἀλλ' ἂν καὶ αὕτη ἡ πρόσθεσις εἶναι γνησία, ἐξ αὐτῆς δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ Μονεμβασία περιελαμβάνετο τότε ἐν τῇ σλαβικῇ χώρᾳ. Ἐπειδὴ αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις τῆς συγγραφέως εἶναι τόσον ἐλλιπεῖς, ὥστε μετατίθησι τὴν Τῦρον καὶ τὴν Σιδόνα εἰς τὴν ἀδριατικὴν θάλασσαν (90)· ἐπίσης ἠδύνατο νὰ ἐνδείξῃ ὡς Slavinica terra καὶ πᾶσαν τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου, ἧς τὸ μέγιστον μέρος, ὡς ἅπαντες ἠπίσταντο, κατείχετο ὑπὸ σλαβικῶν φυλῶν. Αὕτη δὲ ἡ μόνη εἴδησις μιᾶς τόσον τῆς γεωγραφίας ἀμαθοῦς καλογραίας δὲν δικαιοῖ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὅλα τὰ πέριξ τῆς Ἑλληνίδος διαμενούσης Μονεμβασίας ἦσαν σλαβικά. Τί δέ, ἂν

αὐτὸ καθ' ὅλα ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας, τοῦ ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋρ ἐν τοῖς Ἀποσπάσμασιν (91) ἐπιφερόμενον; τοῦτο δὲ εὑρίσκεται ἔν τινι χειρογράφῳ τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανεπιστημίου ἐν Ταυρίνῳ (Cod. Graec. CCCXXXVI) καὶ ἐτυπώθη ὁλόκληρον ἐν τῷ ὑπὸ Πασίνη ἐκδεδομένῳ Καταλόγῳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν· « Περὶ κτίσεως Μονεμβασίας ».

Τὸ κυριώτατον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἑξῆς·

« Γένος οἱ Ἄβαρες ἔθνος Οὐνικὸν καὶ Βουλγάριον· εἶχον γὰρ τὰς κόμας μακρὰς πάνυ δεδεμένας πρανδίοις καὶ πεπλεγμένας, ἡ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὔνων· οὗτοι ὑπῆρχον ἔθνος τῶν ἀμαξοβίων τῶν ὑπὸ τὸν Καύκασον τὰ ἐπέκεινα παιδία (sic) νεμόμενοι ἐπεὶ ἐπικακῶν πεπόνθασι παρὰ τῶν γαιτυιότων αὐτοῖς Τουρκῶν τοῦτο φεύγοντες ἰδίας ἀπαναστάντες χώραν καὶ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Εὐξίνου διαβάντες ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν Βόσπορον· ἐκεῖθεν δὲ ἀπάραντες διῆλθον τόπους πολλοὺς ἐθνῶν· τούτοις παρατυγχάνουσιν ἀνταγωνιζόμενοι μέχρις οὗ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου κατελήφασι καὶ πρὸς Ἰουστινιανὸν ἐπρεσβεύσαντο αἰτοῦντες δεχθῆναι αὐτούς· τοῦ δὲ Βασιλέως φιλανθρώπως αὐτοὺς δεξαμένου ἔλαχον παρ' αὐτοῦ ἔχειν τὴν κατοίκησιν ἐν χώρᾳ Μοισίας ἐν πόλει Δωροστύλῳ τὴν νῦν καλουμένην Δρίστρα· καὶ ἐξ ἀπόρων εὔποροι γενόμενοι καὶ εἰς πλῆθος ἐκταθέντες, καὶ ἀμνήμονες καὶ ἀχάριστοι εὑρεθέντες· οἶκον (sic) Ῥωμαίους καταστρεψόμενοι, Θρᾴκας καὶ Μακεδόνας αἰχμαλωτίζοντες καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδα κατατρέχοντες.

Τοῦ δὲ Μαυρικίου τὸ σκῆπτρον ἐπιλημμένου κατὰ τὸ ,ϛ'. ἑβδομηκοστόν· ε'. ἔτος (567 τότε δὲ ἐβεσίλευεν Ἰουστῖνος Β) ὁ δὲ χαμνὸς λύει σπονδάς· αἰτῶν ὑπέρογκα καὶ ἐχειρώσατο Θετταλίαν Ἑλλάδα Ἀττικὴν καὶ Ἔβοια (sic) καὶ Πελοπόνησον· καὶ καταφθείραντες τὰ γένη κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ· οἱ δὲ δυνηθέντες ἐκφυγεῖν, διεσπάρησαν· — καὶ ἡ μὲν τῶν

Πατρῶν πόλις κατῳκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλάβρων χώρᾳ τοῦ Ῥηγίου· οἱ δὲ Ἀργίοι ἐν τῇ Ὀρόβῃ· οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐν τῇ Αἰγίνῃ μετῴκησαν. Τότε καὶ οἱ Λάκονες τὸ πατρῷον ἔδαφος καταλιπόντες ἐν τῇ Σικελίᾳ ἐξέπλευσαν κατοικοῦντες ἐν τόπῳ καλουμένῳ Δέμενα καὶ ἀντὶ Λακεδαιμονιτῶν Δεμαινῖται κατονομάζονται. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων δύσβατον τόπον παρὰ τὸν τῆς θαλάττης αἰγιαλὸν εὑρόντες καὶ πόλιν ὀχυρὰν οἰκοδομήσαντες καὶ Μονεμβασίαν ταύτην ὀνομάσαντες· διὰ τὸ μίαν ἔχειν τῶν ἐν αὐτῷ εἰσπορευσμένων τὴν εἴσοδον. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κατῴκησαν μετὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· οἱ δὲ ἕτεροι τῶν ἐπισήμων μετὰ τῶν θερμάτων (sic) νομῆς καὶ ἀγροικικῶν κατῳκήθησαν ἐν τοῖς παρακειμένοις ἐκεῖσε τραχινοῖς τόποις· οἱ καὶ ἐπεσχάτων (sic) Τζακωνίας (sic) ἐπονομάσθησαν· διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς τοὺς Λάκωνας Τζάκωνας μετονομασθῆναι. Τοίνυν οἱ Ἄβαροι κατασχόντες τὴν Πελοπόννησον διῴκησαν ἐπὶ χρόνους ιση'. μήτε τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖ μήτε ἑτέρῳ ὑποκείμενοι, ἤγουν ἀπὸ τοῦ ͵ϛϟϛ' ἔτους τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς ὅπερ ἦν ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας Μαυρικίου καὶ μέχρι τοῦ ͵ϛ' τριακοσιοστοῦ τρεῖς καὶ δεκάτου ἔτους ὅπερ ἦν ἔτος δ' τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Παλαιοῦ τοῦ ἔχοντος υἱοῦ Σταυρακίου (sic)· μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Κωρίνθου καὶ μέχρι Μαλαίου τοῦ Σθλαβινοῦ ἔθνους· διὰ τὸ τραχὲς καὶ δύσβατον καθαρεύοντος στρατηγὸς Πελοποννήσου ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως κατεπέμπετο· εἷς δὲ τῶν τοιούτων στρατηγῶν ὁρμώμενος μὲν ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας. Φατριὰς δὲ τῶν ἐποναμαζομένων Σεληρῶν· συμβαλὼν τῷ Σθλαβιανῶν ἔθνει πολεμικῶς εἷλέ τε καὶ ἠφάνισεν εἰς τέλος, καὶ τοῖς ἀρχῆθεν οἰκήτορσιν, ἀποκαταστῆναι τὰ οἰκεῖα παρέσχεν· τοῦτο μαθὼν ὁ προειρημένος βασιλεὺς Νικηφόρος, καὶ χαρᾶς πλησθεὶς διὰ φροντίδος ἔθετο τὰς πόλεις ἀνακαινίσαι· καὶ ἃς οἱ βάρβαροι κατηδάφθησαν ἐκκλησίας ἀνοι-

κοδομῆσαι, καὶ αὐτοὺς τοὺς Βαρβάρους Χριστιανοὺς ποιῆσαι, τὴν δὲ μετοχίαν τῶν Πατέρων ἀναλαθὼν τῷ ἐδάφει τῶν Πατέρων αὐτοὺς ἀπεκατέστησε μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ποιμένος, ὅς ἦν Ἀθανάσιος τὸ ὄνομα· ἀρχιεπισκοπὴ τυγχάνουσα πρότερον, ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου, πατριαρχοῦντος Ταρασίου 784-806 ἐδόθη πρὸς αὐτὴν κατ' ἐπίδοσιν καὶ ἡ ἁγιωτάτη ἐπισκοπὴ Λακεδαιμονίας καὶ ἡ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη ».

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦσιν ἄλλαι εἰδήσεις περὶ τῶν ἐπισκοπῶν Μονεμβασίας καὶ Λακεδαιμονίας, αἱ τελευταῖαι τοῦ 1330 ἔτους, ἃς ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνάμεθα νὰ παραλίπομεν, ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν μετὰ τοῦ σλαβικοῦ ζητήματος. Ταῦτα δέ, κατὰ τὸ φαινόμενον, ναὶ μὲν εἶναι βεβαίως ἄλλο σπουδαῖον τεκμήριον τοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐκσλαβισμοῦ. Κρῖμα ὅμως ὅτι ὁ Φαλλμεράϋρ ἐξαίρει καὶ ἀντιγράφει μόνον τὸ μέρος ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, ἢ τῶν Σκλαβηνῶν, ὥσπερ κατόπιν ἐξαίφνης ὀνομάζονται, παραλείπει δὲ παντάπασιν καὶ ἐπίτηδες ἀποσιωπᾷ τὸ τέλος τὸ περὶ τῆς αὐτῶν ἐκριζώσεως (ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο σημαίνει τὸ « ἠφάνισεν »)! Θὰ ἔπραττε βέλτιον, τοὐλάχιστον θὰ ἐποιεῖτο περὶ πλείονος τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν ἑαυτοῦ σλαβικὴν θεωρίαν ἐξετάζων κριτικῶς τὰ ἐν τῷ χρονικῷ περιεχόμενα· Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν ἐκ προθέσεως, τὸ παρέλιπεν, οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἠρκέσθησαν εἰς ὅ,τι αὐτὸς ἐπήνεγκεν, ἡμεῖς πρέπει νῦν νὰ ἐξετάσωμεν ἐξαῦθις καὶ συζητήσωμεν τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς πηγὰς ταύτης τῆς εἰδήσεως. Ὅλον τὸ χειρόγραφον εἶναι συλλογὴ συγγραμμάτων ἀνηκόντων εἰς τὴν Μονεμβασίαν, καὶ μάλιστα Ἀκολουθειῶν καὶ Συναξαρίων. Ἔχει δὲ τὴν μεγίστην ἀξίαν διὰ τοῦτο, ὅτι παρέχει μὲν κατάλογον (ἂν καὶ οὐχὶ χρονολογικὸν) τῶν τῆς Μονεμβασίας μητροπολιτῶν· πρὸς τούτῳ δὲ Ἀκολουθίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεοφάνους τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἐξήγησιν

τοῦ ἀρχιπισκόπου Παύλου περὶ « τῶν ἐναρέτων καὶ θεοσεβῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ περὶ τῶν τριῶν ἁγίων γυναικῶν τῶν ἀναιρεθέντων ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ'.... καὶ περὶ τῆς μακαρίας Μάρθας, τῆς ἡγουμένης τοῦ πανσέπτου ναοῦ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ἐν τῇ θεοφρουρήτῳ πόλει Μονεμβασίας κάτωθεν τοῦ ναοῦ τῆς ὁδηγετρίας τοῦ αὐτοῦ κάστρου ἄνωθεν τοῦ Βλυχηροῦ ὕδατος ». Ἐν ἑνὶ καταλόγῳ γεγραμμένῳ τῷ ἰουλίῳ 6905 (ἐπειδὴ οὕτως ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ ἀσημάντου ς. πιέ· ἄρα 1397) μνημονεύονται ὡς μητροπολῖται Δαμιανός, Βασίλειος Α', Κωνσταντῖνος Α', Νικηφόρος Α', Λέων, Σισίνιος, Βασίλειος Β', Ἰωσὴφ Α', Μιχαήλ, Χριστοφόρος, Νικηφόρος Β', Γεώργιος Α', (94) Πανταλέων, Ἀλέξανδρος, Κοσμᾶς, Κωνσταντῖνος Β', Θεοφάνης, Πέτρος, Ἰωάννης Α', Νικήτας, Γεώργιος Β', Νικόλαος Α', καὶ Ἰωάννης Β'. ἐν ἑτέρῳ δὲ καταλόγῳ, ἐν ᾧ φανερῶς ἐπαναλαμβάνονται ἐν μέρει τὰ ὀνόματα τοῦ πρώτου, εὑρίσκεται πρῶτον μὲν τὸ ὄναμα Θεοφάνους τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἔπειτα δὲ Πέτρος, Παῦλος, Γεώργιος, Κωνσταντῖνος Α', Νικήτας, Χριστοφόρος, Ἰωάννης, Βασίλειος καὶ Νικόλαος· πρὸς τούτοις Ἀναστάσιος Α', Σάβας, Νικόλαος Β', Κωνσταντῖνος Β', Δαμιανὸς καὶ Ἀναστάσιος Β' Ἀρσένιος, Κωνσταντῖνος Γ', ἔπειτα τὰ ὀνόματα δύο ἡγουμένων, (Θεοδώρου καὶ Ἀγαθοκλέους) καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι Νικόλαος Γ, Σωφρόνιος, Ἰωάννης Γ', Ἰάκωβος, Δωρόθεος, Ἰωσὴφ Α' καὶ Ἰωσὴφ Β'. Ἔπειτα τὰ ὀνόματα δύο ἐν Μονεμβασίᾳ γεννηθέντων μητροπολιτῶν, τοῦ μὲν Ἀδριανουπόλεως τοῦ δὲ Θεσσαλονίκης, καὶ τὰ τῶν ἐκεῖ ἀρχιεπισκόπων Ἀκακίου, Κυρίλλου Α', Φωτίου, Δοσιθέου· μετὰ ταῦτα ἡ ἡμερομηνία 10 σεπτεμβρίου 6961 (1452)· τελευταῖον Ἰωσὴφ Γ' καὶ Κύριλλος Β'. Τὸ σύνολον εἶναι 42 ὀνόματα, ὧν 23 περιέχονται ἐν τῷ τῷ 1397 γεγραμμένῳ καταλόγῳ, 17 προστεθειμένα εἰς τὸν τοῦ 1452, τὰ δὲ δύο τελευταῖα εἶναι μεταγενέστερα τοῦ 1452. Συγκρινόμενοι μετὰ τούτων τὰ ἀλλαχοῦ μνημονευόμενα ὀνό-

ματα, πρὸ πάντων τὰ παρὰ Le Quien καὶ τὰ ἐν ταῖς Συνοδικαῖς Πράξεσιν ἐκδεδοθείσαις ὑπὸ Μίκλοσιτζ καὶ Μύλλερ, παρὰ τὸν πρῶτον εὑρίσκομεν μόνον Πέτρον 787 Ἰωάννην, Παῦλον, Νικόλαον, Ἰσίδωρόν τινα, ἀλλ' οὐκ ἐπικεκυρωμένων, (95) Θεόδωρον 1438 (96), τελευταῖον τὸν Ἀρσένιον Ἀποστόλιον, (περὶ τὸ 1500). Αἱ ἄλλαι πηγαὶ μνημονεύουσι πρὸς τῷ Ἰσιδώρῳ Σωφρόνιον 1315 Ἰωάννην τινὰ 1327 Ἰάκωβον τὸν Κουκουνάρην 1347 τὸν ἐκεῖ μετενεχθέντα μητροπολίτην Πατρῶν (πιθανὸν Δωρόθεον) Ἰωσὴφ (Α') 1317-1390? καὶ τὸν Ἀκάκιον 1396-1404 ἴσως διάδοχον Ἰωσήφ τινος Β', ὥστε τὸ μνημολόγιον, τοὐλάχιστον ἐν μέρει, ἀνταποκρίνεται καὶ χρονολογικῶς εἰς τὰς συνοδικὰς Πράξεις. Λοιπὸν οὗτος ὁ κατάλογος τῶν τῆς Μονεμβασίας ἐπισκόπων δύναται νὰ βεβαιωθῇ διὰ μνημείων τοὐλάχιστον κατὰ προσέγγισιν μόνον διὰ τὴν ιδ' καὶ ιέ ἑκατονταετηρίδα — καὶ οὕτως μένει ἀεὶ σπουδαία, ἂν καὶ ἀνεπαρκὴς συνδρομὴ εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Ἐπειδὴ ἡ ξηρὰ αὕτη ὀνοματολογία, ἄμοιρος παντὸς χρονολογικοῦ ὑποστηρίγματος — τὰ ἀπὸ 1397-1452 προστεθειμένα ὀνόματα ἀνήκουσι μόνον ἐν μέρει εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον — τὸ μὲν εἶναι ἐλλειπής, τὸ δὲ ἐμποιεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν πεποίθησιν ὅτι πᾶσα ἡ συλλογὴ αὕτη συνετάχθη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, καὶ γίνεται κατάδηλος ἡ τοῦ Παζίνη εἰκασία, ὅτι αὐτὰ εἶναι ὅσα ὁ Γαβριὴλ Σεβῆρος συνέλεξε περὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος, ἐκ παντοδαπῶν εἰδήσεων, ἐκ καλῶν καὶ κακῶν πηγῶν, ἐκ διηγημάτων, συνοδικῶν πρακτικῶν κλ. Δὲν πρόκειται ἄρα περὶ «γνησίου μαρτυρίας συγχρόνου συγγραφέως», ἀλλὰ περὶ ἀκρίτου καὶ συγκεχυμένης διασκευῆς τῆς ις' ἑκατονταετιρίδος. Ὅπερ φαίνεται σαφῶς παρατηροῦντες τὰς πηγὰς ἐξ ὧν ἐνταῦθα ἱστορεῖται ἡ κτίσις τῆς Μονεμβασίας. Δὲν εἶναι θαυμαστὸν ἂν τῷ συντάκτῃ δὲν ἦσαν ἄγνωστοι οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοί· πιθανὸν ὅτι ἐπωφελήθη

τὸν Φραντζῆν, καὶ συνῆψε τὸν μῦθον περὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς πρὸς τὴν νύξιν ὅτι ἡ πόλις προήχθη ἐπὶ Μαυρικίου εἰς ἐπισκοπήν. Ὅσα λέγει περὶ τῶν Ἀβάρων συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς Βυζαντινούς, προσέτι δὲ ἡ κατάληψις Δωροστύλου, ὅπερ δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ περιλάβῃ ὅλον τὸ τῶν Ἀβάρων πλῆθος. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν τοῦ Χάνου εἰσβολὴν εἶναι βεβαίως ἐσφαλμένον τὸ ἔτος· 567 ἡ δὲ διόρθωσις εἶναι εὔκολος μεταβάλλοντες τὸ ὁλόγραφον « ἑβδομηκοστὸν » εἰς « ἐνενηκοστόν »· τοιουτοτρόπως προκύπτει τὸ ἔτος 587. Τὰ 218 ἔτη τῆς Ἀβαρικῆς κυριαρχίας ἐξήχθησαν ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ συνοδικοῦ ἐγγράφου τοῦ πατριάρχου Νικολάου, ὅπου καὶ τὸ « ἀφανίζειν » τῶν βαρβάρων μνημονεύεται διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων· ἐκ τοῦ αὐτοῦ μνημείου καὶ ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐξήχθησαν τὰ περὶ Πατρῶν, ὅπου μόνον τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθανασίου εἶναι νέον. Ἀπεναντίας εἶναι ἁπλοῖ μῦθοι τὰ περὶ τῆς μεταναστάσεως τῶν κατοίκων Πάτρῶν (ὅπου διέμειναν συνεχῶς Ἕλληνες) Ἄργους, Κορίνθου καὶ τῆς Λακωνίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σικελίαν, εἰς Ὀροβίας (ἐν τῇ διηρπαγμένῃ Εὐβοίᾳ); καὶ εἰς τὴν Αἴγιναν· μήπως ἐνέπεσεν εἰς τὸν συγγραφέα ἀνάμνησις τῆς ἐποικήσεως τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἢ αἱ ἀλβανικαὶ ἐποικήσεις εἰς τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν, ἂν καὶ προδήλως νέαι, παρείλκυσαν αὐτὸν εἰς τοιαύτην μυθοπλαστίαν; Προσέτι τοιαῦται μετοικήσεις ἐκ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου κάκιστα συμφωνοῦσι πρὸς τὰ κατατέρω λεγόμενα, ὅτι τὰ ἀνατολικὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς πρωτευούσης Κορίνθου μέχρι τοῦ Μαλαία ἔμειναν ἀνέπαφα ἀπὸ τῶν Σλάβων· τούτου δὲ συμβάντος διὰ τί ἔφυγεν ὁ λαὸς ἀπὸ Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς εἰς τοὺς ἀντικρὺ βράχους; συντόμως εἰπεῖν αὐτὴ εἶναι σύγχυσις, ἁπλαῖ ἀντιλογίαι ἐναλλασσόμεναι γελοίως μετὰ τῆς ἐτυμολογίας τῶν ὀνομάτων Μανιωτῶν καὶ Τζακόνων. Ἓν μόνον μου φαίνεται ἄξιον λόγου, δηλαδὴ τὸ ὄνομα τοῦ στρα-

τηγοῦ τοῦ ὑποτάξαντος καὶ « ἀφανίσαντος » τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Σκλαβηνούς, ἐξαιρουμένων, ἐννοεῖται, ὅσοι κατόπιν ἐγένοντο χριστιανοί. Τὸ Σελῆρός τοῦ χειρογράφου εἶναι ἀναμφισβητήτως διεφθαρμένον· ἀντ' αὐτοῦ ἀναγνωστέον Σκλῆρος. Καὶ τῷ ὄντι εὑρίσκομεν (97) ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Α' τῷ 811 διώρισε τὸν Λέοντα, τοῦ Σκλήρου υἱόν, στρατηγὸν τῆς Πελοποννήσου· μόνον τοῦτο δὲ ἐπιστάμεθα περὶ αὐτοῦ. Ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ χρονικοῦ δὲν δικαιούμεθα νὰ συνάγωμεν ἂν ἐξηκολούθησεν ἐνεργητικῶς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σλάβων, ὧν τὸ μέγιστον μέρος διῆγεν εἰσέτι ἀνεξάρτητον. Ὅτι δὲ αὐτὸς δὲν ἦτο ὁ ὑπετάξας τοὺς Σλάβους πλησίον τῶν Πατρῶν, εἶναι βέβαιον, διότι τοῦτο συνέβη ἐπὶ Νικηφόρου. Πιθανὸν ὅτι αὐτὸς κατεγίνετο εἰς τὴν νέαν τῷ 810 ἐπιχειρισθεῖσαν ἐποίκησιν τῆς χερσονήσου.

Τοιουτοτρόπως ἡ διακοσαέτης Σλαβικὴ κυριαρχία δὲν ἐπιτυγχάνει διὰ τούτου τοῦ μνημείου τῆς ποθουμένης ἐπικυρώσεως. Ἀλλὰ καὶ χειρότερον ἔχει ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐκσλαβισμὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπερ ὁ Φαλλμεράϋρ καθίστησιν ἐπίσης ὡς ἀναντίρρητον πρᾶγμα, καὶ μεθ' ὅλων τῶν ἐναντίων συγγραμμάτων εἶναι τανῦν πολυθρύλητον καὶ στερρῶς ἐρριζομένων. Ὁ περὶ Ἀθηνῶν μῦθος συμπλέκεται ἀξίως μετὰ τοῦ τῆς Μονεμβασίας. Η πρώτη νύξις περὶ τῆς ἐπὶ αἰῶνας ἐρημώσεως Ἀθηνῶν ὑπάρχει ἔν τινι ἐπιστολῇ τοῦ Ναυπλιώτου Θεοδώρου Ζυγομαλᾶ πρὸς τὸν ἐν Τουβίγγᾳ φιλέλληνα Μαρτῖνον Κράους, (98) τῷ 1581, ὅπου παραπονεῖται διὰ τὴν διαφθορὰν τῆς ἀττικῆς γλώσσης γεμούσης ἀλβανικῶν στοιχείων καὶ τελευταῖον μνημονεύει ὅτι « ἔρημοι ἔμειναν αἱ Ἀθῆναι χρόνους περίπου 300· οὗτοι δὲ ἐκ διαφόρων εἰσὶ πόλεων συνηγμένοι· κρεῖττόν σε ἀκούειν Ἀθηναίου ἢ νῦν ὁρᾶν ». Ὅστις ἂν ὑπάρχῃ ἄνευ προλήψεων θὰ κατανοήσῃ εὐκόλως ὅτι ὁ Ζυγομαλᾶς ἐννοεῖ τὰ 300 ἔτη τῆς

σταυροφοροκρατίας, διαρκούσης τῆς ὁποίας ὀθνεῖα δυτικὰ στοιχεῖα εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ οἱ Ἀλβανοί, στηριζόμενοι ὑπὸ τῶν φράγκων δουκῶν ἐστερεώθησαν ἐκεῖ· αἱ δὲ Ἀθῆναι ἔμειναν πραγματικῶς κεναί, ἐπειδὴ οἱ πρότεροι δοῦκες, μέχρι τῶν Acciajuoli διέτριβον συνήθως ἐν ταῖς αὐκάρποις Θήβαις καὶ σπανίως κατῴκουν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς πετρώδους Ἀττικῆς. Ἀλλ' ὁ Φαλλμεράϋρ δὲν ἐπιφέρει ὡς τεκμήριον τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πελοποννησίου, ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον χρονικὸν τῆς Ἀττικῆς, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθίμου τινός, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰ ἀποσπάσματα τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων (Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ) «διὰ τὴν ἐν μέρει τοὐλάχιστον δημοσίευσιν τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα ν' ἀποδῶμεν εἰς τὸν πολυμαθῆ ἐρευνητὴν ἱκανὰς χάριτας (99)»· Ἄλλως οὔτ' ὁ Φαλλμεράϋρ (100) ἀπονέμει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὸ τοῦ Ἀνθίμου χρονικόν, οὗ τὸ σπουδαιότατον μέρος εἶναι ξηρός κατάλογος τῶν Τούρκων Βοηβόδων Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1754 μέχρι τοῦ 1800· ἐξ αὐτοῦ ἐξάγει μόνον πληροφορίαν περὶ τῶν τῷ 1675 ἐν Ἀθήναις ἀκμαζουσῶν οἰκογενειῶν· ἀπεναντίας τὰ φύλλα τοῦ τῶν Ἀναργύρων χρονικοῦ θεωροῦνται ὑπ' αὐτοῦ ὡς τὸ βέλτιστον τεκμήριον τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἑλληνισμοῦ. Κατ' αὐτὸν ἐκ τοῦ χρονικοῦ τούτου προκύπτουσι τὰ ἑξῆς· (101)

Φύλλον Β σελ. 9-11. (102) Τὸ τῶν Ἀναργύρων μοναστήριον (κατὰ Φαλλμεράϋρ κτισθὲν τῇ ἰ. ἑκατονταετηρίδι· ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ϛ'. μέχρι τῆς ἰ. αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἔρημοι, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω) εἶχε ἰδίους ἱστοριογράφους, τὸν φιλόσοφον Σαμουήλ, τὸν πλατωνικὸν Μεθόδιον, τοὺς ἡγουμένους Νικηφόρον καὶ Ἰωσήφ, καὶ τὸν καλόγηρον Καλλίνικον «ὅστις ἐξηκολούθησε τὴν ὑπ' ἐκείνων ἀρξαμένην διήγησιν. Οὗτος οὖν γράφει· κατ' αὐτὴν τὴν ἑκατονταετηρίδα, (δηλαδὴ ὡς λογαριάζει ὁ Φαλλμεράϋρ, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α'.)· ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν· ἡ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τετρακοσίους

σχεδὸν χρόνους (1). Οἱ Ἀθηναῖοι μετέφερον τὰς φαμιλίας των εἰς τὴν Σαλαμῖνα· ἐκεῖ ᾠκοδόμησαν τοὺς οἴκους των οἱ περισσότεροι καὶ ἐκκλησίας εἰς τὸ χωρίον Ἀμπελάκια καλούμενον, τὰς ὁποίας ἄχρι τοῦδε καλοῦν οἱ ἐγχώριοι τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ὀλίγοι εἶχον μείνει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἄλλοι τινὲς εἰς μερικοὺς πύργους τῆς πόλεως. Κάθε στιγμὴν ἤρχοντο κλέπται, τοὺς ὁποίους οἱ κάτοικοι ἐκάλουν φούστας, ἐκτυποῦντο μὲ τοὺς ὀλίγους ἐγκατοίκους, ἥρπαζον ὅσα ἠδύναντο καὶ ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη· αἱ οἰκίαι αἱ περισσότεραι ἔπεσαν, οἱ δρόμοι ἐγέμισαν, δένδρων καὶ ἡ πόλις κατήντησεν ὅλη ἕνα δάσος ἐλεεινόν »· οἱ λῃσταὶ ἔβαζον φωτίαν εἰς τὰ δένδρα, καὶ αὐτὰ καιόμενα κατέκαιον καὶ τὰς ἀρχαιότητας· « τότε ἔλαβε τὴν μαύρην μορφὴν τὸ Γυμνάσιον τοῦ ὁποίου μέρος καὶ ἐκρήμνισαν· τότε ἐμαύρισεν ἀπὸ τοὺς καπνοὺς ὁ ναὸς τοῦ Πανελληνίου Διός, καὶ τόσα ἄλλα. Οἱ Ἀθηναῖοι μὴ ὑποφέροντες τὴν ὑστέρησιν τῆς πατρίδος των ἀπεφάσισαν καὶ ἔστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ζητοῦντες ἀσφάλειαν νὰ ἐπανακάμψουν εἰς τὴν πατρίδα τους, διὰ νὰ κατοικοῦν ἀσφαλῶς· καὶ ἐπιτυχόντες τοῦτο ἐπανῆλθον, καὶ συναχθέντες ἤρχισαν νὰ καθαρίζωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ οἰκοδομοῦν τοὺς οἴκους των. Τότε πρῶτον καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης (sic) Ἀθηναῖος πορευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἔλαβε πατριαρχικὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας μοναστήριον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται ».

Ὁ Φαλλμεράϋρ προστίθησι· « αὕτη ἡ βραχεῖα εἴδησις περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν πάσης τῆς Ἑλληνικῆς ἠπείρου μεταξὺ τῆς ϛ′ καὶ τῆς ι′ ἑκατονταετηρίδος ». Ἀκολούθως ἐκ τοῦ φύλλου Β σελ. 30 (105) ἐξάγει περιγραφὴν τοῦ τῶν Ἀθηναίων ἱματισμοῦ· « τὰ φορέματα τῶν Ἀθηναίων ἦσαν εἰς μὲν

τὴν κεφαλὴν ἕνα μεταξατὸν σκιάδιον, εἰς τὸν κορμὸν καὶ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος ἓν ὑποκάμισον μὲ γραμμὰς ἐρυθράς, ὡς καὶ τώρα φοροῦσιν· εἰς δὲ τοὺς πόδας ἐφόρουν μικρὰ ὑποδήματα, ὁποῖα συνειθίζουν ἀκόμη οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς Ἀττικῆς ».

Τελευταῖον τὰ αὐτὰ « χειρόγραφα ἀποσπάσματα » παρέχουσι πληροφορίας περὶ τῆς κατὰ τὴν ιδ' ἑκατονταετηρίδα ἐκστρατείας τῶν Καταλονίων, ὅμως παραπέμπονται ἀπὸ Φαλλμεράϋρ ποτὲ μὲν ὡς « χειρόγραφον χρονικὸν τῶν Ἀθηνῶν, ποτὲ δὲ ὡς Tetradia (φύλλα). Κατὰ τὸ φύλλον Β σελ. 13 (106) οἱ μὲν Καταλόνιοι εἶχον 3500 ἱππέας καὶ 4000 πεζούς, οἱ δὲ σύσπονδοι Ἀθηναῖοι 6500 ἱππέας καὶ ἐπίσης 4000 πεζούς. Κατὰ τὴν 14 σελίδα τοῦ αὐτοῦ φύλλου (107) οἱ νικηταὶ Καταλόνιοι ἐνέπρησαν τὸν ἐν Κωλονῷ ἀρχαῖον ναὸν τῶν Νυμφῶν.

Τοῦτο τὸ φύλλον χρονολογικῶς συντεταγμένον περιλαμβάνει·

α) σελ. 6· Γότθων εἰσβολάς.

β) σελ. 9-11 τὴν τετρακοσαετῆ ἐρήμωσιν (ἀπὸ τῆς ϛ' μέχρι τῆς ι' ἑκατονταετηρίδος) καὶ τὴν τῶν Ἀθηναίων ἐπάνοδον ἐκ Σαλαμῖνος κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πατριάρχου Ἰωαννικίου.

γ) σελ. 13-14 τὴν τῶν Καταλονίαν στρατηλασίαν.

δ) σελ. 30 τὴν τουρκικὴν ἐποχήν,

καὶ ὅλα συμφωνοῦσιν ἐντελῶς. Περὶ δὲ τῆς μετοικήσεως ὑπάρχει σπουδαῖον συμπλήρωμα ἡ « Ἐπιστολὴ Ἀθηναίων πρὸς τὸν Πατριάρχην » χειρόγραφον « τῆς πρώην βιβλιοθήκης τοῦ οἴκου Νερίου Acciajuoli ἐν Ἀθήναις ». (108) Ἡ πόλις ἦτο ἔρημος· (οὕτως ἄρχεται λέγων ὁ Φαλλμεράϋρ)· συνεπείᾳ δὲ τῆς μεταναστάσεως δηλοῦται διατί αἱ νῆσοι, καὶ πρὸ πάντων ἡ Σαλαμίς, ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσι τοσαύτην ἰσχὺν ὥστε κατεσκεύασαν στόλον κατὰ τοῦ εἰκονοκλάστου Λέοντος Γ'. Νικηθέντος δὲ τοῦ στόλου 727 « ὁ τοῦ αὐτοκράτορος θιασώτης πατριάρχης ἀφορίζει τοὺς νικηθέντας Ἀθηναίους ἐν Ἀμπελακίοις. Αὐτοὶ δὲ

ἀντέστησαν παρομοίως ἀδιάτρεπτοι τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἕως οὗ αὐτὸς ὁ λαὸς ἀνέλαβε τὴν ζημίαν καὶ ἔχυσε τὴν τετραπλῆν φιάλην τῆς αὐτοῦ ὀργῆς ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀσεβῶν νησιωτῶν. Τὸ πῦρ τῶν σλαβικῶν δαδῶν, ὁ λοιμὸς ἐπὶ Κοπρωνύμου, ἀκαρπία μετὰ λιμοῦ καὶ ἡ σπάθη βαρβάρων πειρατῶν ἐπέσκηψαν ἀλλεπαλλήλως εἰς τὰς ἐν Σαλαμῖνι ἀθηναϊκὰς ἀποικίας » ταῦτα πάντα ἐξάγονται ἐκ τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς. Εἰσέτι ἔμεινε τὸ ἔρημον ἄλσος, οἱ δὲ μετοικηθέντες ἑώρων « τὰς ἐπάλξεις τῶν αὐτῶν ναῶν ἐκκεχρυσωμένας ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος καὶ δύοντος ἡλίου » καὶ προπεφυλαγμένοι ὑπὸ τῆς ἀκροπόλεως, τῶν πύργων καὶ τῶν νήσων συνέλεγον κατ' ἔτος τὰς ἐλαίας παρὰ τὸν Κηφισσὸν καὶ τὰς σταφυλὰς ἐκ τῶν περὶ τὸν Πειραιᾶ ἀμπελώνων. Ἀλλ' ἤδη φθάνει ὁ λοιμὸς τῷ 786· συγχρόνως ἐμβάλλεται τὸ πῦρ εἰς τὴν κεχερσωμένην πόλιν· « ἧς ἡ κυρκαῖα καὶ οἱ εἰς ἐρείπια καταπίπτοντες ναοὶ ἤγγελλον εἰς Ἀμπελάκια τὴν ἄφιξιν τῶν νέων ἐποίκων τῆς Ἑλλάδος » (δηλαδὴ τῶν Σλάβων). Προσέτι ὁ λοιμὸς ἐξαγριοῦται ἐν Σαλαμῖνι, ὅπου τὸ πεδίον εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ πτωμάτων· ἔπειτα ὁ λιμὸς ὁ καταστρέψας ὅσους ὁ πανώλης ἐφείσατο. Κατόπιν νέα κάκωσις ὑπὸ βαρβάρων πειρατῶν· (109) παντοῖαι φρικώδεις σκηναί· δούλωσις τῶν πλείστων· « Ἱερεῖς προσηλωμένοι εἰς τὸν θρανίον τῶν κωπηλατῶν ἐνεποίουν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους βαθεῖαν ἐντύπωσιν· ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄρρενες ἐν ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων τῶν ληστῶν. Τελευταῖον ἡφέστειος ἐμπρησμὸς δι' οὗ ἠφανίσθησαν οἱ ἀμπελῶνες τοῦ Πειραιῶς, ὁ μέγας ἐλαιὼν καὶ ὅλον τὸ ἄλσος μεταξὺ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς θαλάσσης ». Ὅστις ἂν ἠδύνατο νὰ φύγῃ κατέφευγεν εἰς Αἴγιναν ἢ εἰς τὴν (σχεδὸν πᾶσαν ἐσλαβωμένην); Πελοπόννησον (λοιπὸν εἰς τὴν τῶν ἐναντίων). Ἐκεῖθεν, ἐπειδὴ ἀπώλοντο οἱ ἀσεβεῖς, ἀπετείνετο εἰς τὸν Πατριάρχην ἡ ταπεινὴ αἴτησις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρίδα.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαλλμεράϋρ, ὑπολαμβάνοντα ὅτι ἡ ἐρήμωσις ἔληξε κατὰ τὴν ι' ἑκατονταετηρίδα «ὁ ἐξορισμὸς διήρκησε εἰσέτε διακόσια ἔτη, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αἱ Ἀθῆναι ἔμειναν ἄγριος καὶ κεκαυμένος τόπος» ὅπου διετηρεῖτο μόνον ἡ ἀκρόπολις — ἥν τινα μετεχειρίζοντο συχνὰ ὡς τόπον ἐξορίας.

Ἑπομένως — τοιοῦτο εἶναι τὸ συμπέρασμα τοῦ Φαλλμεράϋρ — «ὅτι τέλος πάντων ἠφανίσθη ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος τὸ ἰθαγενὲς ἑλληνικὸν γένος, δύνανται ν' ἀρνῶνται μόνον ἐκεῖνοι τῶν λογίων, οἵ τινες προσέχουσι μᾶλλον πρὸς τὰς προλήψεις τῆς καθ' ἡμᾶς νεανικῆς ἐποχῆς ἢ πρὸς τὴν πορείαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ κατήντησα βαθμηδὸν εἰς τὴν γνώμην, ἥντινα οὐδόλως ὀκνῶ νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέλεξεν ἰδίως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὡς ἰδιαίτερον ἀντικείμενον τῆς ὀργῆς του, ἵνα ἐκτελέσῃ κατ' αὐτοῦ πᾶν εἶδος φθορᾶς καὶ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ μεγάλα καὶ μικρὰ εἶναι ἐπίσης μάταια». Αὐτὸ προκύπτει φανερῶς ἐκ τῶν ἀναργυρικῶν ἀποσπασμάτων. Ἀληθῶς εἰπεῖν ὁ πατριάρχης Ἰωαννίκιος ἐμβάλλει εἰς ἀπορίαν τινά· κατὰ τὴν ι'. ἑκατονταετηρίδα δὲν εὑρίσκεται τοιοῦτον ὄνομα (111)· ὅμως «ὑπάρχει ἐκεῖ τετραέτης χηρεία τοῦ ἁγίου θρόνου, ἢ μᾶλλον κενὸν 979-982; τότε δὲ ἐνδέχεται (!) νὰ ὑπάρξῃ Ἰωαννίκιός τις· εἴτε παρεισήχθη καὶ δὲν ἀνεγνωρίσθη γενικῶς, εἴτε ἐγράφη ἐν τῷ χρονικῷ ἓν ὄνομα ἀντὶ ἄλλου». Ἐνδέχεται νὰ παρέχῃ ὑπόνοιαν καὶ ἡ καλῶς διαβεβαιωθεῖσα εἰδοποίησις μιᾶς στάσεως τῶν Ἀθηναίων τῷ 915 κατ' ἀπλήστου τινὸς ἄρχοντος· ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀξία προσοχῆς ἀπέναντι τοῦ ἀναμφισβητήτου κύρους τῶν ἀναργυρικῶν ἀποσπασμάτων.

Τοιαύτη ἡ ἐξήγησις τοῦ Φαλλμεράϋρ. Ἀπέναντι τοῦ ἀκαταμαχήτου συμπερασμοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις χρονικοῦ οἱ μετριόφρονες, δισταγμοὶ τοῦ Ζινκεύσεν ἐδέησε νὰ καταπέσωσιν ὡς «μῦθοι ὑπὸ φωνασκικὸν σχῆμα (112)». Ἀλλ' ὅμως φο-

βοῦμαι ὅτι τοιοῦτος ὀνειδισμὸς θέλει ἐπανακάμψει μᾶλλον ἐπὶ τὸν πανσλαβίζοντα Ἀποσπασματογράφον ἢ ἐπὶ τὸν ἐπιμελῆ καὶ συνετὸν λόγιον. Ἐν τούτοις πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῇ ἀσφαλεῖ ἐκείνῃ βάσει, παρεδέξαντο ὡς ἀναντίρρητον πρᾶγμα τὴν τετρακοσιαετῆ ἐρήμωσιν τῆς Ἀττικῆς, Λ. Χ. πρὸ ὀλίγου ὁ Hettner ἐν ταῖς αὐτοῦ περιηγήσεσιν (113), ὁ Kriegk ἐν τῇ δημώδει ἐξηγήσει τῆς ὑποθέσεως τοῦ Φαλλμεράϋρ, καὶ ἄλλοι πολλοί. Αὐτὸς ὁ Ellissen (114), ἂν καὶ ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋρ ἐπενεχθεισῶν ἐπέφερε καὶ αὐτὸς οὐχ ἧττον σπουδαίας ἀπορίας, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ἀκαταμαχήτου δυνάμεως τῶν πολυτίμων ἀποσπασμάτων· μόνον παραπονεῖται ὅτι ὁ Φαλλμεράϋρ, ὁ ἄλλως τόσον ἐμβριθὴς κριτικὸς (115), δὲν ἔλυσεν ἀρκούντως τὰς δυσκολίας καὶ τὰς ἀντιλογίας ὧν ἥψατο ἐν τοῖς βυζαντινοῖς χρονογράφοις. Πολὺ εὐτολμότερος προσηνέχθει ὁ Ross, οὗτινος ἡ πραγματεία· « Ἔμεινάν ποτε αἱ Ἀθῆναι ἠρημωμέναι ἐπὶ τετρακόσια ἔτη (116) », παρέχει τὸ κρίσιμον τεκμήριον, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἀπὸ τῆς ϛ' μέχρι τῆς ι' ἑκατονταετηρίδος οὔποτ' ἠρημώθησαν, ἀλλὰ διήρκησαν ὡς ἰσοπολῖτις πόλις ἀκεραία καὶ ἀβλαβὴς ἀπὸ τῶν « σλαβικῶν τεράτων » ἕδρα ἐπισκόπων, πατρὶς αὐτοκρατειρῶν καὶ ἰσχυρὸν φρούριον τῶν Βυζαντίων. Αὕτη ἡ ἀπολογία ἔμεινεν ἀνεξέλεγκτος. Τὸ κάλλιστον ἤθελε ποιήσει ὁ Φαλλμεράϋρ ἂν ἐτύπου καὶ καθίστα γνωστὰ εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰ ἀπὸ πολλοῦ ποθούμενα Ἀναργυρικὰ Ἀποσπάσματα, ὧν μόνον μικρὰ τεμάχια ἐδημοσιεύθησαν (τὸ πρωτότυπον ὄχι μόνον ἀντεγράφη ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐγένετο καὶ ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα); Ὅτι τὰ ἀποσπάσματα, ἐπὶ πᾶσι τὸ σπουδαῖον φύλλον Β κατάγονται οὐκ ἀπὸ πολλοῦ, ὅτι, γεγραμμένα ἐν χυδαίᾳ νεοελληνικῇ διαλέκτῳ ἀνήκουσι (τοὐλάχιστον) εἰς τὴν τουρκικὴν ἐποχήν, αὐτό, ἐπειδὴ μνημονεύεται ἡ ἀλβανικὴ φουστανέλα, δὲν ἔχει χρείαν ἀποδείξεως. Ἀλλ' ὅμως ἠδύναντο νὰ

προέλθωσιν ἐξ ἀρχαίων καὶ εἰλικρινῶν πηγῶν, ὥσπερ ἡ μονὴ τῶν Ἀναργύρων ἀπὸ τῆς ι' ἑκατονταετηρίδος. Ἀντὶ τούτου ἠδυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ὅτι Διονύσιος Σουρμελῆς, ὅστις συνέγραψε καὶ ἐνδιαφέρον ἔργον περὶ τοῦ μέρους ὅπερ ἔλαβον αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τῆς ἱστορίας Ἀθηνῶν ἀποφαίνεται τὴν τολμηρὰν γνώμην (117), ὅτι ἡ τετρακοσιαετὴς ἐρήμωσις Ἀθηνῶν πηγάζει μόνον ἐκ τῆς ἀβεβαίου νύξεως τοῦ Ζυγομαλᾶ καὶ ἐπιβεβαιώθη διὰ «τῶν πλαστῶν χειρογράφων πωληθέντων εἰς αὐτόν, καθ' ὃν τρόπον πωλοῦνται τὰ κύβδηλα καὶ ἐπίπλαστα διαμαντικὰ εἰς τοὺς ἀπειροκάλους καὶ εὐήθεις τῶν ἀνθρώπων». Ἆρά γε καὶ ἐνταῦθα ὁλοσχερὴς κυβδαλεία ἀντὶ γνησίων πηγῶν, δι' ὧν ἀφαιρεῖται πᾶσα τῶν Βυζαντινῶν ἀντιλογία; αὐτὸ εἶναι λίαν παράδοξον! Εἴ τις Σιμωνίδης ἐδημοσίευσε τὴν αὐτοῦ Συμαΐδα, δηλαδὴ ἱστορίαν τῆς ἐν Σύμῃ φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἥτις οὐδέποτ' ὑπῆρξεν, ἔν τινι μικρᾷ νήσῳ πλησίον Κωνσταντινουπόλεως ἐξώρυξεν ὕμνους τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ αὐτοῦ Οὐρανίου ἠπάτησε καί τινας τῶν ἡμετέρων αἰγυπτιολόγων, ἀδύνατον νὰ ἐννοήσω πῶς τοιοῦτος καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Παρισίοις ἀπὸ πολλοῦ ἐξεληλεγμένος πλαστογράφος ἔτυχεν εἰσέτι πίστεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο συνέβη· ὥστε δὲν εἶναι θαυμαστὸν ἂν ἡ κριτικὴ τόσον εὐμενῶς προσφερομένη πρὸς τὰ ὑποτεθέντα λείψανα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὸ κῦρος τῶν μεσαιωνικῶν ἀποσπασμάτων τῶν Ἀναργύρων, μάλιστα προστατευομένων ὑπὸ τοιούτου ἀνδρός, οἷος ὁ Φαλλμεράϋρ. Νῦν δὲ ἐγείρεται ἀπροσδοκήτως ὁ θρασὺς λόγος τοῦ Ἀθηναίου, ὅστις τολμᾷ ὄχι μόνον νὰ ἐλαττώσῃ καὶ νὰ ἐξασθενήσῃ, ὥσπερ ὁ Ellissen ταῦτα τὰ τεκμήρια, ἀλλὰ νὰ ἀποδείξῃ αὐτὰ ὡς πρόδηλον κυβδηλείαν. Μετὰ τὸν Σουρμελῆν ἀνέστη παρευθὺς ἄλλος σπουδαιότατος ἀντίπαλος, ἀναντιρρήτως παραπολὺ ἔμπειρος ὅλης τῆς μεσαιωνικῆς

ἱστορίας, ὅστις καὶ πρότερον, ἂν καὶ δι' ἀνεπαρκῶν μέσων, ἀντέστη κατὰ τῆς σλαβικῆς θεωρίας, ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος. Ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐρεύναις περὶ τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα σλαβικῶν ἐπιδρομῶν (118) περιγράφει ἀκριβέστερον τὰ μυστηριώδη ἀποσπάσματα, ἅτινα ἐν τῇ Ἀθηνῶν ἀνοικοδομῇ εὑρέθησαν ἔν τινι παλαιῷ πύργῳ, γεγραμμένα ἐπὶ τεσσάρων ἀσυνδέτων φύλλων βενετοῦ (σφραγιστοῦ) χάρτου. Ἐκ τούτων μνημονεύει·

τὸ φύλλον Α ἐπιδρομὰς τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Τούρκων·
» » Β τὴν ἐρήμωσιν Ἀθηνῶν, τὰς λεηλασίας τῶν Φουστῶν·
» » Γ Ἀθηναϊκοὺς ἱματισμούς· τὴν ἄφιξιν ξένων πλοίων· τὸν θάνατον τοῦ καλογήρου Ἀρσενίου·
» » Δ τὴν στρατηλασίαν τῶν Γότθων ἐπὶ Γαλλιηνοῦ.

Σημαντικὸν εἶναι ὅμως ὅτι ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ δευτέρῳ φύλλῳ ἡ τετρακοσιαέτης ἐρήμωσις μεταβάλλεται αὐτοσχεδίως εἰς τριετῆ· δηλαδὴ ἀντὶ « τετρακοσίους σχεδὸν χρόνους » εἶναι σαφῶς γεγραμμένον « διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους ». Ἀλλὰ τόσον βραχεῖα καὶ πρόσκαιρος ἐρήμωσις δὲν ἥρμοζε, ἐννοεῖται, πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Φαλλμεράϋρ· μᾶλλον δὲ ἐπέμεινεν ὅτι ὑπῆρξε σαφὲς διὰ γραμμάτων τὸ « τετρακοσίους » ἐν τῷ χειρογράφῳ, ὃ εἶδε τῷ 1833, ἀλλὰ κατόπιν δὲν ἐσυγχωρήθη αὐτῷ νὰ τὸ ἐξετάσῃ ἐκ νέου. Δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι τὰ νῦν χειρόγραφα τῶν ἀναργυρικῶν Ἀποσπασμάτων ἔχουσι τὸ « τρεῖς »· ἐπειδὴ ὁ φίλος μου Κωνσταντῖνος Ξανθόπουλος ἐξέτασεν αὐτὰ κατ' ἐντολήν μου τῷ 1852, καὶ ἔλαβε περίληψιν τοῦ χρονικοῦ τοῦ « Ἀνθίμου », τῷ 1863 ἔσχον κἀγὼ τὴν εὐκαιρίαν νὰ πεισθῶ ἐξ αὐτοψίας περὶ τούτου. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἐδημοσιεύθησαν τὰ ἀπὸ πολλοῦ ποθούμενα ἀποσπάσματα, τῶν ὁποίων οὐδέποτε συγκατετέθη ὁ Φαλλμεράϋρ νὰ δημοσιεύσῃ τὸ ὅλον. Ὁ ἀνακαλύψας καὶ κατέχων αὐτὰ Πεττάκης, ἔφορος τῶν ἀθηναϊκῶν ἀρ-

χαιοτήτων, ὅστις πρῶτον μὲν ἀνεκοινώσατο αὐτὰ προθύμως τῷ Φαλλμεράϋρ, κατόπιν δὲ ἀπηγόρευσε τῷ « μισέλληνι » τὴν ὄψιν αὐτῶν, ἐτύπωσεν αὐτὰ μετ' ἄλλων μνημείων ἐν τῇ τότε ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευομένῃ « Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι » ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὕλη ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι οἱ νῦν κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων » δηλαδὴ ὕλη εἰς ἐξέλεγξιν τοῦ Φαλλμεράϋρ. Ἐκεῖ ἐδημοσιεύθησαν τὰ Ἀποσπάσματα τῶν Ἀναγύρων, « ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν » (1853 σελ. 940 κε'), καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Ἰωαννικίου περὶ τῆς κτίσεως τῆς τῶν Ἀναργύρων μονῆς. Τοῦτο χρονολογεῖται τῇ 17 ἰουλίου 6051, δηλαδὴ τῷ 543 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ· εὐκόλως δὲ ἕκαστος ἐννοεῖ πόσον ἀκρίτως ἐξελέχθη τοιαύτη χρονολογία. Ὁ Παπαρρηγόπουλος (119) ἀντικατέστησε πολὺ αὐθαιρέτως τὸ 1651, διότι Ἰωαννίκιος Β' κατεῖχε τότε τὸ δεύτερον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Ἐξετάζοντες νῦν τὰς πηγὰς τῶν ἀποσπασμάτων ἅτινα, ἐκτυπωθέντα κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ Πιττακείου πρωτοτύπου, διαφέρουσιν πολυτρόπως ἀπὸ τῶν ὑπὸ Φαλλμεράϋρ δεδημοσιευμένων, ἀνακαλύπτομεν παραδόξως, ὅτι τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα ἐξάγονται ἐκ τοῦ χρονικοῦ, καὶ αὐτοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν Πιττάκην, ἐπιγραφομένου « Βιβλίον ἱστορικὸν περιέχον διαφόρους ἱστορίας ἐσυγγράφθη ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἀνθίμου Ἀθηναίου , 1614. Νοεμβρ. 20. — Τό ὄνομα « Ἄνθιμος » παρεισήχθη — ὅπερ δηλοῦται ἔκ τινος ἀποξίσματος — καὶ παρομοίως ἡ χρονολογία· ἐπειδὴ τὸ χρονικὸν φθάνει μέχρι τοῦ 1800, καὶ ἡ σύγγραφὴ αὐτοῦ ἤρξατο πιθανῶς κατὰ τὸ τέλος τῆς ιη: ἑκατονταετηρίδος· αἱ κυριώταται πηγαὶ αὐτοῦ εἶναι αἱ Ἀττικαὶ Ἀθῆναι τοῦ Φανέλη, αἱ περιηγήσεις τοῦ Σπὼν κ. λ. πασίγνωστα ἔργα· μόνον ἐκ τοῦ 1754 μέχρι τοῦ 1800 εἶναι πρωτότυπον. Ἀπὸ τοῦ φύλλου 49 διηγεῖται τὴν ἀρχαίαν ἱστο-

ρίαν ἀκολουθῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν Φανέλη, ἐν τοῖς 106—119 φύλλοις, τὴν ἐποχὴν τῶν Φράγκων δουκῶν, κατόπιν τὴν τουρκοκρατίαν. Παρομοίως τοῦ Φανέλη αἱ ἑπτὰ ἑκαντονταετηρίδες τῆς φραγκοκρατίας 509—1200 εἶναι καὶ ἐνταῦθα καθ' ὅλα κενά· ὁ δὲ συγγραφεὺς δὲν ἔχει τὴν τόλμην νὰ συμπεράνῃ ἐκ τούτου μακροχρόνιον Σλαβικὴν ἐρήμωσιν· αὐτὸς λέγει ἁπλῶς (φύλλον 106).

«Ἀπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἕως εἰς διάστημα ἑπτακοσίων ἐτῶν οὐδὲν ἀναγινώσκεται περὶ Ἀθηνῶν, ἢ δι' ἔλλειψιν ἱστοριογράφων, ἢ διότι τὰ πράγματα ἦσαν ἐν ἡσυχίᾳ». Τοῦτο δὲ ἐναντιοῦται παραπολὺ πρὸς τὰς φρικώδεις σκηνάς, αἳ κατὰ τὰ τῶν Ἀναργύρων Ἀποσπάσματα ἐγένοντο ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Σλάβων καὶ τῶν Ἀράβων καὶ περιγράφονται τόσον φρικτῶς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν εἰς Ἀμβελάκια καταφυγόντων Ἀθηναίων. Θαυμαστῶς δὲ εὑρίσκομεν ἐν τῷ φύλλῳ 147 ταύτην τὴν ἐπιστολήν, ἥτις ἑπομένως ἀνήκει εἰς τὴν τουρκικὴν ἐποχήν· καὶ γνωρίζομεν αὐτὸν τὸν συγγραφέα, Δημήτριον Ἄργυρον Βενάλδην, ἐλλόγιμον Ἀθηναῖον, ὅστις ἔγραψε ὄχι τὴν βαρβαρικὴν διάλεκτον τῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν, ἀλλὰ τὴν καθαρὰν βυζαντιτινήν. (120) Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἀμφίβολον καθ' ὃν χρόνον ἐγγράφη, δηλαδὴ τῷ 1690· ὁ πατριάρχης, πρὸς ὃν ἀποτείνεται, ὀνομάζεται Ἰάκωβος, ὄχι Ἰωαννίκιος καὶ εἷς Ἰάκωβος εὑρίσκεται ἀπὸ τοῦ 1686—1690. Ἂν δὲ αἱ Ἀθῆναι ἠρημώθησαν ἐπὶ τρία ἔτη, ἡ μετοίκησις ἐγένετο τῷ 1687 ἢ 1688. Καὶ πραγματικῶς αὐτὸς ὁ Ἄνθιμος (αὐτόθι) ἐνδείκνυσι τὸν καιρὸν αὐτῆς λέγων «ἡ ἐπάνοδος αὕτη ἀναχώρησις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς φίλης πατρίδος ἐγένετο ἐν μηνὶ μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1688· ἐγκατελείφθη οὖν ἡ Ἀθήνα πανέρημος ἐπὶ τρεῖς ὅλους χρόνους». Εἰς τὰ ἑξῆς τὸ χρονικὸν ἱστορεῖ, ὅτι οἱ κάτοικοι εὗρον ἄσυλον ὄχι μόνον ἐν Σαλαμῖνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγίνῃ, ἐν Κεφαληνίᾳ καὶ ἐν τοῖς βε-

νετικοῖς φρουρίοις τῆς Πελοποννήσου, μάλιστα ἐν Κορίνθῳ καὶ Ναυπλίᾳ, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐνέβαλον πῦρ εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτι εἰκών τις τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ Καπνικαρέᾳ τόσον ἐμαυρίσθη ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ὥστε ὁ ναὸς ἐκλήθη ἔκτοτε Καπνικαρέα. Μετά τινα παθήματα — ὧν ἡ αἰτία ἀπεδόθη ὅλη εἰς τοὺς Βενετοὺς ὁ σουλτάνος συνεχώρησεν αὐτοῖς οὐ μόνον τὴν ἐπάνοδον ἀλλὰ καὶ ἀτέλειαν ἐπὶ τρία ἔτη. Ὁ πατριάρχης ὅστις ὀργισθεὶς εἶχεν ἐκτοξεύσει κατ' αὐτῶν τὸν ἀφορισμόν, ἐπειδὴ ἠγέρθησαν ἔριδες διὰ τὸν μητροπολίτην Κύριλλον, τελευταῖον καὶ αὐτὸς κατεπραΰνθη· αὐτοῦ συγκατατιθεμένου 1691 ὁ Δεμήτριος Κολοκύνθης ἐπροίκισε τὸ μοναστήριον τῶν Ἀναργύρων, 1691.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει ἐναργὴς ἐνώπιον ἡμῶν ἡ βάσις τῶν Ἀποσπασμάτων. Δύναταί τις νὰ δυστάζῃ εἰσέτι ὅτι αὐταὶ εἶναι πρόσφατοι μηχανοῤῥαφίαι, καὶ πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος, ὄχι ἐκ τῆς δεκάτης ἀπὸ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Acciajuoli, ἢ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἀναργύρων. Ἀλλὰ τίς ἐμηχανεύθη αὐτά; οὐδ' ἐνταῦθα ἀποροῦμεν πῶς ν' ἀπαντήσωμεν. Ὁ ἀμαθέστατος καὶ ἀναιδὴς πλαστογράφος δὲν εἶναι ἄλλος ἢ ὁ κτήτωρ αὐτῶν, ὁ πρὸ ὀλίγου ἀποθανὼν Πιττάκης. Ναὶ μὲν καλεῖ αὐτὸν ὁ Φαλλμεράϋρ (421) ἐλλόγιμον Ἀθηναῖον « ὅστις μνημονεύεται μετ' ἐπαίνου καὶ ἐν τῷ α'. τόμῳ τοῦ Boeckh Corpus Inscriptionum ». ἀλλ' ἀπεναντίας ἐν τῷ δ'. ὀνομάζεται δι' ἄλλων προσηγοριῶν λ, χ, homo vanissiminus κ. λ. συχνὰ δὲ ὑποπτεύεται ἡ πίστις αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ross ἅπτεται ἐπανειλημμένως τῆς αὐτοῦ ἀπιστίας καὶ ἐξαίρει πρὸς ταύτῃ ἄλλας ὑπόπτους ἰδιότητας. Οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ποθεινότερον τῷ Φαλμεράϋρ ἢ ν' ἀποκαλύψῃ ὅλαις δυνάμεσι νέα τεκμήρια διὰ τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν, ἥτις τῷ 1833 ὀλίγον ἐγνωρίζετο καὶ ἐτιμᾶτο ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι. Ὁ ἐλλόγιμος Ἀθηναῖος ἱκανοποίησε τὰς ἐλπίδας του· ἔχων φύλλα τινὰ

βενετοῦ ἐσφραγισμένου χάρτου συνέταξεν ἐκ τοῦ Ἀνθίμου τὰ μυθώδη Ἀποσπάσματα καὶ τὰ ἐπώλησεν αὐτῷ ἐπὶ μετρητοῖς ἀργυρίοις. Ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν κυρίαν τοῦ ὅρου σημασίαν, ἢ ὅτι κατόπιν ὁ Πιττάκης ἀντέγραψεν ἐκ νέου τὰ Ἀποσπάσματα ἐπὶ τοῦ ἀφθόνως ὑπάρχοντος χάρτου, ὅπερ βούλομαι νὰ προτιμήσω πρὸς τιμὴν τοῦ Φαλλμεράϋρ, εἶναι δι' ἡμᾶς οὐσιωδῶς ἀδιάφορον. Συντόμως εἰπεῖν, ἐγὼ εἶδον ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου τὰ πρωτότυπα τὰ δημοσιευθέντα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, ἐπείσθην ἀμέσως ὅτι ἡ γραφὴ ἐκείνη εἶναι ὄχι μόνον τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἰδίας χειρὸς τοῦ «ἐλλογίμου» αὐτῶν κτήτορος. Ὅμως μένει ἀκατάληπτον πῶς ὁ Φαλλμεράϋρ δὲν κατενόησε τὴν ἀπάτην· μόνον ψευδοφιλοτιμία, νὰ ὁμολογήσῃ τοιοῦτον φανερὸν λάθος, ὑφ' οὗ ἤθελε νὰ καθαιρεθῇ πᾶσα ἡ ἀκαδημαϊκὴ αὐτοῦ Πραγματεία, δηλαδὴ ἡ θεωρία περὶ τοῦ ἐκσλαβισμοῦ καὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἀττικῆς, προέτρεψεν αὐτὸν εἰς ἐπίμονον σιωπήν. Ὅτι δὲ μεθ' ὅλων τούτων ὁ Κριέγκ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπιφέρουσιν ὡς πηγὴν τὰ Ἀποσπάσματα τῶν Ἀναργύρων, εἰ καὶ ὁ Ross ἀπέδειξεν ἤδη τῷ 1854 ἐν μικρᾷ τινι πραγματείᾳ (121) τὸ ἄκυρον αὐτῶν, ἂν καὶ δὲν ἐγνώριζεν εἰσέτι ὅλα τὰ ὑπ' ἐμοῦ μεμνημονευμένα, τοῦτο ὁμολογῶ ἀδύνατον νὰ κατανοήσω.

Ἀλλ' ἐξετάσαμεν ἤδη ἐκτεταμένως ταῦτα τὰ «ψευδῆ μνημεῖα»· τρεψώμεθα νῦν πρὸς τὰ θετικὰ τεκμήρια τῆς διηνεκοῦς ὑπάρξεως Ἀθηνῶν, ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ αὐτῆς σχολαί. Ὁ κ. Πιττάκης, ὅστις ᾐσθάνετο τὸ χρέος νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν προπετῆ αὐτοῦ ὕβριν, κατεχώρισεν ἐν τῇ ἀρχαιλογικῇ Ἐφημερίδι πλῆθος μαρτυριῶν ἅς τινας πρέπει βεβαίως ν' ἀποχωρίσω τῶν ἄλλων τῶν βέλτιον ἐγγυωμένων. Ἂν καὶ περιέχουσιν ἀναμφιβόλως τι γνήσιον, ὅμως ὑπάρχει πολὺ πρόχειρος ἡ ὑποψία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐζήτει νὰ ἐπανορ-

θώσῃ διὰ νέων παντοειδῶν εὐφευρέσεων τὴν παλαιὰν καὶ λίαν ἀπερίσκεπτον πλαστογραφίαν — ἡ δευτέρα σύνταξις τῶν Ἀποσπασμάτων τὸ ἀποδεικνύει ἐναργῶς. Ζητητέον λοιπὸν ἄλλας ἀσφαλεῖς μαρτυρίας, οἵας εὑρίσκομεν ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς καὶ ἄλλαις γνησίαις πηγαῖς.

Ἂν, ἀποθανόντος τοῦ Μαυρικίου 602, ὁ Θεοφύλακτος Σιμόκαττα (123) παρακελεύεται τοὺς Ἀθηναίους νὰ περιβάλωνται πενθηρὰ ἱμάτια, δὲν πρέπει βεβαίως νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἰδιαιτέραν πρὸς τὴν πόλιν εὔνοιαν· αὐτὴ εἶναι μόνον κλασσικὴ ἀνάμνησις, ῥητορικὴ φράσις, ὥσπερ αἱ Μοῦσαι, ἡ Ἰλιὰς καὶ αἱ Ἐρυννύες αἵτινες περιεπλέχθησαν εἰς τὸν αὐτοῦ θρῆνον. Ἀπεναντίας ἐπιστάμεθα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος Β', ὅτε καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ φάσματος τοῦ φονευθέντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου καὶ ὑπὸ τοῦ μίσους τοῦ λαοῦ ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἕδραν εἰς Σικελίαν καὶ νὰ καταστρέψῃ ἐκεῖθεν τοὺς Λογγοβάρδους, διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ἓν ὅλον ἔτος (124) — τὸ 662 — καὶ συνεκέντρωσεν αὐτόθι τὸ στράτευμα, ὃ ἔμελλε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ — ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον εἰς πόλιν καθ' ὅλα ἠρημωμένην. Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως αὐτὸς ἔφθασεν ἐκεῖ διὰ θαλάσσης, καὶ διὰ θαλάσσης ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς Τάραντον· τῷ δὲ 668 ὁ τύραννος ἐτελεύτησεν ἐν Συρακούσαις ἀποπνιχθεὶς ἐν τῷ λουτρῷ ὑφ' ἑνὸς τῶν ὑπηρετῶν. Ἂν δὲ αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὰς ἐπιούσας ἑκατονταετηρίδας ἐχρησίμευον συχνὰ ὡς τόπος ἐξορίας Βυζαντινῶν προκρίτων, αὐτὸ τεκμηριοῖ μόνον ὅτι ἡ ὀχυρὰ ἀκρόπολις, ἧς τὰ τείχη ἀνῳκοδομήθησαν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσφαλής, οὐδόλως δὲ ὅτι ἡ πόλις εἶχε ἐρημωθῇ. Ἐπειδὴ ὄχι μόνον εἰς τὰς μικρὰς καὶ μεγάλας νήσους τοῦ ἀρχιπελάγους ἐξωρίζοντο ὕποπτοι ὑπάλληλοι, ὥσπερ κατόπιν ἐπὶ τῶν Τούρκων, δηλαδὴ εἰς Σκύρον 825 Σαμοθρᾴκην 857 Χίον 1042 Σάμον 1042 καὶ μαλιστα Λέσβον 803, 858,

1042, ἀλλὰ καὶ εἰς Κεφαληνίαν (125) ἥτις μετ' ὀλίγον πρωτεύουσα θέματος, οὗ ὁ στρατηγὸς Παῦλος ἐπολέμησε τῷ 810 κατὰ τῶν Βενετῶν· (126) αἱ δὲ εὔποροι καὶ πολυάνθρωποι πόλεις Θεσσαλονίκη καὶ Χέρσων περιεῖχον συχνὰ πολιτικοὺς ὑποδίκους, ἢ διότι ἦσαν μεμακρυσμέναι ἢ διότι ἦσαν ἰσχυρῶς ὠχυρωμέναι. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ Λέοντος τοῦ Χαζάνου ἐφυλάττοντο κεκλεισμένοι ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς αὐτῶν νύμφης εἰρήνης, πῶς δὲ ὁ Ἀτταμήρ, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Βελεστίνῳ Σλάβων ἐφρόντισε τῶν ἐξορίστων ἡγεμόνων καὶ ποῖον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἀπόπειρα αὐτῶν. Ἐν ὑστέρῳ ἡ ἀκρόπολις ἐξενοδόχησε προσκαίρως ὡς πεφυλακισμένον 887 τὸν τετυφλωμένον Μανιχαῖον καὶ συνωμότην Θεόδωρον Σανταβάρηνον (127), πρὶν νὰ ἀπαχθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ τὸν τοῦ αὐτοῦ ἐγκλήματος αἰτιαθέντα βασίλειον Ἔπεικτον, ἀνεψιὸν τῆς ἀποθανούσης αὐτοκρατείρας Ζωῆς (128). Ὅτι δὲ πρὸς τούτοις τοῖς ἐξορίστοις προκρίτοις διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ἀριθμός τις ἐπισήμων πολιτῶν συνάγεται θετικῶς ἐκ τούτου, ὅτι τῷ 769 ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ε (129) ἐξέλεξεν ἐξ Ἀθηνῶν νύμφην εἰς τὸν πρωτογενῆ αὐτοῦ Λέοντα Δ' καὶ μετεβίβασεν αὐτὴν πομποδῶς εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ μεγαλοπρεπῶν καὶ διὰ μετάξης κεκοσμημένων πλοίων· αὐτὴ δέ, μετὰ τὴν Εὐδοξίαν, θυγατέρα ἑνὸς φιλοσόφου, ἦτο ἡ πρώτη τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀναβᾶσα Ἑλληνίς. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Εἰρήνη ἐστέφθη ὡς αὐτοκράτειρα τῇ 17 δεκεμβρίου· ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρὸς ἐπετρόπευσεν ἐπὶ δέκα ἔτη 780-790 τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον ς', τούτου δὲ τυφλωθέντος, ἦρξεν αὐτὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ 797-802, ἕως οὗ ἡ ῥαδιοῦργος αὕτη καὶ αἱμαβόρος γυνή, εἰς ἣν Κάρολος ὁ Μέγας προέτεινε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πρὸς συνένωσιν τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ρώμης, ἐτελεύτησεν οἰκτρῶς ἐξωρισμένη ἐν Λέσβῳ (130). Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις συγγενῶν αὐτῆς ἐπιστάμεθα ὅτι ἐπροικίσθησαν ἀφθόνως στρατιωτικοῖς ἀξιώμασιν· ἐκ τῶν

πλησιέστερον αὐτῆς προσηκόντων ἦτο ὁ ἐκεῖ ἔπαρχος, ὁ Πατρίκιος Κωνσταντῖνος Σαραντάπηχος. Καὶ ἡ ἀνεψιὰ αὐτῆς Θεοφανὼ εἶχε προορισθῇ εἰς τὸν θρόνον· Νικηφόρος Α' ἀποχωρίσας αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός, τὴν ὑπάνδρευσε τῇ 20 δεκεμβρίου 807 (131) μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σταυρακίου· δύο ὡραῖαι παρθένοι, ἀκολουθήσασαι αὐτὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, διαρκοῦντος τοῦ γάμου ἐγένοντο θύματα τοῦ ἀκολάστου γέροντος Νικηφόρου.

Οὐδὲν γνωρίζομεν ἂν αἱ δύο αὐτοκράτειραι, μάλιστα ἡ Εἰρήνη, ἔπραξάν τι ὑπὲρ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των· εἶναι μὲν ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Εἰρήνη, ἀναιρεθέντων τῶν εἰκονοκλαστῶν, ἔκτισε πολλὰ μοναστήρια· ἂν δὲ καὶ αἱ Ἀθῆναι, ὥσπερ νομίζεται, ἐπροικίσθησαν δαψιλῶς ὑπ' αὐτῆς τοιούτοις ὀλβίοις δώροις, δὲν ἀποδεικνύεται ὑπ' οὐδενὸς ἀξιοπίστου συγγραφέως (132). Θὰ ἀπέκτα ἀναμφιβόλως ἀξίαν παραπολὺ μεγαλειτέραν ἂν ἐπανόρθου τὰ ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ κεκλεισμένα σχολεῖα, μόνον δὲ κατὰ τὸ τοῦ καιροῦ πνεῦμα, ὄχι κατὰ τὴν ἄκαμπτον ὀρθοδοξίαν ὑφ' ἧς ἐνεπνέετο τὸ οὐδόλως φιλοσοφικὸν τοῦτο τέκνον τῶν Ἀθηνῶν. Οὐδὲ περὶ τούτου εὑρίσκομεν μνείαν τινά· φαίνεται ὅμως ὅτι διήρκουν εἰσέτι λείψανα τῶν ἀρχαίων σχολείων καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρακλείου αἱ Ἀθῆναι ἔχαιρον φήμην ἐκ νέου ὡς κέντρον τῆς θύραθεν παιδείας. Δὲν βούλομαι νὰ ἀποδώσω μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἰατροῦ Στεφάνου, μαθητοῦ τοῦ Θεοφίλου τοῦ ἐν Ἀθήναις γεννηθέντος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὴν ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα (133)· ἐνδέχεται νὰ ἐξήσκησε τὰς σπουδάς του καὶ ἀλλαχοῦ, μάλιστα νὰ ἐδίδαξε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀπεναντίας εἶναι ἐνδιαφέρουσα νύξις τις μέχρι τοῦδε ἠμελημένη περὶ τοῦ ἁγίου Γισληνοῦ, ὅστις ἐλθὼν τῷ 640 εἰς Ἐννεγάου ἔκτισε περίφημον μοναστήριον. Κατὰ τὸν βιογράφον του (134) εἶχε γεννηθῇ ἐν τῇ Ἀττικῇ χώρᾳ, ὑπ' ἐξαιρέτων γονέων (inclyti parentes), καὶ

ἐπειδὴ προσεκτήσατο οἴκοι σπουδαίας προεισαγωγικὰς γνώσεις ὑπὸ καλῶν διδασκάλων ἐμελέτησεν ἐν Ἀθήναις τὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος τῇ θύραθεν σοφίᾳ ἐτράπη εἰς τὴν τῶν θείων, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ τοῦ Βασιλείου τάγμα. Ἱερεὺς χειροτονηθεὶς ἐνεθυμήθη, ὅτι ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐπορεύθη ποτὲ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ρώμην καὶ ἐπεφάσισε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Οὕτω μεταβὰς εἰς τὴν Δύσιν εἰργάσθη δραστηρίως κατηχῶν τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἐτελείωσε τὸν ὅσιον αὐτοῦ βίον περὶ τὸ 681.

Ἂν καὶ τὸ μεταγενέστερον συναξάριον, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, συνεχώνευσεν ἐνταῦθα τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν μῦθον, οὐχ ἧττον ὅμως μένει ἀναμφίβολον ὅτι κατὰ τὴν ζ'. ἑκατονταετηρίδα αἱ Ἀθῆναι ἐθεωροῦντο ἐν Εὐρώπῃ ὡς πόλις, ὁποῦ ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι κάλλιστα τὴν θύραθεν σοφίαν. Ὅτι δὲ ἡ φήμη αὕτη δὲν διετηρεῖτο μόνον, ἢ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὑπ' ἀρχαίων ἀναμνήσεων, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἔμενέ τι νὰ μάθῃ τις ἐν τῇ ὑποτεθείσῃ κεχερσωμένῃ πόλει τεκμηριοῦται ἱκανῶς ὑπὸ ἀποδείξεων τῆς ιβ'. ἑκατονταετηρίδος, περὶ ὧν θὰ πραγματευθῶ κατωτέρω. Διὸ ἐμποιεῖ παράξενον ἐντύπωσιν ὅτι καὶ ὁ μῦθος τῆς παπίσσης Ἰωάννας — ὁ Δοιλλίγγερος (135) ἀπέδειξεν ἱκανῶς ὅτι αὐτὴ δὲν ὑπῆρξεν — συνάπτεται μετ' Ἀθηνῶν, ὅπου αὕτη ἐμελέτησε δῆθεν τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Πρὸς ἐξέλεγξιν τοῦ μύθου τούτου ἐπανελήφθη συχνὰ ὡς λίαν σπουδαῖον τὸ τεκμήριον ὅτι — τότε πρὸς τὸ μέσα τῆς θ' ἑκατονταετηρίδος — οὐδὲν ἔμενε νὰ διδαχθῇ τις ἐν Ἀθήναις· μόνον διὰ τοιούτων τεκμηρίων θὰ ἐξηλέγχοντο κακῶς οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Ἀφίνω ἀνεξέταστον ἂν αὐτὸ ὑπαινίττεται τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην· λίαν εὐφυῶς ἀπέδειξεν ὁ Δοιλλίγγερος, ὅτι ἔπρεπε νὰ μνημονευθῶσιν ἐν τῷ μύθῳ αἱ Ἀθῆναι, ἡ παλαιὰ ἕδρα τῶν ἐπιστημῶν, μάλιστα διὰ τοῦτο, ὅτι τότε σχεδὸν οὐδεμία φιλολογικὴ με-

λέτη ὑπῆρχεν κατὰ τὴν Δύσιν, καὶ μόνον ὀψιαίτερα μετεβιβάσθησαν ἐκεῖ τὰ ἑλληνικὰ πανεπιστήμια (136).

Ἂν καὶ ὀλίγον μὲν εἰδοποιούμεθα ἐκ τῶν σκοτεινῶν τούτων αἰώνων περὶ τῶν Ἀθηναίων φιλοσόφων καὶ τῶν ἐκεῖ φιλοσοφικῶν σπουδῶν, δὲν λείπουσι δὲ θεολογικὰ ὀνόματα κατὰ τούτους καὶ τοὺς ἀκολούθους τῆς «ἐρημώσεως» χρόνους. Ἐκτὸς τῶν ὀλίγον σπουδαίων ὀνομάτων καλογήρων καὶ ἐποίκων, πρέπει νὰ ἀριθμήσωμεν τὰ τῶν Ἀθηναίων ἱεραρχῶν, ὧν τὰ ὑπὸ Λε Κουιὲν ἀναφερόμενα εἶναι τὰ ἑξῆς· (137) ἐπίσκοποι· Γωάννης, 680, παρὰ τὴν ἐν Ρώμῃ σύνοδον· Σάββας 860, θιασώτης Φωτίου. Νικήτας Α', μητροπολίτης, ὑπερασπιστὴς τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, παρὼν εἰς τὴν η'. σύνοδον τοῦ 869· ἀρχιεπίσκοποι· πιθανὸν αὐτὸς ὁ Ἀναστάσιος, ἐπίσης ἐναντίος Φωτίου (περὶ τὸ 880). Θεοδήγιος «Ἀθηνῶν» 997· Μιχαὴλ Α', 1023-1024, Λέων 1054, Νικήτας Β', 1082, μνημονευόμενος ἐν συνοδικαῖς πράξεσι· τελευταῖον ἐκ τῆς ιβ' ἑκατονταετηρίδος Γεώργιος 1151, Νικόλαος Ἁγιοθεοδωρίτης, 1166 καὶ Μιχαὴλ Β', Ἀκομινάτος, Κωνιάτης, ὁ πολυμαθὴς καὶ θαρραλέος σύγχρονος τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως.

Ἐπήνεγκον ἐνταῦθα ὅλον τὸν ἐπικεχυρωμένον τοῦτον κατάλογον διότι χορηγεῖ ἡμῖν βάσιν πρὸς ἣν δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὸν σχεδὸν ἐντελῆ κατάλογον τῶν ἀθηναϊκῶν Ἱεραρχῶν, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Πιττάκης ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐξελέγξει τοῦ Φαλλμεράϋρ, οὗ ἡ γένεσις εἶναι ἡ ἑξῆς. Ὡς γνωστὸν οἱ Ἕλληνες συνείθιζον, ἀντὶ νὰ θέτωσιν ἰδίους ἐπιταφίους λίθους, νὰ ἐγχαράττωσιν ἐπιγραφὰς εἰς τὰ ἔξω τῶν ναῶν, περιεχούσας τὰ ὀνόματα καὶ τὸν καιρὸν ὅτε ἀπέθανον οἱ ἱεράρχαι, ἢ οἱ αὐτῶν ὑπάλληλοι, ἢ ἄλλοι ἐπὶ εὐσεβείᾳ διακεκριμένοι ἄνθρωποι. Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ εὑρίσκονται μετ' ἄλλων καὶ ἐπὶ ταῖς μαρμαρίναις στήλαις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Δημητρίου ἐν Μιστρᾷ, ὅπου ἀναγινώσκονται τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων ἐπισκόπων Λα-

κελαίμονος, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πόλεως ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων (138). Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ῥώσσου Ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίνου ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ ναοῦ «τοῦ Νικοδήμου», καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Πιττάκη ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐφημερίδι σελ. 935 (139) ὡς τεκμήριον τῆς ὑπάρξεως Ἀθηνῶν. Αὗται ἀνήκουσιν ὅλαι εἰς τὴν ἐποχὴν ἀπὸ 1022-1070· ἡ μὲν παλαιοτάτη εἶναι τοῦ ἱερέως Ἰωάννου Ψυρμίττου (ἀποθ. τῇ 30 μαρτίου 1022), ἡ δὲ νεωτάτη Νικολάου τινός, δεκεμβρίῳ 1070· ἐν τῇ τοῦ Ἰωάννου Κοκκουλαΐου, τεθειμένῃ, ὡς ὑποτίθεται, τῷ 1228 ἐνδέχεται νὰ μὴ ἀνεγνώσθη ἀκριβῶς τὸ ἔτος. Τὰ πρόσωπα ταῦτα εἶναι μάλιστα κληρικῶν· πρὸς τοῖς εἰρημένοις οἴκων ὀνόμασι καὶ ἐπωνυμίαις εὑρίσκονται· Λύκος, Κορμοσάκης, Κογχιλάρης, Ἀλύζακας· προσέτι μνημονεύονται Στέφανός τις «πρωτοκτίτωρ» (ἀποθ. τῇ 4 δεκεμβρ. 1044) πιθανὸν ἐπιστάτης τοῦ ναοῦ τοῦ Νικοδήμου, καὶ Ἄννα Χαρτουλαρέα (ἀμφίβολον ἂν ἦτο σύζυγος ἑνὸς Χαρτουλαρίου, ἢ ἡ αὐτὴ αὐτόθι μνημονευομένη, (ἀποθ. τῇ 15 ὀκτωβρ. 1060). Παρομοίαν ἀρχὴν ἔχουσι βεβαίως αἱ κατωτέρω ἐπιφερόμεναι ἐπιτάφιοι (140) ἄνευ ἱστορικῆς σπουδαιότητος, ὁ Λέοντός τινος Μηζοτέου (ἀποθ. τῇ 5 σεπτ. 1012) καὶ ἄλλων· μόνον σπουδαῖον εἶναι τὸ τῆς Μαρίνης ὄνομα (ἀποθ. τῇ 2 ἰουλίου 1064) ἐπειδὴ πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ καλογραιῶν μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος τότε ἐν Ἀθήναις ὑπαρχούσης, ἧς προΐστατο ἡ Μαρίνα ὡς ἡγουμένη. Εἰς ταύτας τὰς ἐπιγραφάς, ὧν δὲν εἶναι ἀμφίβολον τὸ κῦρος, ὁ Πιττάκης προσέθηκεν ἄλλας ἀνακαλυφθείσας τὰς μὲν ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ Θησείου (141) 896-967 τὰς δὲ ἐν τοῖς [illegible] μιᾶς τῶν [illegible]λαίων στήλης (142)· αὗται δὲ ἀνήκουσι μάλιστα εἰς τὴν ιβ'. ἑκατονταετηρίδα 1108-1171. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα, τὰ πλεῖστα προσωπικά, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν.

Πολὺ σπουδαιοτέραν ὕλην ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἴσως ὁ Παρθενών. Ἤδη ὁ Πιττάκης, ἐν τῇ αὐτοῦ περιγραφῇ Ἀθηνῶν (143) ἐπήνεγκεν ἐπιγραφὴν ἥτις ὑποτίθεται ὅτι ὑπῆρχεν, ὡς λέγεται ἐπὶ τῶν Τούρκων ἐν τῇ πρὸς νότον πλευρᾷ τοῦ Παρθενῶνος, καθ' ἣν ὁ τῆς ἁγίας Σοφίας ναὸς ἀνῳκοδομήθη τῷ 630· αὕτη δὲ ἀποδεικνύεται ὡς κίβδηλος ὄχι μόνον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Παρθενὼν ἀφιερώθη ἀναντιρρήτως εἰς τὴν Παναγίαν, ἀλλὰ καὶ διότι φέρει τὸ « 630 ἔτος μ. Χ. » ἀντὶ τοῦ ἀνταποκρινομένου ἀπὸ κτίσεως 6138. Ὁ δὲ Πιττάκης ἐξακολουθῶν τὰς αὐτοῦ ἐρεύνας ἐν τῷ Παρθενῶνι ἀνεκάλυψεν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς στήλαις τοῦ περιστηλείου καὶ ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς πλῆθος ἐπιγραφῶν ἦτο ἐγκεχαραγμένον, ἃς κατόπιν μετήνεγκεν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐφημερίδι καὶ προσεπάθησε νὰ τὰς διασαφηνίσῃ (144). Οὐδεὶς θέλει θαυμάσει, ὅτι ὁ Πιττάκης, ἐξερευνῶν αὐτὰς ἐνέπεσεν εἰς πάμπολλα λάθη καὶ διεκινδύνευσε τὰς ἀκριτωτέρας εἰκασίας· ἐν τῷ Corpus Inscriptionem ὑπάρχουσι πολὺ διωρθωμέναι, ἀλλ' ἐν τῇ χρονολογίᾳ ἔμεινε δυστυχῶς πάντοτε τὸ ἅπαξ ῥηθὲν λάθος. Ἐκ τούτων πληροφορούμεθα περὶ τοῦ ἀκριβοῦς καιροῦ τοῦ θανάτου τῶν Ἀθηναίων ἱεραρχῶν, ὧν μνημονεύονται οἱ ἑξῆς ἐπίσκοποι· Ἰωάννης Α΄. (ἀποθ. τῇ 6 ἀπριλ.). Θεοχάριστος (ἀποθ. τῇ 25 μαΐου), Ἀδαμάντιος (ἀποθ. τῇ 10 ἰουλίου)· αὗται ἄνευ ἔτους· ἔπειτα δὲ Ἀνδρέας (ἀποθ. τῇ 15 ὀκτωβρ. 693). Μαρῖνος (φερόμενος ὡς μητροπολίτης! (ἀποθ. τῇ 4 ἀπριλίου 704), Ἰωάννης Β΄. (ἀποθ. τῇ 24 νοεμβρ. 713), Γρηγόριος (ἀποθ. τῇ 29 δεκεμβρ. 779), Ἰωάννης Γ΄. (ἀποθ. τῇ 5 μαΐου 819). Δὲν τολμῶ νὰ διϊσχυρισθῶ ἂν ὁ διὰ τῶν μνημείων ἐπιβεβαιωθεὶς Ἰωάννης 680 εἶναι ὁ αὐτὸς Ἰωάννης Α΄. οὗ ὁ θάνατος συνέβη κατὰ Πιττάκην τῷ 595, 550, 505, ἢ 460· ἂν δὲ ὁ κατάλογος ἦναι ἀκριβής, φανερῶς δὲν δύναται νὰ ἦναι Ἰωάννης Β΄. Νῦν δὲ ἀκολουθοῦσιν οἱ ἀρχιεπίσκοποι· Γερμανὸς ἀποθ. τῇ 1 δεκεμβρ. 841), Ἀνώνυμος (ἀποθ. τῇ 6

ματου 879) Νικήτας Α'. (ἀποθ. τῇ 15 αὐγ. 881), Σάββας (ἀποθ. τῇ 3 δεκ. 913.), Γεώργιος Α'. (ἀποθ. τῷ 4 σεπτ. 921), Νικήτας Β'. (ἀποθ. τῇ 6 νοεμβρ. 927), Κωνσταντῖνος (ἀποθ. τῇ 29 ἰουνίου 975 ἢ κατὰ Πιττάκην, 945· κατὰ τὸ C. I. 985· τοῦτο δὲ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἔτος ἐν ᾧ ἀπέθανεν ὁ διάδοχος, ἤδη καλούμενος μητροπολίτης)· κατόπιν ἄνευ βεβαίας χρονολογίας Δημήτριός τις, ἀπαθανὼν τῇ 4 ἰανουαρ. 839, 869, 899; 629, ἢ κατὰ Πιττάκην 959, κατὰ τὸ C. I. 809 (καὶ ἐνταῦθα συμβαίνει τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ εἰς τὸν προρρηθέντα Κωνσταντῖνον). Αὕτη δὲ ἡ σειρὰ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ παρὰ Le Quien ὀνόματα· ἐπειδὴ ὁ μὲν Σάββας (ἀποθ. ὡς λέγεται τῷ 913) ἦτο ὁ προκάτοχος Νικήτου Α'. ὅστις ἐνδέχεται ν' ἀπέθανε τῷ 881, ἀλλ' οὐχὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ· οὗτος δέ, ὁ Ἀναστάσιος, δὲν εὑρίσκεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Προσέτι δὲ τοῦτο ἐμποιεῖ ὑποψίαν, ὅτι ἡ ἐπισκοπή, προβιβασθεῖσα ἐπὶ Φωτίου εἰς ἀρχιεπισκοπήν, προβιβάζεται εἰς μητρόπολιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταερτηρίδα (πρὸ τοῦ 869), (145) ἐνῷ αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ μνημονεύουσιν ἤδη τῷ 841 τὸν θάνατον ἑνὸς ἀρχιεπισκόπου, καὶ μεταθέτουσι τὸν πρῶτον μητροπολίτην κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος ὀνομάζεται ἐκεῖ Φίλιππος, υἱὸς τοῦ τῇ 24 ἰουλίου 959 ἀποθανόντος χαρτοφύλακτος Θεοδηγίου (ἀποθ. τῇ 17 φεβρ. 981)· αὐτὸν διαδέχονται Θεοδήγιος (ἀποθ. τῇ 17 σεπτ. 1006), Ἰωάννης Δ. Βλαχερνίτης (ἀποθ. τὸν νοέμβ. 1016, ὄχι 1027 ἢ 1057 ὡς νομίζει ὁ Πιττάκης), Μιχαὴλ Α'. (ἀποθ. τῇ 13 αὐγ. 1030), ἀνερμήνευτός τις (ἀποθ. τῇ 14 ὀκτ. 1060, κατὰ Πιττάκην Λέων, ὃν θὰ διεδέχθη ἄλλος Λέων Ρήκτωρ. ἀποθ. τῷ 1069· ἀλλ' ὅμως τά τε ὀνόματα καὶ αἱ χρονολογίαι εἶναι ἀβέβαιαι), Νικήτας Γ'. ὑπὸ Πιττάκη αὐθερέτως ἐπονομασθεὶς Κούρδης, καὶ μεμνημονευμένος ἤδη ἀνωτέρω κατὰ τὸ 1083 ἔτος (ἀποθ. τῇ 28 ἀπριλίου 1103). Ἐκ τούτων Θεοδήγιος, Μιχαὴλ Α'. καὶ Νικήτας Γ'. τεκμηριοῦνται διὰ τῶν

μνημείων, καὶ αἱ χρονολογίαι αὐτῶν συμφωνοῦσι. Τελευταῖον ἐκ τῆς ιβ'. ἑκατονταετηρίδος ἀκολουθοῦσι Νικηφόρος (ἀποθ. τῇ 19 Φεβρ. 1121) — μετὰ τοῦτον λείπουσιν οἱ ὑπὸ τῶν μνημείων ἐνδεδειγμένοι Γεώργιος καὶ Νικόλαος — Ἰωσήφ, ὡς ἀναγινώσκεται εἰς τὸ C. I. ἢ Θεοφύλακτος κατὰ Πιττάκην (ἀποθ. 1175), ἀνώνυμός τις (κατὰ Πιττάκην Γεώργιος Β'. ἀποθ. κατὰ τὸ τέλος ἰανουαρ. 1182) καὶ τελευταῖον Γεώργιος Β'. (ἢ Γ'.) ὁ Β...ζης (ἀποθ. τῇ 6 ἰουλίου 1190). Τούτου δὲ διάδοχος ὑπῆρξεν ἴσως Μιχαὴλ Β'. Κωνιάτης, ἀποθ. ἐν Κέᾳ, ὅστις λέγει ὅτι προέστη τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας ἐπὶ 30 ἔτη (146)· πρέπει ἄρα ν' ἀνέβη ἐπὶ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ἀθηνῶν περὶ τὸ 1175, καὶ ἑπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπῆρξάν ποτε οἱ τῷ 1182 καὶ 1190 τελευτήσαντες ἀρχιεπίσκοποι — ἢ ὁ Πιττάκης ἐπλανήθη ἐκ νέου ἑρμηνεύων τὰς ἐπιγραφάς. Πρὸς τούτοις τοῖς ὀνόμασι, τοῖς σημαντικωτάτοις διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας, εὑρίσκομεν ἐν τῷ Παρθενῶνι τὸ τοῦ ἐπισκόπου Δαυλίας Γερμανοῦ (147)· πιθανὸν Ἀθηναίου καὶ ὑποκειμένου εἰς τὸν ἐκεῖ μητροπολίτην, καὶ πολλῶν μεγάλων ἀξιωματικῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς μητροπόλεως, ἥτις ὡς εὐλήπτως ἀναγινώσκομεν, ἦτο καθιερωμένη εἰς τὴν Παρθένον Μαρίαν· ἦσαν οὗτοι φύλακες, ψάλται, χαρτουλάριοι, οἰκονόμοι, γραμματεῖς, ὀρφανοτρόφοι· ἔπειτα ἱερεῖς, μοναχοὶ καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοῦ 892–1071, ἱερεύς τις Νικόλαος, ὅστις ἀπέθανε τῇ 1 ἰουλίου 1314, ὅπερ μοι φαίνεται ἀμφίβολον.

Αὗται αἱ ἐπιγραφαί, ὡς ἐγὼ ὁ ἴδιος κατεπείσθην, εὑρίσκονται ἐπὶ τὰς τοῦ Παρθενῶνος στήλας καὶ δὲν εἶναι πολὺ ἀνόμοιαι τῶν ἀνευρημένων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Νικοδήμου. Ἀλλ' ὅμως, ὡς ἀπέδειξα καταλέγων αὐτάς, ὑπάρχουσιν ἐκεῖ παραπολλαὶ ἀντιφάσεις πρὸς ἄλλας ἀναμφισβητήτους εἰδήσεις, ὥστε δὲν δύναμαι ν' ἀπαλλαχθῶ καθ' ὅλα τῆς ὑποψίας, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ πλαστογραφίας. Ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει ἦν

κατέλαβεν ὁ Πιττάκης, μετὰ τῆς σχεδὸν ἀπολύτου ἐξουσίας ἣν προσεκτήσατο ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ἀρχαιότητας δὲν ἦτο ἀδύνατον, ὅτι ἕνεκα τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν ἀπέξυσε τὰς τοῦ Παρθενῶνος στήλας, καὶ κατεχρήσατο αὐταῖς ὡς τῷ ἐσφραγισμένῳ βενετῷ χάρτῃ! Ἀδύνατον βεβαίως νὰ ἐπιφέρω περὶ τούτου ἀκριβὲς τεκμήριον ὡς περὶ τῶν ἀναργυρικῶν Ἀποσπασμάτων· διαμένει ὅμως ἡ ὑποψία, ὅτι τοῦτο τὸ χρονικὸν τῶν Ἀθηναίων ἐπισκόπων ἀποτελεῖ τὸ ἀνάλογον ἀντάξιον τοῦ χρονικοῦ τῶν Ἀναργύρων.

Οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ὁ Πιττάκης ἐδημοσίευσε καὶ γνησίας ἐπιγραφάς, ἐπειδὴ πρὸ αὐτοῦ ὅτε Ποκόκης καὶ ἄλλοι ἀντέγραψαν ἐν Ἀθήναις πολλὰς τῶν χριστιανῶν χρόνων. Αὗται δὲν (148) περιέχουσι σχεδὸν οὐδέν· μόνον ὀνόματα ἀποθανόντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, « εὐγενοῦς τινος κυρίου Νικηφόρου », Εὐφημίου Πλακουνταρίου, διακονίσσης τινὸς Νικαγόρας, καὶ ἄλλα, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς τὰς πρώτας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχάς, ἔπειτα Θεοφύλακτός τις, ἀποθανὼν βεβαίως τῷ 936. τελευταῖον μία ἐπιγραφὴ (149) ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τῶν ἁγ. Θεοδώρων, καθ' ἣν τὸν σεπτέμβριον 1049 ὁ Σπαθαροκανδιδάτος (ἀρχηγὸς τῶν φυλάκων) Νικόλαος Καλομαλᾶς ἐπεσκεύασε τὸν παλαιὸν καὶ καταρρέοντα ναόν. Ἄλλως δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφαὶ ἐκ τούτων τῶν ἑκατονταετηρίδων, αἵτινες φωτίζουσι τὴν σκοτεινοτέραν περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῆς· οὐδ' εἶναι ὁριστικὴ οὐδὲ χρήσιμος ἡ γλωσσολογικὴ ἀπόδειξις τοῦ Πιττάκη, ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ δὲν ἀπεσβέσθη ἐν Ἀθήναις (150), οὐδὲ ἡ μακρὰ διατριβὴ αὐτοῦ περὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου Ἀγρίππα (151). Ἀρκεῖ ὅτι, ἐκ τῶν γνησίων τεκμηρίων ἅπερ ἐπηνέγκομεν, ἐπιστάμεθα, ὅτι ἡ τετρακοσιαετὴς ἐρήμωσις Ἀθηνῶν εἶναι μῦθος, ὅστις δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐξελεγχθῇ δι' ἄλλων μύθων.

Παρετήρησα ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἡ διάρκεια ἀρχαίων Ἑλλη-

νικῶν ὀνομάτων παρὰ τὰς μητροπόλεις καὶ τὰς ἐπισκοπὰς τῆς χώρας· παρέχει κἂν ἀσθενὲς καὶ ἀβέβαιον τεκμήριον, ὅτι αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις δὲν κατεδαφίσθησαν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἀκολουθῶν νῦν τὸν Le Quien (152), τὸν ἀπανθίσαντα ἐπιμελῶς ὅλην τὴν ὑπάρχουσαν ὕλην, ἐπιφέρω βραχεῖαν ἐπιθεώρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαιρέσεως τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατὰ ταύτην καὶ τὰς ὕστερον ἑκατονταετηρίδας τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις Ἰλλυρία διήρητο εἰς ἐννέα ἐπαρχίας, ὧν ἡ Δακία ἐπὶ τὴν μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἡ Δαρδανία δὲν περιλαμβάνονται ἐν ταύτῃ τῇ ἐρεύνῃ εἰς ἣν ἐνήκουσιν αἱ ἑξῆς ἐπαρχίαι.

Α. Ἡ Μακεδονία, ὅπου αἱ μητροπόλεις· α΄. Θεσσαλονίκη (κατὰ τὸν βαθμὸν ἀρ. 16· εἰς ταύτην ὑποκείμεναι αἱ ἐπισκοπαὶ Κίτρος, Βέρροια, ἡ τῶν Δρουγοβιτείων [Δρουγουβίτζοι, σλαβική], Σερβία [σλαβική], Κασσάνδρεια, Κάστριον ἢ τῶν Καμπανείων, Πέτρα, Ἡρκούλεον ἢ Ἀρδαμέριον, Ἱερισσὸς εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ὄρος Ἄθως, Λιτή, ἡ τῶν Βαρδαριωτῶν ἢ Τυρίων [βεβαίως οἱ τουρκομαγυάροι ἔποικοι]· β΄. Φίλιπποι· (ἀρ. 39· ὑπὸ ταύτην ἑπτὰ ἐπισκοπαί· Θεώριον, Πολύστολον, Βελίκια, Χριστούπολις, Σμολαῖνα, Καισαρούπολις καὶ Ἀλεκτρυόπολις).

γ΄.) Σέρραι (ἀριθ. 58)· προσέτι ἐπιφέρονται ὑπὸ Λὲ Κουιὲν Δίων, Στόβοι, Παρτικούπολις, Δόβερος, Ἔδεσσα (Βοδενά), Ἡράκλεια, Ἀμφίπολις, Λῆμνος (αὐτόνομος ἀρχιεπισκοπή), Θάσος, Βάργαλα καὶ ἄλλαι ἕδραι, αἵτινες δὲν περιλαμβάνονται ἐν τοῖς διασωθεῖσι παλαιοτέροις καταλόγοις· ὧν αἱ μὲν τότε ὑπῆρχον, αἱ δὲ καθιδρύθησαν ὕστερον καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν μητροπόλεων, λ. χ. Ζίχναι καὶ Μελενικὸν ἀπὸ Σερρῶν. Ἄλλων δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου μετεβλήθησαν τὰ ὀνόματα· π. χ. Λιτὴ ὀνομάζεται κατόπιν καὶ Ρενδίνη· ὅπερ ἴσως ἀντηχεῖ τὸ Σλαβικὸν Ρουγχῖνοι.

Β'. Ἡ Θεσσαλία, ὅπου αἱ μητροπόλεις· α'. Λάρισσα (ἀρ. 34)· ὑπὸ ταύτην Φάρσαλος, Δημητριάς, Ζητούνιον, Κζέρος (σλαβική), Λοιδορίκιον, Τρίκκα, Ἐχῖνος, Κόλυδρος, Σταγοί, Δομένικον, Κάτρια, Γαρδίκιον, ἕτερον Γαρδίκιον καὶ ἕτερος Ἐχῖνος, Περιστερά, Ραδοβίσδιον καὶ Πατζούναι (ἀμφότεραι σλαβικαί), Βεζένα, Σκόπελος (νῆσος), Κάλλινδος, Μαρμαρίτζιον, ἕτερος Κόλυδρος, Λύτζα, Χαρμήνα, Βουνήνα, Ἁλμυρός, Ὀξυμόκοβον, Βιαῖνα) καὶ β'. Νέαι-Πάτραι (ἀρ. 50· ὑπ' αὐτὴν δὲ Γάλαζα, Κουτζίαγρος, Σίβικτος, Βαριάνα). Πρὸς ταύταις εὑρίσκονται παρὰ Λὲ Κουιὲν Λαμία (Ζητούνιον), Γόμφοι, Ὑπάτη (Νέαι-Πάτραι) Μητρόπολις, Σκίαθος, Πεπάρηθος καὶ ἄλλαι· μετὰ τούτων τῶν ὀνομάτων, ὧν τὰ πλεῖστα ἑλληνικά, εὑρίσκεται καὶ ἐνταῦθα στοιχεῖόν τι σλαβικόν.

Γ'. Παλαιὰ Ἤπειρος, ὅπου αἱ μητροπόλεις. α'. Νικόπολις, κατόπιν μεταφερομένη εἰς Ναύπακτον (ἀρ. 35· ἐνταῦθα αἱ ἐπισκοπαὶ Βουδνίτζα, πρώην Δοδώνη, Ἀετὸς, Ἀχελῷος, Ρῆγοι — ἢ Ρόγος; — Ἰωάννινα, Φωτικὰ (Βέλλα) Ἀδριανούπολις [Δρινούπολις, Ἀργυρόκαστρον], Βουθρωτὸν καὶ Χειμάρα)· β'. Κέρκυρα (ἀρ. 73)· προσέτι Λευκάς, αὐτόνομος ἀρχιεπισκοπή, κατόπιν δὲ καὶ Ἄρτα.

Δ'. Ἑλλάς, ὅπου αἱ μητροπόλεις· α'. Κόρινθος (ἀρ. 27· ὑπὸ ταύτην Δαμαλᾶς, Ἄργος, προβιβασθεῖσα εἰς μητρόπολιν τῷ 1189, Μονεμβασία, Κεφαληνία, Ζάκυνθος, Ζεμενὰ, Μάνη)· β'. Ἀθῆναι· (ἀρ. 28 ὅπου Εὔριπος [Εὔβοια], Δαυλία, Κορώνεια, Ἄνδρος, Ὠρεός, Κάρυστος, Πορθμός, Αὐλωνία καὶ Σύρα); γ'. Παλαιαὶ Πάτραι (ἀρ. 32, ὅπου Λακεδαίμων, προβιβασθεῖσα τῷ 1082 εἰς ἰδίαν μητρόπολιν, Μεθώνη, Κορώνη, Ἕλος καὶ Βολαῖνα (αὐτὴ σλαβική)· δ'. Θῆβαι (ἀρ. 57)· αὐτόνομος ἦτο ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Αἴγινα καὶ Κέως· παρήκμασαν Κέγχρεαι, Μεγαλούπολις (κατόπιν ἀνακαινισθεῖσα καὶ ἐπονομασθεῖσα Χριστιανούπολις), Ναύπλιον (συνηνωμένη μετ' Ἄργους) Τέγεα, Μαρα-

θών, Ἐλάτεια, Μέγαρα, Ὀποῦς, Πλαταιαί, Θεσπιαί, Τανάγρα, Τροιζῆνα (συνηνωμένη μετὰ Δαμαλᾶ) καὶ ἄλλαι, ἐνῷ ἐπισκοπαί τινες ὑπὸ Λὲ Κουιὲν μνημονευόμεναι ἱδρύθησαν ὕστερον, πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν Φράγκων, καὶ διήρκησαν ἔπειτα ἐπὶ τὴν τουρκοκρατίαν, τοὐλάχιστον κατὰ τὸ ὄνομα.

Ε'. Νέα Ἤπειρος· ὅπου αἱ μητροπόλεις. Δυρράχιον (ἀρ. 42: ὑπ' αὐτὴν Στεφανιακά, Χουνόβια, Κροία, Ἐλισσὸς, Διόκλεια, Σκόδρα, Δριβάστον, Πόλαθα (Πουλὰδ, Σπολίτον) Γλαβινίτζα ἢ Ἀκροκεραύνια, Αὐλών, Λύχνιδος, Ἀντίβαρις, Τζερνικόν, Πολυχερόπολις καὶ Γραδίτζιον)· προσέτι ἀριθμός τις ἐκλειψάντων ὀνομάτων. Αἱ ἀλβανικαὶ πόλεις ὑπετάγησαν κατόπιν εἰς ἰδίαν ἑβδόμην ἐπαρχίαν, ὀνομαζομένην Πραίβαλιν ἧς Σκόδρα ἦτο μητρόπολις· αἱ πλεῖσται ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Δυρραχίου.

ΣΤ'. Κρήτη, ὅπου ἡ μητρόπολις Γόρτυνα, ἐπὶ Λέοντος ς'. κρατουμένη ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ἔπειτα δὲ κεκοσμημένη πολλοῖς ὑποκειμένοις ἐπισκόποις, λ. χ. Κνωσσοῦ, Ἀρκαδίας, Ἱεραπέτρας, Λάππας, Ἡρακλειουπόλεως, Σουβρίτης, Ἀπολλωνίας, Χερσονήσου, Κυδωνίας, Κυσσάμου καὶ ἄλλων.

Ζ'. Ἡ ἐπαρχία Πραιβαλὶς ἐρρέθη ἤδη· πρέπει ὅμως νὰ προσαριθμήσωμεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὰς ἑξῆς μητροπολιτικὰς ἕδρας, ἀνατεθείσας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Κυκλάδων· α'. Ρόδας (ἀρ 38· ὑπὸ ταύτην Σάμος, Χίος, Κῶς, Νάξος, ἥτις ἀποχωρισθεῖσα τὸν μάϊον 1083 συνηνωμένη μετὰ τῆς Πάρου ἐγένετο ἡ 79 μητρόπολις, Θήρα, Πάρος, Τῆνος Μῆλος, Πισίνα, Ἰκαρία, Λέρνα, Ἀστυπαλαῖα, Τραχεῖα καὶ Νίσιρος)· β'. Μιτυλήνη (ἀρ. 49, ὑφ' ἣν Ἐρισσός, Στρογγύλη, Τένεδος, Βέρχινος, Τερπερίνη καὶ Μαρμαριτζάνη) τελευταῖον γ'. Μέθυμνα (ἀρ. 75).

Πρόδηλον εἶναι ὅτι ἡ τῶν μητροπόλεων τάξις ὑπέστη πολλαπλασίας ἀλλοιώσεις, καὶ ὅτι ἀποβαλλομένων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διασχιζομένων τινῶν διοικήσεων πολλὰ μετεβλήθη-

ἐπειδὴ προσεκτήσατο οἴκοι σπουδαίας προεισαγωγικὰς γνώσεις ὑπὸ καλῶν διδασκάλων ἐμελέτησεν ἐν Ἀθήναις τὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος τῇ θύραθεν σοφίᾳ ἐτράπη εἰς τὴν τῶν θείων, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ τοῦ Βασιλείου τάγμα. Ἱερεὺς χειροτονηθεὶς ἐνεθυμήθη, ὅτι ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐπορεύθη ποτὲ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ῥώμην καὶ ἐπεφάσισε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Οὕτω μεταβὰς εἰς τὴν Δύσιν εἰργάσθη δραστηρίως κατηχῶν τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἐτελείωσε τὸν ὅσιον αὐτοῦ βίον περὶ τὸ 681.

Ἂν καὶ τὸ μεταγενέστερον συναξάριον, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, συνεχώνευσεν ἐνταῦθα τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν μῦθον, οὐχ ἧττον ὅμως μένει ἀναμφίβολον ὅτι κατὰ τὴν ζ'. ἑκατονταετηρίδα αἱ Ἀθῆναι ἐθεωροῦντο ἐν Εὐρώπῃ ὡς πόλις, ὁποῦ ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι κάλλιστα τὴν θύραθεν σοφίαν. Ὅτι δὲ ἡ φήμη αὕτη δὲν διετηρεῖτο μόνον, ἢ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὑπ' ἀρχαίων ἀναμνήσεων, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἔμενέ τι νὰ μάθῃ τις ἐν τῇ ὑποτεθείσῃ κεχερσωμένῃ πόλει τεκμηριοῦται ἱκανῶς ὑπὸ ἀποδείξεων τῆς ιβ'. ἑκατονταετηρίδος, περὶ ὧν θὰ πραγματευθῶ κατωτέρω. Διὸ ἐμποιεῖ παράξενον ἐντύπωσιν ὅτι καὶ ὁ μῦθος τῆς παπίσσης Ἰωάννας — ὁ Δοιλλίγγερος (135) ἀπέδειξεν ἱκανῶς ὅτι αὐτὴ δὲν ὑπῆρξεν — συνάπτεται μετ' Ἀθηνῶν, ὅπου αὕτη ἐμελέτησε δῆθεν τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Πρὸς ἐξέλεγξιν τοῦ μύθου τούτου ἐπανελήφθη συχνὰ ὡς λίαν σπουδαῖον τὸ τεκμήριον ὅτι — τότε πρὸς τὸ μέσα τῆς θ' ἑκατονταετηρίδος — οὐδὲν ἔμενε νὰ διδαχθῇ τις ἐν Ἀθήναις· μόνον διὰ τοιούτων τεκμηρίων θὰ ἐξηλέγχοντο κακῶς οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Ἀφίνω ἀνεξέταστον ἂν αὐτὸ ὑπαινίττεται τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην· λίαν εὐφυῶς ἀπέδειξεν ὁ Δοιλλίγγερος, ὅτι ἔπρεπε νὰ μνημονευθῶσιν ἐν τῷ μύθῳ αἱ Ἀθῆναι, ἡ παλαιὰ ἕδρα τῶν ἐπιστημῶν, μάλιστα διὰ τοῦτο, ὅτι τότε σχεδὸν οὐδεμία φιλολογικὴ με-

λέτη ὑπῆρχεν κατὰ τὴν Δύσιν, καὶ μόνον ὀψιαίτερα μετεβιβάσθησαν ἐκεῖ τὰ ἑλληνικὰ πανεπιστήμια (136).

Ἂν καὶ ὀλίγον μὲν εἰδοποιούμεθα ἐκ τῶν σκοτεινῶν τούτων αἰώνων περὶ τῶν Ἀθηναίων φιλοσόφων καὶ τῶν ἐκεῖ φιλοσοφικῶν σπουδῶν, δὲν λείπουσι δὲ θεολογικὰ ὀνόματα κατὰ τούτους καὶ τοὺς ἀκολούθους τῆς «ἐρημώσεως» χρόνους. Ἐκτὸς τῶν ὀλίγον σπουδαίων ὀνομάτων καλογήρων καὶ ἐποίκων, πρέπει νὰ ἀριθμήσωμεν τὰ τῶν Ἀθηναίων ἱεραρχῶν, ὧν τὰ ὑπὸ Λε Κουιὲν ἀναφερόμενα εἶναι τὰ ἑξῆς· (137) ἐπίσκοποι· Ἰωάννης, 680, παρὰ τὴν ἐν Ρώμῃ σύνοδον· Σάββας 860, θιασώτης Φωτίου. Νικήτας Α', μητροπολίτης, ὑπερασπιστὴς τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, παρὼν εἰς τὴν η'. σύνοδον τοῦ 869· ἀρχιεπίσκοποι· πιθανὸν αὐτὸς ὁ Ἀναστάσιος, ἐπίσης ἐναντίος Φωτίου (περὶ τὸ 880). Θεοδήγιος «Ἀθηνῶν» 997· Μιχαὴλ Α', 1023-1024, Λέων 1054, Νικήτας Β', 1082, μνημονευόμενος ἐν συνοδικαῖς πράξεσι· τελευταῖον ἐκ τῆς ιβ' ἑκατονταετηρίδος Γεώργιος 1151, Νικόλαος Ἁγιοθεοδωρίτης, 1166 καὶ Μιχαὴλ Β', Ἀκομινάτος, Κωνιάτης, ὁ πολυμαθὴς καὶ θαρραλέος σύγχρονος τῆς φραγκικῆς καταχτήσεως.

Ἐπήνεγκον ἐνταῦθα ὅλον τὸν ἐπικεκυρωμένον τοῦτον κατάλογον διότι χορηγεῖ ἡμῖν βάσιν πρὸς ἣν δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὸν σχεδὸν ἐντελῆ κατάλογον τῶν ἀθηναϊκῶν Ἱεραρχῶν, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Πιττάκης ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐξελέγξει τοῦ Φαλλμεράϋρ, οὗ ἡ γένεσις εἶναι ἡ ἑξῆς. Ὡς γνωστὸν οἱ Ἕλληνες συνείθιζον, ἀντὶ νὰ θέτωσιν ἰδίους ἐπιταφίους λίθους, νὰ ἐγχαράττωσιν ἐπιγραφὰς εἰς τὰ ἔξω τῶν ναῶν, περιεχούσας τὰ ὀνόματα καὶ τὸν καιρὸν ὅτε ἀπέθανον οἱ ἱεράρχαι, ἢ οἱ αὐτῶν ὑπάλληλοι, ἢ ἄλλοι ἐπὶ εὐσεβείᾳ διακεκριμένοι ἄνθρωποι. Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ εὑρίσκονται μετ' ἄλλων καὶ ἐπὶ ταῖς μαρμαρίναις στήλαις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Δημητρίου ἐν Μιστρᾷ, ὅπου ἀναγινώσκονται τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων ἐπισκόπων Λα-

κεδαίμονος, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πόλεως ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων (138). Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ρώσσου Ἀχιμανδρίτου Ἀντωνίνου ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ ναοῦ « τοῦ Νικοδήμου », καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Πιττάκη ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐφημερίδι σελ. 935 (139) ὡς τεκμήριον τῆς ὑπάρξεως Ἀθηνῶν. Αὗται ἀνήκουσιν ὅλαι εἰς τὴν ἐποχὴν ἀπὸ 1022-1070· ἡ μὲν παλαιοτάτη εἶναι τοῦ ἱερέως Ἰωάννου Ψυρμίττου (ἀποθ. τῇ 30 μαρτίου 1022), ἡ δὲ νεωτάτη Νικολάου τινός, δεκεμβρίῳ 1070· ἐν τῇ τοῦ Γωάννου Κοκκουλαΐου, τεθειμένῃ, ὡς ὑποτίθεται, τῷ 1228 ἐνδέχεται νὰ μὴ ἀνεγνώσθη ἀκριβῶς τὸ ἔτος. Τὰ πρόσωπα ταῦτα εἶναι μάλιστα κληρικῶν· πρὸς τοῖς εἰρημένοις οἴκων ὀνόμασι καὶ ἐπωνυμίαις εὑρίσκονται Λύκος, Κορμοσάκης, Κογχηλάρης, Λυζάκας· προσέτι μνημονεύονται Στέφανός τις « πρωτοκτίτωρ » (ἀποθ. τῇ 4 δεκεμβρ. 1044) πιθανὸν ἐπιστάτης τοῦ ναοῦ τοῦ Νικοδήμου, καὶ Ἄννα Χαρτουλαρία (ἀμφίβολον ἂν ἦτο σύζυγος ἑνὸς Χαρτουλαρίου, ἢ ἡ αὐτὴ αὐτόθι μεμνημονευμένη, (ἀποθ. τῇ 15 ὀκτωβρ. 1060). Παρομοίαν ἀρχὴν ἔχουσι βεβαίως οἱ αὐτόθι κατωτέρω ἐπιφερόμενοι ἐπιτάφιοι, (140) ἄνευ ἱστορικῆς σημαντικότητος, ὁ Λέοντός τινος Μηζοτείου (ἀποθ. τῇ 5 σεπτ. 912) καὶ ἄλλων· μόνον σπουδαῖον εἶναι τὸ τῆς Μαρίνης ὄνομα (ἀποθ. τῇ 2 ἰουλίου 1064) ἐπειδὴ πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ καλογραιῶν μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος τότε ἐν Ἀθήναις ὑπαρχούσης, ἧς προΐστατο ἡ Μαρίνα ὡς ἡγουμένη. Εἰς ταύτας τὰς ἐπιγραφάς, ὧν δὲν εἶναι ἀμφίβολον τὸ κῦρος, ὁ Πιττάκης προσέθηκεν ἄλλας ἀνακαλυφθείσας τὰς μὲν ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ Θησείου (141) 896-967 τὰς δὲ ἐν τοῖς λειψάνοις μιᾶς τῶν Προπυλαίων στήλης (142)· αὗται δὲ ἀνήκουσι μάλιστα εἰς τὴν ιβ'. ἑκατονταετηρίδα 1108-1171. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα, τὰ πλεῖστα προσωπικά, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν.

Πολὺ σπουδαιοτέραν ὕλην ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἴσως ὁ Παρθενών. Ἤδη ὁ Πιττάκης, ἐν τῇ αὐτοῦ περιγραφῇ Ἀθηνῶν (143) ἐπήνεγκεν ἐπιγραφὴν ἥτις ὑποτίθεται ὅτι ὑπῆρχεν, ὡς λέγεται ἐπὶ τῶν Τούρκων ἐν τῇ πρὸς νότον πλευρᾷ τοῦ Παρθενῶνος, καθ' ἣν ὁ τῆς ἁγίας Σοφίας ναὸς ἀνῳκοδομήθη τῷ 630· αὕτη δὲ ἀποδεικνύεται ὡς κίβδηλος ὄχι μόνον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Παρθενὼν ἀφιερώθη ἀναντιρρήτως εἰς τὴν Παναγίαν, ἀλλὰ καὶ διότι φέρει τὸ « 630 ἔτος μ. Χ. » ἀντὶ τοῦ ἀνταποκρινομένου ἀπὸ κτίσεως 6138. Ὁ δὲ Πιττάκης ἐξακολουθῶν τὰς αὐτοῦ ἐρεύνας ἐν τῷ Παρθενῶνι ἀνεκάλυψεν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς στήλαις τοῦ περιστηλείου καὶ ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς πλῆθος ἐπιγραφῶν ἦτο ἐγκεχαραγμένον, ἃς κατόπιν μετήνεγκεν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐφημερίδι καὶ προσεπάθησε νὰ τὰς διασαφηνίσῃ (144). Οὐδεὶς θέλει θαυμάσει, ὅτι ὁ Πιττάκης, ἐξερευνῶν αὐτὰς ἐνέπεσεν εἰς πάμπολλα λάθη καὶ διεκινδύνευσε τὰς ἀκριτωτέρας εἰκασίας· ἐν τῷ Corpus Inscriptionem ὑπάρχουσι πολὺ διωρθωμέναι, ἀλλ' ἐν τῇ χρονολογίᾳ ἔμεινε δυστυχῶς πάντοτε τὸ ἅπαξ ῥηθὲν λάθος. Ἐκ τούτων πληροφορούμεθα περὶ τοῦ ἀκριβοῦς καιροῦ τοῦ θανάτου τῶν Ἀθηναίων ἱεραρχῶν, ὧν μνημονεύονται οἱ ἑξῆς ἐπίσκοποι· Ἰωάννης Α'. (ἀποθ. τῇ 6 ἀπριλ.). Θεοχάριστος (ἀποθ. τῇ 25 μαΐου), Ἀδαμάντιος (ἀποθ. τῇ 10 ἰουλίου)· αὗται ἄνευ ἔτους· ἔπειτα δὲ Ἀνδρέας (ἀποθ. τῇ 15 ὀκτωβρ. 693). Μαρῖνος (φερόμενος ὡς μητροπολίτης! (ἀποθ. τῇ 4 ἀπριλίου 704), Ἰωάννης Β'. (ἀποθ. τῇ 24 νοεμβρ. 713), Γρηγόριος (ἀποθ. τῇ 29 δεκεμβρ. 779), Ἰωάννης Γ'. (ἀποθ. τῇ 5 μαΐου 819). Δὲν τολμῶ νὰ διϊσχυρισθῶ ἂν ὁ διὰ τῶν μνημείων ἐπιβεβαιωθεὶς Ἰωάννης 680 εἶναι ὁ αὐτὸς Ἰωάννης Α'. οὗ ὁ θάνατος συνέβη κατὰ Πιττάκην τῷ 595, 550, 505, ἢ 460· ἂν δὲ ὁ κατάλογος ἦναι ἀκριβής, φανερῶς δὲν δύναται νὰ ἦναι Ἰωάννης Β'. Νῦν δὲ ἀκολουθοῦσιν οἱ ἀρχιεπίσκοποι· Γερμανὸς ἀποθ. τῇ 1 δεκεμβρ. 841), Ἀνώνυμος (ἀποθ. τῇ 6

μαΐου 879) Νικήτας Α'. (ἀποθ. τῇ 15 αὐγ. 881), Σάββας (ἀποθ. τῇ 3 δεκ. 913.), Γεώργιος Α'. (ἀποθ. τῷ 4 σεπτ. 921), Νικήτας Β'. (ἀποθ. τῇ 6 νοεμβρ. 927), Κωνσταντῖνος (ἀποθ. τῇ 29 ἰουνίου 975 ἢ κατὰ Πιττάκην, 945· κατὰ τὸ C. I. 985· τοῦτο δὲ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἔτος ἐν ᾧ ἀπέθανεν ὁ διάδοχος, ἤδη καλούμενος μητροπολίτης)· κατόπιν ἄνευ βεβαίας χρονολογίας Δημήτριός τις, ἀπαθανὼν τῇ 4 ἰανουαρ. 839, 869, 899, 629, ἢ κατὰ Πιττάκην 959, κατὰ τὸ C. I. 809 (καὶ ἐνταῦθα συμβαίνει τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ εἰς τὸν προρρηθέντα Κωνσταντῖνον). Αὕτη δὲ ἡ σειρὰ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ παρὰ Le Quien ὀνόματα· ἐπειδὴ ὁ μὲν Σάββας (ἀποθ. ὡς λέγεται τῷ 913) ἦτο ὁ προκάτοχος Νικήτου Α'. ὅστις ἐνδέχεται ν' ἀπέθανε τῷ 881, ἀλλ' οὐχὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ· οὗτος δέ, ὁ Ἀναστάσιος, δὲν εὑρίσκεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Προσέτι δὲ τοῦτο ἐμποιεῖ ὑποψίαν, ὅτι ἡ ἐπισκοπή, προβιβασθεῖσα ἐπὶ Φωτίου εἰς ἀρχιεπισκοπήν, προβιβάζεται εἰς μητρόπολιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα (πρὸ τοῦ 869), (145) ἐνῷ αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ μνημονεύουσιν ἤδη τῷ 841 τὸν θάνατον ἑνὸς ἀρχιεπισκόπου, καὶ μεταθέτουσι τὸν πρῶτον μητροπολίτην κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος ὀνομάζεται ἐκεῖ Φίλιππος, υἱὸς τοῦ τῇ 24 ἰουλίου 959 ἀποθανόντος χαρτοφύλακτος Θεοδηγίου (ἀποθ. τῇ 17 φεβρ. 981)· αὐτὸν διαδέχονται Θεοδήγιος (ἀποθ. τῇ 17 σεπτ. 1006), Ἰωάννης Δ. Βλαχερνίτης (ἀποθ. τὸν νοέμβ. 1016, ὄχι 1027 ἢ 1057 ὡς νομίζει ὁ Πιττάκης), Μιχαὴλ Α'. (ἀποθ. τῇ 13 αὐγ. 1030), ἀνερμήνευτός τις (ἀποθ. τῇ 14 ὀκτ. 1060, κατὰ Πιττάκην Λέων, ὃν θὰ διεδέχθη ἄλλος Λέων Ρήκτωρ. ἀποθ. τῷ 1069· ἀλλ' ὅμως τά τε ὀνόματα καὶ αἱ χρονολογίαι εἶναι ἀβέβαιαι), Νικήτας Γ'. ὑπὸ Πιττάκη αὐθερέτως ἐπονομασθεὶς Κούρδης, καὶ μεμνημονευμένος ἤδη ἀνωτέρω κατὰ τὸ 1083 ἔτος (ἀποθ. τῇ 28 ἀπριλίου 1103). Ἐκ τούτων Θεοδήγιος, Μιχαὴλ Α'. καὶ Νικήτας Γ'. τεκμηριοῦνται διὰ τῶν

μνημείων, καὶ αἱ χρονολογίαι αὐτῶν συμφωνοῦσι. Τελευταῖον ἐκ τῆς ιβ'. ἑκατονταετηρίδος ἀκολουθοῦσι Νικηφόρος (ἀποθ. τῇ 19 Φεβρ. 1121) — μετὰ τοῦτον λείπουσιν οἱ ὑπὸ τῶν μνημείων ἐνδεδειγμένοι Γεώργιος καὶ Νικόλαος — Ἰωσήφ, ὡς ἀναγινώσκεται εἰς τὸ C. I. ἢ Θεοφύλακτος κατὰ Πιττάκην (ἀποθ. 1175), ἀνώνυμός τις (κατὰ Πιττάκην Γεώργιος Β'. ἀποθ. κατὰ τὸ τέλος ἰανουαρ. 1182) καὶ τελευταῖον Γεώργιος Β'. (ἢ Γ'.) ὁ Β...ζης (ἀποθ. τῇ 6 ἰουλίου 1190). Τούτου δὲ διάδοχος ὑπῆρξεν ἴσως Μιχαὴλ Β'. Κωνιάτης, ἀποθ. ἐν Κέᾳ, ὅστις λέγει ὅτι προέστη τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας ἐπὶ 30 ἔτη (146)· πρέπει ἄρα ν' ἀνέβη ἐπὶ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ἀθηνῶν περὶ τὸ 1175, καὶ ἑπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπῆρξάν ποτε οἱ τῷ 1182 καὶ 1190 τελευτήσαντες ἀρχιεπίσκοποι — ἢ ὁ Πιττάκης ἐπλανήθη ἐκ νέου ἑρμηνεύων τὰς ἐπιγραφάς. Πρὸς τούτοις τοῖς ὀνόμασι, τοῖς σημαντικωτάτοις διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας, εὑρίσκομεν ἐν τῷ Παρθενῶνι τὸ τοῦ ἐπισκόπου Δαυλίας Γερμανοῦ (147)· πιθανὸν Ἀθηναίου καὶ ὑποκειμένου εἰς τὸν ἐκεῖ μητροπολίτην, καὶ πολλῶν μεγάλων ἀξιωματικῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς μητροπόλεως, ἥτις ὡς εὐλήπτως ἀναγινώσκομεν, ἦτο καθιερωμένη εἰς τὴν Παρθένον Μαρίαν· ἦσαν οὗτοι φύλακες, ψάλται, χαρτουλάριοι, οἰκονόμοι, γραμματεῖς, ὀρφανοτρόφοι· ἔπειτα ἱερεῖς, μοναχοὶ καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοῦ 892-1071, ἱερεύς τις Νικόλαος, ὅστις ἀπέθανε τῇ 1 ἰουλίου 1314, ὅπερ μοι φαίνεται ἀμφίβολον.

Αὗται αἱ ἐπιγραφαί, ὡς ἐγὼ ὁ ἴδιος κατεπείσθην, εὑρίσκονται ἐπὶ τὰς τοῦ Παρθενῶνος στήλας καὶ δὲν εἶναι πολὺ ἀνόμοιαι τῶν ἀνευρημένων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Νικοδήμου. Ἀλλ' ὅμως, ὡς ἀπέδειξα καταλέγων αὐτάς, ὑπάρχουσιν ἐκεῖ παραπολλαὶ ἀντιφάσεις πρὸς ἄλλας ἀναμφισβητήτους εἰδήσεις, ὥστε δὲν δύναμαι ν' ἀπαλλαχθῶ καθ' ὅλα τῆς ὑποψίας, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ πλαστογραφίας. Ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει ἦν

κατέλαβεν ὁ Πιττάκης, μετὰ τῆς σχεδὸν ἀπολύτου ἐξουσίας ἣν προσεκτήσατο ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ἀρχαιότητας δὲν ἦτο ἀδύνατον, ὅτι ἕνεκα τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν ἀπέξυσε τὰς τοῦ Παρθενῶνος στήλας, καὶ κατεχρήσατο αὐταῖς ὡς τῷ ἐσφραγισμένῳ βενετῷ χάρτῃ! Ἀδύνατον βεβαίως νὰ ἐπιφέρω περὶ τούτου ἀκριβὲς τεκμήριον ὡς περὶ τῶν ἀναργυρικῶν Ἀποσπασμάτων· διαμένει ὅμως ἡ ὑποψία, ὅτι τοῦτο τὸ χρονικὸν τῶν Ἀθηναίων ἐπισκόπων ἀποτελεῖ τὸ ἀνάλογον ἀντάξιον τοῦ χρονικοῦ τῶν Ἀναργύρων.

Οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ὁ Πιττάκης ἐδημοσίευσε καὶ γνησίας ἐπιγραφάς, ἐπειδὴ πρὸ αὐτοῦ ὅτε Ποκόκης καὶ ἄλλοι ἀντέγραψαν ἐν Ἀθήναις πολλὰς τῶν χριστιανῶν χρόνων. Αὗται δὲν (148) περιέχουσι σχεδὸν οὐδέν· μόνον ὀνόματα ἀποθανόντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, «εὐγενοῦς τινος κυρίου Νικηφόρου», Εὐφημίου Πλακουνταρίου, διακονίσσης τινὸς Νικαγόρας, καὶ ἄλλα, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς τὰς πρώτας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχάς, ἔπειτα Θεοφύλακτός τις, ἀποθανὼν βεβαίως τῷ 936. τελευταῖον μία ἐπιγραφὴ (149) ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τῶν ἁγ. Θεοδώρων, καθ' ἣν τὸν σεπτέμβριον 1049 ὁ Σπαθαροκανδιδάτος (ἀρχηγὸς τῶν φυλάκων) Νικόλαος Καλομαλᾶς ἐπεσκεύασε τὸν παλαιὸν καὶ καταρρέοντα ναόν. Ἄλλως δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφαὶ ἐκ τούτων τῶν ἑκατονταετηρίδων, αἵτινες φωτίζουσι τὴν σκοτεινοτέραν περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῆς· οὐδ' εἶναι ὁριστικὴ οὐδὲ χρήσιμος ἡ γλωσσολογικὴ ἀπόδειξις τοῦ Πιττάκη, ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ δὲν ἀπεσβέσθη ἐν Ἀθήναις (150), οὐδὲ ἡ μακρὰ διατριβὴ αὐτοῦ περὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου Ἀγρίππα (151). Ἀρκεῖ ὅτι, ἐκ τῶν γνησίων τεκμηρίων ἅπερ ἐπηνέγκομεν, ἐπιστάμεθα, ὅτι ἡ τετρακοσιαετὴς ἐρήμωσις Ἀθηνῶν εἶναι μῦθος, ὅστις δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐξελεγχθῇ δι' ἄλλων μύθων.

Παρετήρησα ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἡ διάρκεια ἀρχαίων Ἑλλη-

νικῶν ὀνομάτων παρὰ τὰς μητροπόλεις καὶ τὰς ἐπισκοπὰς τῆς χώρας παρέχει κἂν ἀσθενὲς καὶ ἀβέβαιον τεκμήριον, ὅτι αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις δὲν κατεδαφίσθησαν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἀκολουθῶν νῦν τὸν Le Quien (152), τὸν ἀπανθίσαντα ἐπιμελῶς ὅλην τὴν ὑπάρχουσαν ὕλην, ἐπιφέρω βραχεῖαν ἐπιθεώρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαιρέσεως τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατὰ ταύτην καὶ τὰς ὕστερον ἑκατονταετηρίδας τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις Ἰλλυρία διῄρετο εἰς ἐννέα ἐπαρχίας, ὧν ἡ Δακία ἐπὶ τὴν μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἡ Δαρδανία δὲν περιλαμβάνονται ἐν ταύτῃ τῇ ἐρεύνῃ εἰς ἣν ἐνήκουσιν αἱ ἑξῆς ἐπαρχίαι.

Α. Ἡ Μακεδονία, ὅπου αἱ μητροπόλεις· α΄. Θεσσαλονίκη (κατὰ τὸν βαθμὸν ἀρ. 16· εἰς ταύτην ὑποκείμεναι αἱ ἐπισκοπαὶ Κίτρος, Βέρροια, ἡ τῶν Δρουγοβιτείων [Δρουγουβίτζοι, σλαβική], Σερβία [σλαβική], Κασσάνδρεια, Κάστριον ἢ τῶν Καμπανείων, Πέτρα, Ἡρκούλεον ἢ Ἀρδαμέριον, Ἱερισσὸς εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ὄρος Ἄθως, Λιτή, ἡ τῶν Βαρδαριωτῶν ἢ Τυρίων [βεβαίως οἱ τουρκομαγυάροι ἔποικοι]· β΄. Φίλιπποι· (ἀρ. 39· ὑπὸ ταύτην ἑπτὰ ἐπισκοπαί· Θεώριον, Πολύστολον, Βελίκια, Χριστούπολις, Σμολαῖνα, Καισαρούπολις καὶ Ἀλεκτρυόπολις).

γ΄.) Σέρραι (ἀριθ. 58)· προσέτι ἐπιφέρονται ὑπὸ Λὲ Κουιὲν Δίων, Στόβοι, Παρτικούπολις, Δόβερος, Ἔδεσσα (Βοδενὰ), Ἡράκλεια, Ἀμφίπολις, Λῆμνος (αὐτόνομος ἀρχιεπισκοπή), Θάσος, Βάργαλα καὶ ἄλλαι ἕδραι, αἵτινες δὲν περιλαμβάνονται ἐν τοῖς διασωθεῖσι παλαιοτέροις καταλόγοις· ὧν αἱ μὲν τότε ὑπῆρχον, αἱ δὲ καθιδρύθησαν ὕστερον καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν μητροπόλεων, λ. χ. Ζίχναι καὶ Μελενικὸν ἀπὸ Σερρῶν. Ἄλλων δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου μετεβλήθησαν τὰ ὀνόματα· π. χ. Λιτὴ ὀνομάζεται κατόπιν καὶ Ρενδίνη· ὅπερ ἴσως ἀντηχεῖ τὸ Σλαβικὸν Ρουγχῖνοι.

Β'. Ἡ Θεσσαλία, ὅπου αἱ μητροπόλεις· α'. Λάρισσα (ἀρ. 34)· ὑπὸ ταύτην Φάρσαλος, Δημητριάς, Ζητούνιον, Κζέρος (σλαβική), Λοιδορίκιον, Τρίκκα, Ἐχῖνος, Κόλυδρος, Σταγοί, Δομένικον, Κάτρια, Γαρδίκιον, ἕτερον Γαρδίκιον καὶ ἕτερος Ἐχῖνος, Περιστερά, Ραδοβίσδιον καὶ Πατζοῦναι (ἀμφότεραι σλαβικαί), Βεζένα, Σκόπελος (νῆσος), Κάλλινδος, Μαρμαρίτζιον, ἕτερος Κόλυδρος, Λύτζα, Χαρμήνα, Βουνήνα, Ἁλμυρός, Ὀξυμόκοβον, Βιαῖνα) καὶ β'. Νέαι-Πάτραι (ἀρ. 50· ὑπ' αὐτὴν δὲ Γάλαζα, Κουτζίαγρος, Σίβικτος, Βαριάνα). Πρὸς ταύταις εὑρίσκονται παρὰ Λὲ Κουιὲν Λαμία (Ζητούνιον), Γόμφοι, Ὑπάτη (Νέαι-Πάτραι) Μητρόπολις, Σκίαθος, Πεπάρηθος καὶ ἄλλαι· μετὰ τούτων τῶν ὀνομάτων, ὧν τὰ πλεῖστα ἑλληνικά, εὑρίσκεται καὶ ἐνταῦθα στοιχεῖόν τι σλαβικόν.

Γ'. Παλαιὰ Ἤπειρος, ὅπου αἱ μητροπόλεις. α'. Νικόπολις, κατόπιν μεταφερομένη εἰς Ναύπακτον (ἀρ. 35· ἐνταῦθα αἱ ἐπισκοπαὶ Βουδνίτζα, πρώην Δοδώνη, Ἀετός, Ἀχελῷος, Ρῆγοι — ἢ Ρόγος; — Ἰωάννινα, Φωτικὰ (Βέλλα) Ἀδριανούπολις [Δρινούπολις, Ἀργυρόκαστρον], Βουθρωτὸν καὶ Χειμάρα)· β'. Κέρκυρα (ἀρ. 73)· προσέτι Λευκάς, αὐτόνομος ἀρχιεπισκοπή, κατόπιν δὲ καὶ Ἄρτα.

Δ'. Ἑλλάς, ὅπου αἱ μητροπόλεις· α'. Κόρινθος (ἀρ. 27· ὑπὸ ταύτην Δαμαλᾶς, Ἄργος, προβιβασθεῖσα εἰς μητρόπολιν τῷ 1189, Μονεμβασία, Κεφαληνία, Ζάκυνθος, Ζεμενά, Μάνη)· β'. Ἀθῆναι· (ἀρ. 28 ὅπου Εὔριπος [Εὔβοια], Δαυλία, Κορώνεια, Ἄνδρος, Ὠρεός, Κάρυστος, Πορθμός, Αὐλωνία καὶ Σύρα); γ'. Παλαιαὶ Πάτραι (ἀρ. 32, ὅπου Λακεδαίμων, προβιβασθεῖσα τῷ 1082 εἰς ἰδίαν μητρόπολιν, Μεθώνη, Κορώνη, Ἕλος καὶ Βολαῖνα (αὐτὴ σλαβική)· δ'. Θῆβαι (ἀρ. 57)· αὐτόνομος ἦτο ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Αἴγινα καὶ Κέως· παρήκμασαν Κέγχρεαι, Μεγαλούπολις (κατόπιν ἀνακαινισθεῖσα καὶ ἐπονομασθεῖσα Χριστιανούπολις), Ναύπλιον (συνηνωμένη μετ' Ἄργους) Τέγεα, Μαρα-

θών, Ἐλάτεια, Μέγαρα, Ὀποῦς, Πλαταιαί, Θεσπιαί, Τανάγρα, Τροιζήνα (συνηνωμένη μετὰ Δαμαλᾶ) καὶ ἄλλαι, ἐνῷ ἐπισκοπαί τινες ὑπὸ Λὲ Κουιὲν μνημονευόμεναι ἱδρύθησαν ὕστερον, πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν Φράγκων, καὶ διήρκησαν ἔπειτα ἐπὶ τὴν τουρκοκρατίαν, τοὐλάχιστον κατὰ τὸ ὄνομα.

Ε'. Νέα Ἤπειρος· ὅπου αἱ μητροπόλεις. Δυρράχιον (ἀρ. 42· ὑπ' αὐτὴν Στεφανιακά, Χουνόβια, Κροία, Ἐλισσός, Διόκλεια, Σκόδρα, Δριβάστον, Πόλαθα (Πουλὰδ, Σπολίτον) Γλαβινίτζα ἢ Ἀκροκεραύνια, Αὐλών, Λύχνιδος, Ἀντίβαρις, Τζερνικόν, Πολυχερόπολις καὶ Γραδίτζιον)· προσέτι ἀριθμός τις ἐκλειψάντων ὀνομάτων. Αἱ ἀλβανικαὶ πόλεις ὑπετάγησαν κατόπιν εἰς ἰδίαν ἑβδόμην ἐπαρχίαν, ὀνομαζομένην Πραίβαλιν ἧς Σκόδρα ἦτο μητρόπολις· αἱ πλεῖσται ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Δυρραχίου.

ΣΤ'. Κρήτη, ὅπου ἡ μητρόπολις Γόρτυνα, ἐπὶ Λέοντος ϛ'. κρατουμένη ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ἔπειτα δὲ κεκοσμημένη πολλοῖς ὑποκειμένοις ἐπισκόποις, λ. χ. Κνωσσοῦ, Ἀρκαδίας, Ἱεραπέτρας, Λάππας, Ἡρακλειουπόλεως, Σουβρίτης, Ἀπολλωνίας, Χερσονήσου, Κυδωνίας, Κυσσάμου καὶ ἄλλων.

Ζ'. Ἡ ἐπαρχία Πραιβαλὶς ἐρρέθη ἤδη· πρέπει ὅμως νὰ προσαριθμήσωμεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὰς ἑξῆς μητροπολιτικὰς ἕδρας, ἀνατεθείσας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Κυκλάδων· α'. Ρόδας (ἀρ 38· ὑπὸ ταύτην Σάμος, Χίος, Κῶς, Νάξος, ἥτις ἀποχωρισθεῖσα τὸν μάϊον 1083 συνηνωμένη μετὰ τῆς Πάρου ἐγένετο ἡ 79 μητρόπολις, Θήρα, Πάρος, Τῆνος Μῆλος, Πισίνα, Γκαρία, Λέρνα, Ἀστυπαλαῖα, Τραχεῖα καὶ Νίσιρος)· β'. Μιτυλήνη (ἀρ. 49, ὑφ' ἣν Ἐρισσός, Στρογγύλη, Τένεδος, Βέρχινος, Τερπερίνη καὶ Μαρμαριτζάνη) τελευταῖον γ'. Μέθυμνα (ἀρ. 75).

Πρόδηλον εἶναι ὅτι ἡ τῶν μητροπόλεων τάξις ὑπέστη πολλαπλασίας ἀλλοιώσεις, καὶ ὅτι ἀποβαλλομένων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διασχιζομένων τινῶν διοικήσεων πολλὰ μετεβλήθη-

σαν· ἅπερ ἔξεστι νὰ συνάγωμεν ἐκ τῶν διαφόρων Notitiae Episcopatum, ἃς ὁ Πάρθεϋ προσέθηκεν εἰς τὴν καλὴν αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ Ἱεροκλέους· θὰ παρατηρήσω μόνον ὅτι καὶ τὰ ρωσσικὰ χρονικὰ διέσωσαν μεταφράσεις τινὰς αὐτῶν (153), πρὸ πάντων πρὸ τῆς ὑπὸ Λέοντος ϛ'. κατασταθείσης Τάξεως, ἣν ὁ Πάρθεϋ ἐξέδωκεν ὑπ' ἀριθμὸν 2.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων καὶ τάξεων προκύπτει, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ἐπισκοπῶν ἕδραι φέρουσιν ἑλληνικὰ ὀνόματα· ὅτι ὁ μέγιστος ἀριθμὸς σλαβικῶν ἐπισκοπῶν εὑρίσκεται ἐν Μακεδονίᾳ, ἔπειτα ἐν τῇ Ἠπείρῳ καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ, ἐνῷ ὀλίγαι μόνον ἔχει ἡ μέση Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἐκ τούτου δὲν συμπεραίνεται βεβαίως, ὅτι κατὰ ταύτας τὰς ἑκατονταετηρίδας δὲν ἐφίσταντο καὶ ἐκεῖ σλαβικαὶ φυλαὶ καὶ ὅτι δὲν διῳκοῦντο αὐτονόμως. Ἐπειδὴ ἄν τις ἀκολουθήσῃ ἀναλόγως τὴν τοῦ Φαλλμεράϋρ ἀρχήν, εἰς τὴν πρώτην ὄψιν λεπτομεροῦς χάρτου ὅλη ἡ Πελοπόννησος φαίνεται γέμουσα σλαβικῶν χωρίων. Τὴν ἀκριβῆ ἀνάπτυξιν τούτου τοῦ ζητήματος ἔπρεπε ν' ἀφήσω εἰς τὸ γεωγραφικὸν μέρος τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας (154). Τινὰ ὀνόματα, ἐξηγηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀποσπασματογράφου ὡς σλαβικὰ ἀποδεικνύονται παλαιὰ ἑλληνικὰ ἢ φραγκικά, διεστραμμένα ἐν τῇ χυδαίᾳ διαλέκτῳ, τούτων δὲ θ' ἀναλύσω κατωτέρω τινά, ἅπερ ἐφάνησαν μέχρι τοῦδε περιλαμβάνοντα ἀδιάλυτον αἴνιγμα. Θὰ πραγματευθῶ ἐκεῖ καὶ περὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι τὰ ὀνόματα Μωρέας καὶ Μιστρᾶς εἶναι ἀρχαῖα σλαβικὰ ὀνόματα, ἐπειδὴ φαίνονται τὸ πρῶτον κατὰ τὴν φραγκικὴν ἐποχήν, καὶ δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσιν ἀσφαλέστατα διὰ τῆς δυτικῆς ξενοκρατίας. Ἄλλως δέ, μετ' ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῶν ἀρίστων χαρτῶν τῆς Πελοποννήσου ὡς πρὸς ἐμὲ δύναμαι μόνον νὰ παραδεχθῶ τὴν γνώμην τοῦ ἐμβριθοῦς Λέακε ὅτι 40 γεωγραφικῶν ὀνομάτων εὑρισκομένων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μόνον τὸ ἓν ἔχει σλαβικὴν καταγωγήν. Ναὶ μὲν ἐπισωρεύονται

ἐκτάκτως τοιαῦτα σλαβικὰ ὀνόματα ἔν τισι χώραις, π. χ. ἐ-
π' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐρώτα, ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ ἐν
μέρει τινὶ αὐτῆς τῆς Ἀρκαδίας· ἀλλὰ μόνον ἡ ἐξοχὴ κατέ-
χεται ὑπ' αὐτῶν, ἐνῷ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπικρατεῖ πάντοτε τὸ ἑλ-
ληνικὸν στοιχεῖον. Δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν ὅτι πρὸς τοῖς χω-
ρίοις καὶ ὄρη, καὶ ποταμοὶ καὶ κοιλάδες φέρουσι σλαβικὰ ὀνόματα·
ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀποδεικνύεται ὁλοσχερὴς ἐκρίζωσις τοῦ ἑλληνι-
σμοῦ. Ἂν δὲ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τοιαῦτα σλαβικὰ
ὀνόματα ἅτινα εὑρίσκονται καὶ ἐν τῇ ρωσσικῇ Μεγάλῃ Ἡγε-
μονίᾳ Σούσδαλ, δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ ὑπολάβωμεν κατὰ Φαλ-
λμεράϋρ τοὺς Μοσχοβίτας ὡς τοὺς νέους ἐποίκους τῆς Ἑλλάδος·
διότι ὑπὸ γενικῶν ἰδεῶν, ὡς ἁπανταχοῦ συμβαίνει, ἔλαβον τὰ
νέα χωρία τὰ ὀνόματά των — δηλ. ἕλος, ὄρος, κοιλὰς κ.λ. —
Εἴδομεν ἀνωτέρω πόθεν κατήγοντο αὐτοὶ οἱ σλαβικοὶ ἔποικοι.
Ἀλλὰ πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι μικρόν τι μέρος τῶν Σλάβων
εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον τῷ 746 κατέλαβε τὰς
διὰ τοῦ μεγάλου λοιμοῦ ἠρημωμένας χώρας φαίνεται ἀντιλέ-
γων βυζαντινός τις γεωγράφος οὐχὶ τόσον ἀκριβής, ὅς τις κατὰ
τὰ τέλος τῆς ι'. ἑκατονταετηρίδος, πιθανὸν ἐπὶ Βασιλείου Β'.
συνέταξεν ἐπιτομὴν τοῦ Στράβωνος (155). Ἐκ παντὸς μὲν
τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ προκύπτει ἡ ὑλικὴ παρακμὴ τῆς
Ἑλλάδος — ἡ Βοιωτία καταστρέφεται ὑπὸ σεισμοῦ (156), τὰ
χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ μεταλλεῖα τῆς ληλαντινῆς πεδιάδος ἐν
Εὐβοίᾳ μένουσι ἀκαλλιέργητα ὡς καὶ τὰ ἀργυρᾶ τοῦ Λαυρίου —
διὰ τούτου δὲ μάλιστα φαίνεται τεκμηριουμένη ἡ ἐξόντωσις
τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅτι κατ' αὐτὸν (157), πρὸς τῇ Ἠπεί-
ρῳ, πᾶσά τε σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος κατοικοῦν-
ται ὑπὸ σκυθικῶν Σλάβων. Διηγεῖται προσέτι κατ' ἰδίαν περὶ
τῆς Ἤλιδος (158) ὅτι, ἠφανισμένων τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων τῶν
Πισατῶν, τῶν Καυχόνων καὶ τῶν Πυλίων, πᾶσα ἡ χώρα κα-
τείχετο ὑπὸ Σκυθῶν. Φαίνεται μὲν φυσικὸν ὅτι ὁ συγγραφεὺς

ἐξαίρει μάλιστα τὴν Ἤλιδα· κατ' ἐκείνας τὰς πεδιάδας φαίνονται καθιστάμενοι οἱ πλεῖστοι τῶν Σλάβων ἐποίκων· ὅθεν ἐξωρμήθη πιθανὸν ἡ κατὰ Πατρῶν προσβολή, ἐνῷ ἡ Ἀχαΐα προφυλαττομένη ἔνθεν μὲν ὑπὸ Πατρῶν, ἔνθεν δὲ ὑπὸ Κορίνθου, ἔμεινεν ἑλληνίς. Ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ἤλιδι εὑρίσκομεν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν πόλιν γνησίως ἑλληνίδα καὶ ἄρτι ἀναδυομένην, τὴν Ἀρκαδίαν, ἥτις ἐνδέχεται νὰ ἐκτίσθη ὡς βασιλικὸν φρούριον ἵνα μὴ εἰσχωρήσῃ περαιτέρω τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον. Οὐδὲ ἐκ τῆς γενικῆς ἀποφάνσεως «πᾶσαν Ἤπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Πελοπόννησον καὶ Μακεδονίαν Σκύθαι Σλάβοι νέμονται» δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὁλόκληρον, ἀλλὰ μερικὴν κατάληψιν τῆς χώρας. Εἰ δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ συντομογράφου ὁ Μαραθὼν ἐκαλεῖτο Βράνα, ἡ Σαλαμὶς Κούλουρι, αἱ Πλαταιαὶ Κόκλα καὶ οἱ Δελφοὶ Καστρὶ ὡς καὶ σήμερον, ἀντὶ δὲ Μυκηνῶν καὶ Ὀλυμπίας μεταχειρίζοντο τὰ ὀνόματα Χαρβάτη καὶ Μιράκα, τοῦτο τεκμηριοῖ μόνον ὅτι σλαβικά τινα ὀνόματα εὑρίσκονται ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ νοτίῳ Ἑλλάδι: ἂν δέ τις θεωρῇ ὡς λίαν σημαντικὰ ταῦτα τὰ τοπικὰ ὀνόματα, ἅτινα ὕστερον, ἤδη κατὰ τὴν φραγκικὴν ἐποχὴν ἀντικαθίστανται ἐν μέρει ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, δὲν ἔπρεπε τὰ λησμονήσῃ, ὅτι αὗται αἱ σπουδαιόταται πόλεις αἵ τε ἐπιθαλάσσιοι καὶ αἱ μεσόγειοι, διετήρησαν πάντοτε τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα, καὶ ἑπομένως δὲν ἐσλαβώθησαν.

Καὶ ἐνταῦθα προκύπτει ὅτι εἶναι μὲν ἀναντίρρητος ἡ παρουσία σλαβικοῦ τινος στοιχείου ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ· πρέπει ὅμως νὰ περιωρισθῇ χρονολογικῶς — τὸ 746 ἔτος ὑπάρχει ἐνταῦθα τὸ μόνον βέβαιον στήριγμα· — καὶ νὰ περισταλῇ μεταξὺ στενῶν ὁρίων. Ἄρα ἀπέκτησεν ὁ σλαβισμὸς τοσαύτην ἰσχὺν ἐν τῇ Ἑλλάδι, ὥστε ὑπέταξε καὶ ἠφάνισεν ὅλον τὸν ἑλληνισμόν, ὥστε αὐτὴ ἡ γλῶσσα τῶν πνευματικῶς ὑπερεχόντων Ἑλλήνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς

τὴν σλαβικὴν, ἢ μεμιγμένην μετὰ σλαβικῶν στοιχείων ἐγένετο ἀγνώριστος καὶ τοιαύτη, οἵαν ὀνομάζομεν τανῦν νεοελληνικήν; Ο Φαλλμεράϋρ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπαντῶσι διϊσχυριζόμενοι τοῦτο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Ὡς ἀναντίρρητα δὲ τεκμήρια, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ καθ' ὅλα ἐσλαβώθη, ὁ Κρίεγκ (159) ἐπιφέρει τὰ τρία ἑξῆς.

α'.) Τὰ ὑποκοριστικὰ τῶν οὐσιαστικῶν συχνὰ καὶ παραλόγως ἐπιφαινόμενα, καὶ παρ' αὐτοῖς τῆς Βυζαντινοῖς· « οὐδεὶς δὲ ὑπάρχει γλωσσῶν κλάδος ὅπου χρῶνται συχνότερον τοῖς ὑποκοριστικοῖς ἢ ὁ σλαβικός » · ἑπομένως ἡ νεοελληνικὴ εἶναι ἐσλαβωμένη. Δὲν παρατηρεῖται ὅμως ὅτι αἱ καταλήξεις καὶ αἱ πρωτότυποι λέξεις εἶναι ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ κλασσικῇ δὲν εἶναι σπάνια τοιαῦτα παραδείγματα, ὅτι ἁπανταχοῦ ἡ δημώδης διάλεκτος ἀγαπᾷ παραπολὺ τὰ ὑποκοριστικά· καὶ ὡς τὴν χυδαίαν διάλεκτον τῶν νῦν Ἑλλήνων, οὕτως καὶ τὴν ἰταλικὴν ἠδυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν ὡς ὑπὸ τῆς σλαβικῆς ἐπηρεαζομένην, διότι, καὶ αὐτὴ ἀγαπᾷ ἐξαιρέτως τὰ ὑποκοριστικὰ καὶ ἐπίσης τὰ μεταχειρίζεται ἄνευ λόγου. Ἀλλὰ μήπως εἶναι καὶ ἡ ἀρχαία Ἰταλία ἐν γένει σλαβική, ὡς φαντάζεται νὰ ἐποδείξῃ ἐναργῶς ὁ κυρ. Κόλλας ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθέντι ἔργῳ, (160) ὃ ἐδημοσίευσεν ἰδίοις ἀναλώμασιν (!) ἡ βιενναία Ἀκαδημία, καὶ μήπως ἦτο κατὰ Βολάνσκη ἡ τυρρηνικὴ μόνον διάλεκλος τῆς ἀρχαίας σλαβικῆς; Διὰ τοιούτων τεκμηρίων τὰ πάντα δύνανται ν' ἀποδειχθῶσι. Προσέτι δέ.

β'.) « Ἐν τῇ σερβικῇ, τῇ βουλγαρικῇ καὶ ἄλλαις σλαβικαῖς διαλέκτοις ἐπικρατεῖ ἡ τάσις νὰ τονίζηται ἡ προπαραλήγουσα, ὅπως συμβαίνει ἐν τῇ ἑλληνικῇ παραπολὺ συχνότερον ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ » . Θὰ ἐσβέσθη λοιπὸν ὁ ἀρχαῖος τόνος· « ἂν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐτόνιζον μὲν Λάρισσα, Κόρινθος, Ὄλυμπος, Ἐπίδαυρος, προέφερον δὲ Λαρίσσα, Κορίνθος, Ὀλύμπος, Ἐπιδαῦρος, ἀπεναντίας τανῦν λέγεται καὶ γράφεται Λάρισσα, Κόριν-

θος κ.λ. » Ἀλλά τις ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες — ἐξαιρουμένων τῶν ποιητῶν ἀφ' ὧν δὲν πρέπει ἐνταῦθα νὰ λάβωμεν τὸ μέτρον· πόσαι ἄτονοι συλλαβαὶ γίνωνται θέσει μακραὶ — ὁμιλοῦντες ἐτόνιζον συνήθως ὡς βούλεται ὁ Φαλλμεράϋρ; οὐδαμοῦ ὑπάρχει θετικὸν τεκμήριον. Παρομοίως κενὸν εἶναι τὸ τελευταῖον.

γ'.) Ὅτι οἱ Νεοέλληνες « ὅπερ μάλιστα πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον, δὲν προφέρουσι τὸ δασὺ ὅπου τὸ εἶχον οἱ ἀρχαῖοι — λοιπὸν Ἕλληνες ἀντὶ Ἕλληνες, Ὕδρα ἀντὶ Ὕδρα. Νῦν δὲ καὶ ἐν τοῖς σλαβικοῖς διαλέκτοις λείπει τὸ δασύ· ἄρα καὶ ἐνταῦθα σλαβικὴ πλημμύρα ». Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ πρότασις εἶναι παραπολὺ ἀμφισβητήσιμος. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἵτινες εἶχόν τι ἀναμφιβόλως τοῦ ἰωτακισμοῦ, καὶ οὐδέποτε μετεχειρίσθησαν τὴν ὑπ' Ἐράσμου ἐφευρεθεῖσαν προφοράν, προέφερον τὸ δασὺ πολὺ μαλακώτερον ἡμῶν, καὶ αὐτὸ τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὅτε τὸ ἔγραφον μέν, προέφερον δὲ δι' ἐλαφροῦ πνεύματος (161). Οἱ Ρῶσσοι μὴ ἔχοντες τὸ δασὺ ἀντιγράφουσι συχνὰ Je ἀντὶ He π. χ. Telenia ἀντὶ Helenia ὕστερον τὸ μὲν ἐκθλίβεται, τὸ δὲ ἀντικαθίσταται διὰ G. Μᾶλλον δὲ τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐνδεικνύῃ ξένην ἀνάμιξιν, ὅτι ἠφανίσθη σχεδὸν καθ' ὅλα τὸ ἀπαρέμφατον ἀντικαθισταμένου τοῦ νὰ μεθ' ὑποτακτικῆς. Προσέτι δοξάζει ὁ Φαλλμεράϋρ ὅτι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἐλαλεῖτο μὲν σχεδὸν μόνον ἡ σλαβική, νῦν δὲ ἡ σλαβικὴ διάλεκτος ἠφανίσθη πραγματικῶς ἐν τῷ Μωρέᾳ. Ὅπερ συνέβη διὰ τοῦτο, ὅτι οἱ ξένοι ἔποικοι οὐδεμίαν εἶχον ἰδίαν φιλολογίαν καὶ βαπτισθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ μάθωσιν τὴν γραφὴν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν αὐτῶν ἀποστόλων καὶ δεσποτῶν. Ἀλλὰ διὰ τί οἵ τε βόρειοι Σλάβοι καὶ ἄλλοι διάγοντες ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις, διετήρησαν ἀμετατρέπτως τὴν ἑαυτῶν ἐθνικότητα καὶ τὴν ἐπέβαλον αὐτοῖς τοῖς δεσπόταις των, τοῖς Βουλγάροις. Ναὶ μὲν ἦσαν

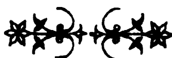
οἱ Βούλγαροι ἀγριώτεροι τῶν αὐτοῖς ὑποτελῶν Σκλαβηνῶν, ἐνῷ οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Σλάβοι ἦσαν εἰς ἐπαφὴν λαοῦ πρώην πεπολιτισμένου καὶ ἀκμάσαντος. Ἀλλ' ἐν αὐτῷ τούτῳ εὑρίσκομεν τὴν καλλίστην ἐξέλεγξιν τῆς θεωρίας ἐκείνης, ἥτις ἐξαίρει τὸν ὁλοσχερῆ ἀφανισμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τῶν « σουσδαλικῶν τεράτων ». Ὅπου ἂν κατέστησαν οἱ Σλάβοι ἐντὸς γενεῶν τινων ἀπερρόφησαν ἀπανταχοῦ ὅλα, καὶ αὐτὰ τὰ ἐπικρατοῦντα στοιχεῖα, ἂν μὴ ὑπῆρχον πολυάριθμα καὶ ὑπερέχοντα· οἱ Τουράνιαι Βούλγαροι συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν· οἱ Νορμανδοὶ Ρῶσσοι, ἐπικληθέντες ὑπὸ τῶν Σλάβων τῆς Ρωσσίας καὶ ἐκλεχθέντες ὡς κύριοι αὐτῶν, ἂν καὶ πλεῖστον ὅσον καὶ ὑπερέχοντες διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ὑποτεταγμένων, μετὰ τέσσαρας γενεὰς εἶχον ἤδη ἀποβάλει τὴν αὐτῶν ἐθνικότητα, γενόμενοι καθ' ὅλα Σλάβοι. Εἰ δὲ αὐτὸ τοῦτο δὲν συνέβη ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅπου προσέτι οἱ Σλάβοι θὰ ἦσαν κύριοι, δὲν πρέπει νὰ προστρέχωμεν εἰς παραβολὴν πρὸς νικήσαντας Ρωμαίους, τοὺς ἀποδεξαμένους τὴν παιδείαν τῶν ὑποταχθέντων Ἑλλήνων, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι οἱ Σλάβοι ἔποικοι δὲν ὑπερέβαλλον τῷ πλήθει τοὺς ὑπολελειμμένους Ἕλληνας οὐδ' ἐπλημμύρησαν οὐδ' ἐδούλωσαν τὴν χώραν. Καὶ εἰς τοὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐποικοῦντας Σλάβους ἁρμόζει ἡ περιγραφὴ ἣν συνέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ς'. περὶ τῶν ἄλλων σλαβικῶν φυλῶν. (162) Ἀκόρεστος ῥοπὴ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἦτο κατ' αὐτὸν ὁ κύριος χαρακτὴρ ὅλων τῶν Σλάβων. Ἐφ' ὅσον κατῴκουν τὴν ἰδίαν χώραν πέραν τοῦ Δουνάβεως ἀπήλαυον τελείαν ἐλευθερίαν· ὁσάκις ἐξήρχοντο, προετίμων νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατηγῶν (Τσούπανοι) ἢ νὰ πείθωνται τοῖς τῶν Ῥωμαίων νόμοις. Ἡ χώρα αὐτῶν εἶναι πολυάνθρωπος· ἀγογγύστως φέρουσι ζέστην ψῦχος, βροχήν, γυμνότητα καὶ ἀσιτίαν. Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Α'. προσεπάθησε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῆς βαρβαρότητος ἀποστείλας εἰς αὐτοὺς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐπιβάλλων ἀρχηγοὺς οἵτινες

τοὺς ἐκυβέρνων κατὰ τὰ ἑλληνικὰ ἤθη, ἐγένοντο σύμμαχοι τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ φιλοξενία αὐτῶν, ἡ προστασία ἣν χορηγοῦσιν εἰς πάντα ξένον, ἡ φιλανθρωπία πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, οἵτινες πρέπει μὲν νὰ κερδίζωσι τὸ ἀντίλυτρον δι' ἐργασίας, ἔπειτα δὲ ἢ ἐπιστέφουσιν εἰς τὴν πατρίδα ἢ δύνανται νὰ μένωσιν ὡς φίλοι τῶν πρώην κυρίων, ἡ ἁγνεία τῶν γυναικῶν περιγράφονται ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ φιλοσόφου διὰ τόσων ζωηρῶν χρωμάτων ὥστε φαίνεται νὰ ἀναγινώσκῃ τις βιβλίον ἐφάμιλλον τῆς «Γερμανίας» τοῦ Ταχίτου, καὶ νὰ θεᾶται εἰς τοιοῦτον ἠθῶν καθρέπτην, οἷον ὁ ἴδιος τῶν Ρωμαίων αὐτοκράτωρ παρέστησεν ὡς παράδειγμα εἰς τὸν διεφθαρμένον λαόν του. Καὶ ἡ ἄνεσις καὶ τὸ ἀποφεύγειν τὴν βαρεῖαν ἐργασίαν ἐνθυμίζει τοὺς ἀρχαίους Γερμανούς· καὶ αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζον περιτετειχισμένας πόλεις, ἀλλὰ διῆγον ἐλεύθεροι κατὰ τὰ χωρία των, οἱ ὑπὸ τῆς φυλῆς ἐκλεχθέντες ἀρχηγοὶ ἦρχον αὐτῶν οὐχὶ ὡς ἀπόλυτοι δυνάσται, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ πατριαρχικὸν τρόπον.

Τοιουτοτρόπως διωργανίσθησαν ἀναμφιβόλως καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι τὰ τῶν Σλάβων χωρία· ἡ πεδιὰς καθ' ὅσον ἦτο εὐπρόσιτος ὑπετάγη αὐτοῖς. Ἔλαβον τὰς ἕδρας τῶν ἐπὶ τὰς τῶν ὀρέων κλιτύας, ἐπὶ τὰς τῶν ποταμῶν ὄχθας, ἂν δὲ καί τινες φυλαὶ καθίσταντο ἐπ' ἠρημωμένων ὀρεινῶν χωρίων ἀπέσχον τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῶν ὠχυρωμένων πόλεων τῶν Ἑλλήνων. Μόνον ὅπου κατέπεσεν ὑψηλόν τι φρούριον τῶν Ρωμαίων, κατέστησαν ἐν τῇ ὑπωρείᾳ καὶ ἔκτισαν χωρία καὶ κωμοπόλεις φερούσας τοτὲ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ κατεστραμμένου φρουρίου, τοτὲ δὲ νέον ὄνομα σλαβικόν. Μετὰ τῆς κατὰ Πατρῶν ἀποτυχούσης ἐφόδου ἔληξεν ἡ ἰσχύς των κατὰ τὴν Ἦλιδα· οἱ ἐλεύθεροι Σλάβοι ἐγένοντο δοῦλοι τῶν Ρωμαίων καὶ γεωργοὶ ὑποτελεῖς τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν. Ἀπεναντίας εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου διετήρησαν μετὰ τῆς αὐτῶν ἐθνικότητος τήν τε πί-

στιν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἂν οὖν διὰ τούτων τῶν σλαβικῶν ἐποικήσεων σταγόνες τινὲς σκυθικοῦ αἵματος ἐνδέχεται νὰ ῥέωσιν εἰς τὰς φλέβας ἐκείνων, οἵτινες θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ὡς ἰθαγενεῖς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, αὐτὸ τὸ μίγμα εἶναι βεβαίως μικρόν. Μετά τινας ἀνθρώπων γενεὰς τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον ἠφανίσθη ὑπὸ τοῦ κατά τε τὴν ποσότητα καὶ τὸ πνεῦμα ὑπερέχοντος ἑλληνικοῦ· μόνον τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων αὐτῶν, ὧν οἱ κάτοικοι θὰ ἀνίχνευον δυσκόλως τὴν γενεαλογίαν εἰς τοὺς Σλάβους τῆς θ'. ἑκατονταετηρίδος, καὶ τύποι τινὲς ἀναντιρρήτως σλαβικοὶ ἐνθυμίζουσι τὸ μίγμα τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος μετὰ τοῦ σλαβικοῦ, ὅπερ διετηρήθη μέχρι τοῦδε ἄμικτον, πλὴν τῶν Τζακόνων (τῶν ἀρχαίων τούτων Ἑλλήνων καὶ Πελασγῶν τοῦ Φαλλμεράϋρ καὶ ἄλλων!) (163).

Διὰ τῶν εἰρημένων ἡ θεωρία τοῦ Φαλλμεράϋρ ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τοῦ ἁρμοδίου μέτρου· ναὶ μὲν ὑπῆρξαν σλαβικαὶ ἐποικήσεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἠπείρῳ, ἀλλ' οὔτε πανσλαβισμὸς οὔτε ὁλοσχερὴς ἐξόντωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

(1) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ συριακοῦ εἰς τὸ γερμανικὸν ὑπὸ I. M. Schönfelder, ἐν Μονάχῳ 1862) VI, κεφ. 25, σελ. 255. Παραβλ. *Land.* Ioannes Bischof von Ephesus, der erste syrische Kirchenhistoriker. Einleitende Studien. Leyden 1856. σελ. 168.

(2) Σελ. 327 (ἐκδ. Bonn).

(3) Σελ. 404. « κεραϊζομένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Σκλαβηνῶν ».

(4) Αὐτόθι σελ. 332 κ. ἑ. Ζωναρᾶς βιβλ. XIV, κεφ. 11 (τομ. II σελ. 73).

(5) Παραβλ. Ioann. Biclarensis Chronicon (παρὰ Roncalli II, 389-390). Ὁ συγγραφεὺς ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ 558-575· μνημονεύει καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σλάβων τῷ 577, ἐπὶ πᾶσι τὴν διαρπαγὴν θρᾳκικῶν πόλεων· κατ' αὐτὸν οἱ Ἄβαροι κατεῖχον τὴν Θρᾴκην ἤδη τῷ 579 φανερῶς κατὰ τὴν προειρημένην ἐκστρατείαν πρὸς τοὺς Σκλαβηνούς· αὐτόθι II, 388.

(6) Ἰωάννης ὁ Ἐφέσου VI, κεφ. 30-32. σελ. 261; Μένανδρος (ἐκδ. Bonn)· σελ. 424-425; Θεοφύλακτος Σιμοκάττης I, 3 (ἐκδ. Bonn. σελ. 38 ἀκολ. Εὐάγριος V, 12, σελ. 431 ἡμαρτημένως ἐξηγοῦσι συνήθως τοῦτο τὸ χωρίον ὑπολαμβάνοντες τὴν ἐκστρατείαν τῶν Σλάβων τοῦ 577.

(7) Θεοφύλ. Σιμοκάττης I, 3-6 σελ. 39-46. Θεοφάνης τομ. I, σελ. 389 κ. ἑ. Γεώργιος Κεδρηνὸς τόμ. I, σελ. 691 κ. ἑ. Ζωναρᾶς XIV, 12 τόμ. II, σελ. 73-74.

(8) Isidorus Hispalensis Chronicon (παρὰ Roncalli II, 459); Continuator Prosperi Havniensis παρὰ Hille, De Continuatore Prosperi a. 641 Havniensi, ἐν Βερολίνῳ 1866 8. σελ. 35.

(9) Θεοφυλ. Σιμοκάττης I, 7 σελ. 46-47· Θεοφάνης τόμ. I, σελ. 391. Κεδρηνὸς τόμ. I, σελ. 692. Ζωναρᾶς, αὐτόθι. Ἐν χειρογράφοις τισὶ Ἰσιδώρου (αὐτόθι) οἱ Σχλαβηνοὶ ὀνομάζονται διὰ τοῦ ἀορίστου ὀνόματος « Χοῦννοι ».

(10) Θεοφυλ. Σιμοκάττης I, 8 κ. ἑ. σελ. 47 κ. ἑ. Θεοφάνης τόμ. I, σελ. 395 κ. ἑ.

(11) Θεοφυλ. Σιμοκάττης II, 15-17 σελ. 100-104. Εὐάγριος VI, 4. Θεοφάνης αὐτόθι.

(12) III, σελ. 119· παραβλ. Εὐάγριος VI, 9.

(13) Βιβλ. VI, 10, σελ. 452. Αὐτὸς ἔγραψε περὶ τὸ 593, βεβαίως μακρὰν τῆς Ἑλλάδος.

(14) Αὐτόθι βιβλ. VI, 8 σελ. 450.

(15) Θεοφυλ. Σιμοκάττης VI, 1-3 σελ. 241-246. Θεοφάνης I, σελ. 412 κ. ἑ. Κεδρηνὸς I, σελ. 695. Ζωναρᾶς αὐτόθι.

(16) Θεοφυλ. Σιμοκάττης VI, 3-5 σελ. 246-250. Θεοφάνης I, σελ. 415 κ. ἑ. Κεδρηνὸς I, σελ. 696. Ζωναρᾶς XIV, 12 τόμ. II, σελ. 73-74.

(17) Θεοφυλ. Σιμοκάττης VI, 6-11 σελ. 250-267. Θεοφάνης I, σελ. 417-422. Κεδρηνὸς I, σελ. 698.

(18) Θεοφυλ. Σιμοκάττης VII, 2-7 σελ. 271 κ. ἑ.

(19) Acta Sanctorum, Octobr. dies IV, σελ. 143. Παραβλ. Büdinger Αὐστριακὴ Ἱστορία, ἐν Λειψίᾳ 1858 τόμ. I. σελ. 64.

(20) Θεοφυλ. Σιμοκάττης VII, 7-13 σελ. 281 κ. ἑ.

(21) Ἕπομαι ἐνταῦθα τῷ Θεοφύλ. Σιμοκάττῃ VII, 14-15 σελ. 295 κ. ἑ. Ἐκ τοὐναντίου Παραβλ. Muralt, Essai de chronographie byzantine pour servir à l'examen des Annales du Bas-Empire et particulierement des chronographes Slavons de 395 à 1057, ἐν Πετρουπόλει 1855, 8. σελ. 259.

(22) S. Gregorii Papae Epistolae βιβλ. X, 36 (ἐκδ. Παρισ. 1705 fol. τόμ. II, σελ. 1065-1066).

(23) Θεοφυλ. Σιμοκάττης VIII, 1-5 σελ. 313 κ. ἑ. Παραβλ. τὰς ἄλλας πηγὰς ἐν Muralt σελ. 260.

(24) Θεοφάνης I, σελ. 451. Κεδρηνὸς I, σελ. 710.

(25) ἡ κυριωτάτη πηγὴ εἶναι τὸ ποιητικῶς κεκοσμημένον ἔργον Γεωργίου Πισίδα Bellum Avaricum (ἔκδ. Bonn σελ. 47 κ. ἑ.). Πρὸς τούτῳ οἱ χρονογράφοι Θεοφάνης I, σελ. 464 κ. ἑ. Κεδρηνὸς I, σελ. 716. Ζωναρᾶς XIV, 15 (τόμ. II, σελ. 82). Γεώργιος Ἁμαρτωλὸς (ἐκδ. Mu-

ralt ἐν Πετρουπόλει 1859 8.) σελ. 565. Ὁ Continuator Prosperi Havniensis καλεῖ αὐτοὺς « Chunni » (ἐκδ. Hille αὐτόθι σελ. 37).

(26) Γεώργ. Πισίδας αὐτόθι, σελ. κ. ἑ. Chronicon Paschale (ἐκδ. I, Bonn) τόμ. σελ. 715 κ. ἑ. (ὅπερ κατὰ τοῦτο εἶναι ἀκριβέστατον). Θεοφάνης I, σελ. 485. Κεδρηνὸς I, σελ. 727. Γεώργ. Ἁμαρτωλὸς σελ. 567.

(27) Σουίδας λ. Ἄβαρις· «Ὅτι τοὺς Ἀβάρις οἱ Βούλγαροι κατὰ κράτος ἄρδην ἠφάνισαν»· ἐπίσης λ. Βόλγαρις (ἐκ Πρίσκου).

(28) Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων ἱερομονάχων ιέ τῶν ἐν Τιβεριου πόλει μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, τῇ βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένῃ Στρουμίτζῃ, ὑπὸ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου τῆς Βουλγαρίας (Theophylacti [Bulgariae archiepiscopi] Opera omnia ἐκδ. Binetti κ. ἑ. τόμ. III Ἐνετίησιν 1758 fol. σελ. 477 κ. ἑ. κεφ. 27).

(29) Νέστωρ (ἐκδ. Miklosich, ἐν Βιέννῃ 1860, 8) I, σελ. 6 § 8. ἔκδοσις τῆς ἀρχαιογραφικῆς ἐπιτροπῆς) ἐν Πετρουπόλει 1851, 4 τόμ. V, σελ. 84-85.

(30) Αὐτόθι κεφ. 28.

(31) Παρὰ A. Hilferding Ἱστορία τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων (ἐκ τοῦ ῥωσσικοῦ εἰς τὸ γερμανικόν, Μέρος I, Bautzen 1856, 8) σελ. 8.

(32) Καὶ αὐτὸς ὁ χὰν τῶν παρὰ τὸν Βόλγα Βουλγάρων ὀνομάζεται Μέλεκ-αλ-Σάκλαβ, τοῦτ' ἔστι « βασιλεὺς τῶν Σλάβων.

(33) Κεφ. 29-36 (ἐκ Bonn τόμ. III, σελ. Αὐτὸ τὸ σύγγραμμα ἐπεγράφη ὑπὸ Μεουρσίου De Administando imperio (Περὶ διοικήσεως τοῦ κράτους) 136-164. Παράβλ. Muralt κατὰ τὸ ἔτος 620, σελ. 275-276.

(34) Θεοφάνης I, σελ. 530. Κεδρηνὸς I, σελ. 761.

(35) Acta Sanctorum Octobr. dies IV, σελ. 162-174, κεφ. 958-993. Παραβλ. Tafel, de Thessalonica eiusque agro ἐν Βερολίνῳ 9839, 8. σελ. LXXII, κ. ἑ. Hilferding αὐτόθι, II, (1864) σελ. 4-5.

(36) Νικηφόρος Κπολιτ. (ἐκδ. Bonn) σελ. 39. Θεοφάνης I, σελ. 549 κ. ἑ. Λέων Γραμματικὸς (ἐκδ. Bonn) σελ. 6 κ. ἑ. Κεδρηνὸς I, σελ. 766. Ζωναρᾶς XIV, 21 τόμ. II, σελ. 91.

(37) Θεοφάνης I, σελ. 557. Λέων Γραμματικὸς σελ. 163. Κεδρηνὸς I, σελ. 771 κ. ἑ. Acta S. Demetrii κεφ. 190 κ. ἑ. Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος περὶ Θεμάτων II, 3 (ἐκδ. Bonn τόμ. III, σελ. 50).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

(38) Νεκηφόρος Κπολιτ. σελ. 64-65· Θεοφάνης Ι, σελ. 623; Κεδρηνὸς Ι, σελ. 796.

(39) Θεοφάνης Ι, σελ. 651-653. Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 7-8 Ζωναρᾶς XV, 6 τόμ. ΙΙ, σελ. 908. Λέων Γραμματ. σελ. 184· Μιχ. Γλύκας (ἐκδ. Bonn) σελ. 526.

(40) Νικηφόρ. Κπολιτ. σελ. 70.

(41) Περὶ Θεμάτων ΙΙ, 6 (τόμ. ΙΙΙ, σελ. 53-54).

(42) Θεοφάνης Ι, σελ. 662.

(43) Θεοφάνης Ι, σελ. 622· Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 99; Acta S. Demetrii αὐτόθι κεφ. 195.

(44) Acta S. Demetrii αὐτόθι κεφ. 197-207.

(45) Θεοφάνης Ι, σελ. 663.

(46) Αὐτόθι Ι, σελ. 664-665· Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 11 Ζωναρᾶς XV, 6 τόμ. ΙΙ, σελ.

(47) Νικηφ. Κπολιτ. σελ. 77· Θεοφάνης Ι, σελ. 667. Κατὰ τὸν πρῶτον 208,000 Σκλαβηνοί, ἀριθμὸς βεβαίως ὑπερβολικός· Muralt αὐτόθι σελ. 360 τεκμαίρεται 18,000.

(48) Νικηφ. Κπολιτ. σελ. 79· Θεοφάνης Ι, σελ. 673· Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 13.

(49) Νικηφ. Κπολιτ. σελ. 86.

(50) Θεοφάνης Ι, σελ. 691· Λέων Γραμματ. σελ. 188.

(51) Παράβλ. τὰς πηγὰς παρὰ Muralt αὐτόθι σελ. 368-369.

(52) Θεοφάνης Ι, σελ. 699· Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 19.

(53) Ἀποθανὼν τῷ 780. Γλύκας ἐπιφέρει ὡς τεκμήριον τῆς βαρβαρικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς ὅτι εἶχε τὴν ἑρασμιακὴν προφοράν, καὶ ἔλεγε τὸ αι οὐ καθαρῶς ε ἀλλὰ αἴ!

(54) Θεοφάνης Ι, σελ. 707 (ὅπου γέγραπται « Θεσσαλονίκη, ἀλλὰ καλῶς διωρθωμένον ὑπὸ Tafel De Thessalonica σελ. CVI). Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 21· Λέων Γραμματ. σελ. 194· Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκάριος ἐν τῇ αὐτοῦ μεταφράσει τοῦ Θεοφάνους (ἐκδ. Bonn. ΙΙ, σελ. 250) γράφει ἁπλῶς Thessaliam.

(55) Θεοφάνης Ι, σελ, 733-734· Λέων Γραμματ. σελ. 200· Κεδρηνὸς ΙΙ, σελ. 27· Ζωναρᾶς XV, 93 τόμ. ΙΙ, σελ. 120· Γεώργιος Ἁρματωλὸς σελ. 679.

(56) Παραβλ. Muralt αὐτόθι σελ. 398-406, καὶ ἡ ἔνδειξις τῶν πηγῶν αὐτόθι.

(57) Αὐτόθι σελ. 401-402.

(58) Αὐτόθι σελ. 405.

(59) Θεοφάνης I, σελ. 755· Κεδρηνὸς III, σελ. 37.

(60) Κεφ. 49 (ἐκδ. Bonn τόμ. III, σελ. 217-220).

(61) Περὶ τούτου κατωτέρω.

(62) I. Leonclavius, Juris Graeco-Romani tam canonici quam civilis tomi duo Francofurti 1596 fol. τόμ. I, σελ. 278-279. Αὐτὸ δὲ εἶναι ἀχρονολόγητον ὁ Φαλλμεράϋρ καὶ ὁ Ζιγκάϊσεν ὑπολαμβάνουσιν ἐσφαλμένως τὸ 1081.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

(63) Μετὰ τὸν Ζιγκάϊσεν τὸ βέλτιστον ἐγράφη ὑπὸ I. von Ow, «Ἡ καταγωγὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ λάθη καὶ αἱ ἀπάται τοῦ διδάκτορος Φ. Φαλλμεράϋρ, ἐν Μονάχῳ 1847, 8» ὅπου ἐξετάζονται συνετῶς τὰ ὑποτεθέντα σλαβικὰ ὀνόματα ἑλληνικῶν τόπων, καὶ διασαφηνίζονται διὰ βραχέων — ἀλλ' ἀνεπαρκῶς — αἱ ἱστορικαὶ πηγαί, ἀλλὰ δυστυχῶς συμμιγνύεται πλῆθος ἀκαίρων παρατηρήσεων, αἵτινες φυσικῶς πρέπει νὰ καταπίπτωσιν ὑπὸ τῶν σαρκαστικῶν πληγῶν τοῦ Ἀποσπασματογράφου.

(64) Οὕτως λ. χ. ἀφιλοκάλως «ὡς φιλέλλην» F. v. Suckow, Τὸ τεκμήριον ὅτι οἱ νῦν Ἕλληνες εἶναι γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν πάλαι· ἐν Στραλσούνδῃ 1841, 8.

(65) Τόμ. LI, 1830 σελ. 111-120 παράβλ. τὴν ἐπίκρισιν ἐν τοῖς ἐπετείοις βιβλίοις τοῦ Βερολίνου 1840 σελ. 31-48.

(66) Μέρος I, ἐν Λειψίᾳ 1832, 8 σελ. 689 κ. ἑ.

(67) Τόμ. II, ἐν Στουττγάρδῃ καὶ Τουβίγγῃ 1845, 8 σελ. 367-458.

(68) Ἱστορικαὶ πραγματεῖαι ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου. Μέρος I, Ἀθήνησι 1858, 8 σελ. 226-370.

(69) Κατάστασις συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μέχρι τέλους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀθήνησι 1846, 8 σελ. 59 σημειωσ. α.

(70) Σλαβικὴ Ἀρχαιολογία, μεταφρασθ. εἰς τὸ γερμανικὸν ὑπὸ Heinr. Wuttke. τόμ. II, ἐν Λειψίᾳ 1844, 8 σελ. 152 κ. ἑ. εἶναι ἀριστούργημα, ὅπερ ἐπωφελήθην παραπολύ.

(71) Homerus slavicis dialectis cognata lingua scripsit ἐν Βιέννῃ 1829-31, 8.

(72) Westermanns Illustrirte Monatshefte ἔτος 1859 Ἀριθ. 29 σελ. 534 κ. ἑ. Ἡ καταγωγὴ τῶν νῦν Ἑλλήνων.

(73) Ἄλλοι σλαβικοὶ ἔποικοι, βεβαίως μεταγενέστεροι.

(74) X. Letronne, Recherches géographiques et critiques sur le livre de mensura orbis terrae composé par Dicuil, ἐν Παρισίοις 1814, 8.

(75) Mansi X, 851-854.

(76) Θεοφάνης τόμ. I, σελ. 527· αἱ δὲ ἄλλαι πηγαὶ παρὰ Muralt αὐτόθι σελ. 299, 7.

(77) Νικηφ. Κπολιτ. σελ. 64· Θεοφάνης τόμ. I, σελ. 621· Κεδρηνὸς τόμ. I, σελ. 795.

(78) Αἱ πηγαὶ παρὰ Muralt αὐτόθι σελ. 364.

(79) Αἱ πηγαὶ αὐτόθι σελ. 389.

(80) Θεοφάνης τόμ. I, σελ. 703· παράβλ. τὸν Epitomator Strabonis βιβλ. X, σελ. 1270.

(81) Boeckh Corp. Inscript. n. 8620.

(82) Ἐπιστ. βιβλ. I, 27 αὐτόθι II, σελ. 597.

(83) Ἐπιστ. βιβλ. V, 52 αὐτόθι II, σελ. 779.

(84) Oriens Christianus τόμ. II, ἐν Παρισίοις 1740 fol. σελ. 162 κ. ἑ.

(85) Αὐτόθι σελ. 218.

(86) Βιβλ. IV, 16 (ἐκδ. Bonn. σελ. 398).

(87) Vita seu odoeporicon ἐν τοῖς Acta Sactorum Julii τόμ. II, (ἐκδ. Ἐνετίῃσι 1747) κεφ. II, ἀριθμ. 15 σελ. 504.

(88) Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti μέρος II, Ἐνετίῃσι 1734 fol. σελ. 337.

(89) Αὐτόθι σελ. 341.

(90) Αὐτόθι σελ. 341 (ἐκδ. Βολλανδ. σελ. 508): venit ad mare Adriaticum, longe ab Hierusalem, ad urbem Tyrum et Sydonem.

(91) Τόμ. II, σελ. 414. Ὁ Φαλλμεράϋρ δοξάζει ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ ἄλλως συχνὰ μνημονευόμενον βιβλίον τοῦ ἐκ Μανεμβασίας Δωροθέου — ὅπερ ἀπεναντίας εἶναι ἄλλο ἔργον, συγγεγραμμένον κατὰ τὴν 17 ἑκατονταετηρίδα.

(92) Codices Manuscripti bibliothecae regii Taurinensis

Athenaei, recenss. Ios. Pasinius, Ant. Rivautella et Franc. Berta. Taurini 1749 fol. Codd. graeci σελ. **417-418.**

(93) « οἶκον » ἐκεῖ = ἤγουν, ὥσπερ ἀνωτέρω παιδία = πεδία. Ἡ λατινικὴ μετάφρασις εἶναι ἄτοπος.

(94) Πιθανὸν ὁ αὐτὸς τοῦ ἐν τῷ χρονικῷ σελ. 418 μεμνημονευμένου Γρηγορίου.

(95) Ὁ αὐτός, ἐκλεχθεὶς τῷ 1342, ἔγινε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπέθανε τῷ 1349.

(96) Πιθανὸν ὁ αὐτὸς τοῦ ἀνωτέρω Δοσιθέου (;)

(97) **Scriptor incertus de Leone Bardae filio,** μετὰ Λέοντα Γραμματικὸν (ἔκδ. **Bonn.** σελ. **336.**

(98) **Martinus Crusius Turcograeciae libri VIII. Basileae 1584 fol.** βιβλ. **II,** σελ. **99.**

(99) **Ellissen** Μιχαὴλ Ἀκωμινάτος σελ. **3** σημ. 1.

(100) Ἀκαδημιακὴ πραγματεία σελ. 47.

(101) Παραλείπω τὰ περὶ τῆς τῶν Γότθων εἰσβολῆς ἐπὶ Γαλλιηνοῦ (φύλλον Β'. σελ. 6)· κατ' αὐτὸ ἐνέπρησαν τὰ δένδρα καὶ κατεδάφισαν τοὺς ναούς· οὕτως ἔπεσον ἓξ στῆλαι τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός· ὁ Ἀθηναῖος Κλεόδημος ἐξέβαλεν αὐτούς. Τοῦτο ἀντηχεῖ ἀναμφιβόλως τὴν τοῦ Ἀλαρίχου ἐκστρατείαν καὶ τὴν δραστήριον ἄμυναν τοῦ Δεξίππου.

(102) Φαλλμεράϋρ, αὐτόθι σελ. 22 κ. ἑ.

(103) Κατὰ Φαλλμεράϋρ, αὐτόθι τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἦναι Βροῦσται-Βροῦσται, σλαβικὸς νομὸς ἐν Μωρέᾳ.

(104) Φαλλμεράϋρ ἀνέγνωσεν « ἐλαιόν »· ὁ δὲ **Ellissen** κατώρθωσεν ἤδη τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ

(105) Φαλλμεράϋρ αὐτόθι σελ. 52.

(106) Αὐτόθι σελ. 180.

(107) Αὐτόθι σελ. 182.

(108) Φαλλμεράϋρ, Ἀκαδημιακὴ Πραγματεία σελ. 29.

(109) Φαλλμεράϋρ αὐτόθι σελ. 35 ἐξετάζων ἂν οὗτοι οἱ « ἄπιστοι » ἦσαν Σλάβοι ἢ Μωαμεθανοί, κρίνει ὅτι ἦσαν οἱ τελευταῖοι, οἵτινες συνηνωμένοι μετὰ τῶν προτέρων προσέβαλον τὰς Πάτρας, καὶ τῇ η'. ἑκατονταετηρίδι διήρπαζον συνεχῶς τὰς νήσους τοῦ αἰγαίου πελάγους.

(110) Αὐτόθι σελ. 34.

(111) Ἰωαννίκιος Α. ἦτο πατριάρχης ἀπὸ 1523-1524· ὁ Β'. ἀπὸ 1646-1647, 1650-1651, 1653-1655· ὁ Γ'. (Καραδτζᾶς) ἀπὸ 1760-1764.

(112) Φαλλμεράϋρ, αὐτόθι σελ. 28.

(113) Griechische Reiseskizzen, Braunschweig 1853, 8.

(114) Αὐτόθι σελ. 3 (τῷ 1846).

(115) Ἄν τις ἀναγνώσῃ τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Ellissen, ἐπὶ πᾶσι τὰ κάλλιστα αὐτοῦ Ἀνάλεκτα, τοιοῦτος ἔπαινος ἔπρεπε νὰ φανῇ σχεδὸν εἰρωνεία.

(116) Τὸ πρῶτον ἐν τῇ Allgemeine Monatschrift, Kiel 1853, 8 σελ. 594-603· ἔπειτα ἐν ταῖς ἀρχαιολογικαῖς Πραγματείαις αὐτοῦ, δευτέρα συλλογὴ ἐν Λειψίᾳ 1861 σελ. 113 κ. ἑ.

(117) Κατάστασις συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μέχρι τέλους τῆς Τουρκοκρατίας, ἐν Ἀθήναις 1846, 8 σελ. 59 σημ. α.

(118) Ἱστορικαὶ Πραγματεῖαι τόμ. Α'. σελ. 230 κ. ἑ.

(119) Αὐτόθι σελ. 232.

(120) Ὁ Σουρμελῆς, αὐτόθι σελ. 68-72 ἐδημοσίευσεν αὐτὴν πᾶσαν.

(121) Αὐτόθι σελ. 20.

(122) Τὸ μοναστικὸν χρονικὸν περὶ Ἀθηνῶν, ἐν Προυτζ Γερμανικῷ Μουσείῳ, 1854 Ἀριθ. 23· ἀνετυπώθη κατόπιν ἐν ταῖς Ἀρχαιολογικαῖς Πραγματείαις αὐτοῦ, δευτέρα Συλλογὴ σελ. 142-43.

(123) Βιβλ. VIII, 12 σελ. 338.

(124) Paulus Diaconus, De gestis Longobardorum lib. V, 6 παρὰ Muratori, Scriptores I, 1 σελ. 478. Anastas, bibliothec. Vitae pontificum, αὐτόθι III; σελ. 141. Johannes Diaconus Sagorninus Chronicon Venetum παρὰ Pertz Monumenta τόμ. IX, σελ. 10.

(125) Λ. χ. ἐξωρίσθη ὑπὸ Τιβερίου Γ'. ὁ Φίλιππος Βαρδάνης τῷ 702.

(126) Ὁ Κ. Λάμπρος κρατεῖ εἰσέτι ἐν Ἀθήναις ἰδίαν σφραγῖδα Νικηφόρου, ἑνὸς τῶν διαδόχων τοῦ Παύλου, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. ΚΕ (κύριε) ΒΟΗΘΕΙ ΤΩΣ ΩΙ ΔΟΥΛΩ (καὶ σταυρὸς) καὶ ΝΙΚΗ ΦΟΡ'. ΑΠΣΠΑΘ. ΣΤΡΑ'. ΚΕΦ' (Νικηφόρου πρωτοσπαθαρίου στρατηγοῦ Κεφαλληνίας).

(127) Symeon Magister σελ. 701 Γεώργιος Μοναχὸς σελ. 851 Λέων Γραμματικὸς σελ. 265. Θεοφάνης Continuat. VI, 5 σελ. 366. Κεδρηνὸς II. σελ. 252, Ζωναρᾶς XVI, τόμ. II. σελ. 176. Ὁ Σανταβάρηνος ἀνεκλήθη κατόπιν ἐκ τῆς ἐξωρίας καὶ ἔτυχεν ἐκτάκτου συντάξεως· ἀπέθανε δὲ τῷ 919.

(128) Γεώργιος Μοναχὸς σελ. 859. Λέων Γραμματικὸς σελ. 273. Θεοφάνης Continuat. VI, 15 σελ. 364· Κεδρηνὸς II, σελ. 258.

(129) Γεώργιος Μοναχὸς σελ. 859· Λέων Γραμματικὸς σελ. 273· Θεοφάνης Continuat. VI, 15 σελ. 364· Κεδρηνὸς II, σελ. 258.

(130) Ὄχι ἐν Ἀθήναις, ὥσπερ νομίζει ὁ Abulfaradasch σελ. 138.

(131) Θεοφάνης τόμ. I, σελ. 750· Ζωναρᾶς XV, 14 τόμ. II, σελ. 122.

(132) Ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ θὰ ἔκτισε κατόπιν ὁ Θεόφιλος (829-842) τὸ περίφημον Ποῦρσον (Προῦσον). Τὸ διήγημα τῆς ἐκεῖ εἰκόνος τῆς Θεοτόκου ἰδὲ παρὰ *Buchon* La Grèce continentale et la Morée σελ. 350 κ. ἑ.

(133) Fabricii Bibliotheca graeca βιβλ. VI, κεφ. 7 § 14.

(134) Mabillon, Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti τόμ. II, σελ. 757 κ. ἑ. Gesta Episcoporum Cameracensium παρὰ Πέρτζ Monumenta τόμ. IX, σελ 409-464. Αὐτόθι traditus ergo liberalium artium paedagogis ac imbutus pleniter his, studuit philosophiae prst apud Atheras nobilissimam Graecorum urbem, quae cunctis nationum linguis tribnit totius flores eloquentiae.

(135) Οἱ περὶ τῶν παπῶν μῦθοι τοῦ μεσαιῶνος, ἐν Μονάχῳ 1863, 8 σελ. 1 κ. ἑ. ὅπου ἐξετάζονται ἀκριβῶς ὅλα τὰ ὑπὸ τῶν πηγῶν λεγόμενα καὶ ὅλα τὰ περὶ τοῦ ζητήματος συγγράμματα.

(136) Ἐπαναφερόμενος εἰς τὸ Chronicon Pontificium τοῦ Amalricus Augerins (τοῦ 1362) παρὰ Eccardi Corpus τόμ. II, σελ. 1706 «in studio Atffenarum quod tum erat in Graecia».

(137) Oriens Chistianus II, σελ. 171-173.

(137) Buchon. Le Livre de la conqueste LVI, LXXVII, κ. ἑ.

(139) Ἀριθ. 1574-1589· Boeckh C. I. ἀρ. 9321-9336. Προσέτι μία λατινικὴ σελ. 1449 τῆς Ἐφημερίδος, ἀριθ. 2995 ἀναφερομένη εἰς Πέτρον τινά, ἀνήκοντα βεβαίως εἰς τὴν τῶν Φράγκων ἐποχήν. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀλλοιώσω ἐν τῷ C. I. ὅλας τὰς χρονολογίας, ἐπειδὴ δὲν παρετηρήθη ὅτι τὸ νέον ἔτος καὶ ἡ ἰνδικτιὼν ἐχρονολογήθησαν ἀπὸ τῆς 1 σεπτεμβρίου.

(140) Σελ. 1808 ἀρ. 3456-3478 καὶ 1910.

(141) Αὐτόθι ἀρ. 1599-1600· 2452-2454. C. I, ἀρ. 9345-9349.

(142) Αὐτόθι ἀρ. 1591-1598 C. I. ἀρ. 9337-9344.

(143) L'ancienne Athènes. Athènes 1835, 8 σελ. 387. C. I. ἀρ. 8660

(144) Αὐτόθι ἀρ. 2914, 3· C. I. ἀρ. 9350-9421.

(145) Leonis sapientis et Photii Ordo patrarcharum καὶ Leonis Sapientis Ordo thronorum παρὰ Ἱεροκλῆ ἐκδ. Parthey σελ. 74, 96.

(146) Παράβλ. Ἔλλησσεν αὐτόθι σελ. 12.

(147) Αὐτόθι ἀρ. 2966-2967· C. I. ἀρ. 9378. Διαυλία, ἣν οὔτε ὁ ἐκδότης τοῦ C. I. οὔτε ὁ Πιττάκης ἠδυνήθησαν ν' ἀνακαλύψωσι, εἶναι ἡ ἐν τῇ Φωκίδι Δαυλία ἢ Δαυαλία, συχνὰ μνημονευομένη κατὰ τὴν φραγκικὴν ἐποχήν.

(148) C. I. ἀρ. 9307-9320.

(149) Chandler, Inscriptiones Antiquae, Oxonii 1774 fol. μέρος II, σελ. 85 ἀρ. XLIX. Ἐφημερίς σελ. 1214, ἀρ. 8803· παραβλ. σελ. 593.

(150) Αὐτόθι σελ. 644 κ. ἑ.

(151) Αὐτόθι σελ. 1707 κ. ἑ.

(152) Oriens Christianus, τόμ. II, σελ. 1 κ. ἑ. Καταληπτότερον ἡ σύνταξις ἐν τῇ « Τάξει προκαθεδρίας » παρὰ Ἱεροκλῇ ἐκδ. Parthey σελ. 100 κ. ἑ. (ἐκ τοῦ χρόνου Λέοντος τοῦ σοφοῦ 886-912).

(153) Νέστωρ. Ῥωσσικὰ χρονικὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ Schloezer (ἐν Γοττίγγῃ 1802-1809; 8 πέντε τόμοι) τόμ. γ'. σελ. 99.

(154) Ἰδὲ σελ. 296 κ. ἑ.

(155) Χρηστομάθειαι ἐκ τοῦ Στράβωνος γεωγραφικῶν, παρὰ Στράβωνι ἐκδ. Ἀλμελόβεεν, ἐν Ἀμστερδάμῳ 1707 fol. βιβλ. IX, σελ. 1264.

(156) Αὐτόθι βιβλ. X, σελ. 1266.

(157) Αὐτόθι βιβλ. VII, σελ. 1251-1252.

(158) Αὐτόθι βιβλ. VIII, σελ. 1261.

(159) Αὐτόθι σελ. 540· παραβλ. Φαλλμεράϋρ, Μωρεύς I, σελ. 235 κ. ἑ.

(160) I. Κολλάρ. Staroitalia slavjanská, ἐν Βιέννῃ 1853, 4.

(161) Παραβλ. Ekkehardi IV, Casus Sti. Galli 18 ἐν Πέρτζ Monumenta τόμ. II, σελ. 125· Λουιτπράνδου Ἀνταπόδοσις, αὐτόθι τόμ. V, σελ. 277 κ. ἑ. τὸ Psalterium Gallico-romano-hebraico-latinum ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Βαμβέργης (Mς. A. I, 14)· Πεῖρα ἤγουν διδασκαλία ἐκ τῶν πράξεων τοῦ μεγάλου κυροῦ Εὐσταθίου τοῦ Ρωμαίου (περὶ τὸ

1010) ἐκδ. Ζαχαρίου Λιγγενθάλ, ἐν Λειψίᾳ 1856, 8 σελ. 274 § LXIV, 6 καθ' ὅπερ ὁ « κριτὴς Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος ἐσφαλμένως ἔγραψεν Ἐλλάδος (μετὰ ψιλοῦ)· ὅμως ἐκήρυξεν ὁ Μάγιστρος ἐν Βυζαντίῳ ὅτι μεθ' ὅλου τοῦ λάθους τούτου τὸ μνημεῖον ἔπρεπε νὰ διατηρήσῃ τὸ κῦρός του. Ἤθελεν εἶσθαι ὑπέρτολμον ἂν ἕνεκα τούτου τοῦ λάθους ὑπελαμβάνομεν ὡς Σλάβον τὸν κριτήν· ἐπειδὴ καὶ ἀλλαχοῦ κατ' ἐκεῖνον καὶ τὸν ὕστερον χρόνον δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ κριταὶ παραπολὺ ἔμπειροι τοῦ γράφειν.

(162) Τακτικὰ κεφ. XVIII, σελ. 99-108 παρὰ Meursii Opera ἐκδ. Λάμη, ἐν Φλωρεντίᾳ 1745 fol. τόμ. VI, σελ. 806-807.

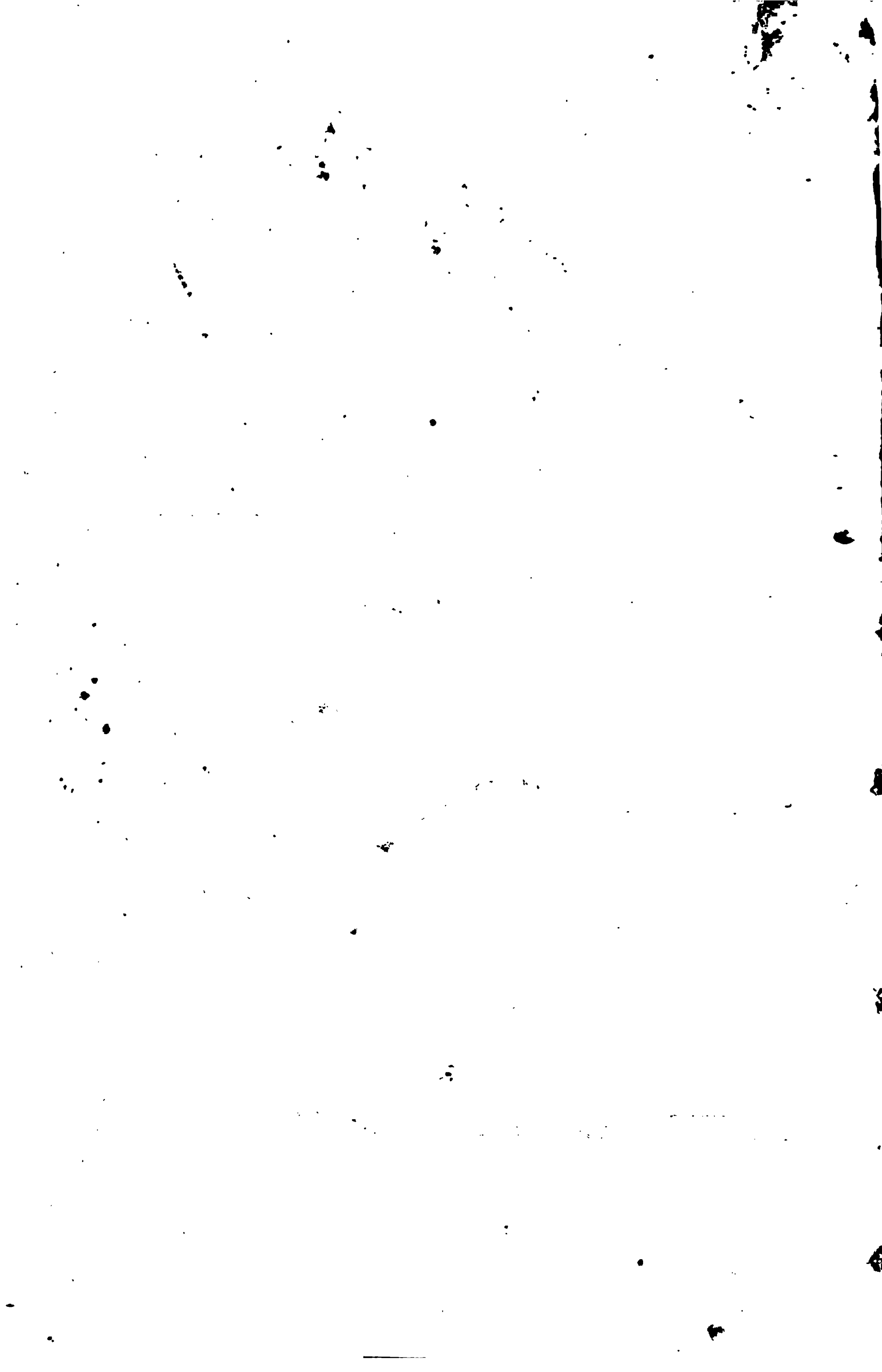
(163) Σ. Μ. Ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει τοῦτο κατωτέρω τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ὁ Schmidt ἐν τῷ μεμνημονευμένῳ βιβλίῳ περὶ τοῦ δημοτικοῦ βίου τῶν νῦν Ἑλλήνων (σελ. 12 καὶ σημείωσις) στηριζόμενος ἐπὶ τῇ διαλέκτῳ τῶν Τζακόνων ἐναντιοῦται ταύτῃ τῇ γνώμῃ λέγων « δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν ὡς ἀναντίρρητον, ὅτι εἰς τὰς φλέβας τῶν Τζακόνων ῥέει μάλιστα καθαρὸν τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν αἷμα· ἐν αὐτοῖς διασώζεται βεβαίως λείψανον σχεδὸν ἄμικτον τῶν πάλαι Δωριέων τῆς Πελοποννήσου ».

σελ.	στίχ.	Ἡμαρτημένων	Διόρθωσις
4	23	κατεκρατεῖ-πίστουσι	κατακρατεῖ-πίπτουσι
12	29	χαγάνους.	χαγάνου
18	1	Θεοφυλάκτου·	Θεοφυλάκτου· (30)
21	1	Δημητρίου	Δημητρίου (35)
23	14	στρατικτικὴ	στρατιωτικὴ
25	4	γκάλλιον	κάλλιον
27	4	τὸ πλῆθος	τὸ πλῆθος (40)
27	27	ἐσθαβωμένη	ἐσθλαβωμένη
32	25	ἐναριθμήτου	εὐαριθμήτου
34	9	πρὸ τοὺς	πρὸς τοὺς
41	8	1329	1829
41	25	ἀπελιωθερωθέντας	ἀπελευθερωθέντας
42	12	ἀνεποίησαν	ἐνεποίησαν
43	15	ὁ νέος	ἡ νέος
54	25	τοῖς γεωγραφικῆς	τῆς γεωγραφικῆς
55	21	Γερά	Ἱερά.
58	7	Μονεμβασίας·	Μονεμβασίας· (92)
58	24	(sic)	(sic) (93)
62	2	ἐκδεδοθείσαις	ἐκδοθείσαις
66	1	χρόνους (1)	χρόνους.
66	8	φούστας	φούστας 103)
66	11	ἐλεεινόν	ἐλεεινόν (104)
67	20	Καταλονίαν	Καταλονίων
76	20	μικᾷ τινι πραγματείᾳ (121)	μικρᾷ τινι πραγματείᾳ (122)
80	13	ὁποῦ	ὅπου
81	18	Κωνιάτης.	Χωνιάτης.
85	9	»	»
87	16	Ἡρκούλεον	Ἑρκούλεον
88	2	Κζέρος	Ἐζερός.
»	7	Λύτζα	Λυτζᾶ.
»	9	Βαριάνα	Βάριανα.
»	16	Βουδνίτζα	Βουνδίτζα.

σελ.	στίχ.		
88	16	Δοδώνη.	Δωδώνη.
»	24	Αὐλωνία	Αὐλών.
89	7	Κροία	Κρόϊα.
»	8	Δριβάστον	Δρίβαστον
»	9	Λύχνιδος	Λυχνιδός.
91	30	Καυχόνων	Καυκώνων.

Ἄλλων τινῶν ἡ διόρθωσις ἀνατίθεται εἰς τὸν εὐμενῆ ἀναγνώστην.

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧΜΩΝ 2.

U.C. BERKELEY LIBRARIES
C004160333

